

**T.C.
İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**ETİK AÇIDAN İLKÖĞRETİM SOSYAL
BİLGİLER EĞİTİMİ PROGRAMININ
ELEŞTİREL OLARAK DEĞERLENDİRİLMESİ**

Serhat Onur ERK

Danışman: Yrd. Doç. Dr. Kemal DURUHAN

**İnönü Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliği'nin Sosyal
Bilimler Enstitüsü Eğitim Bilimleri Anabilim, Eğitim Programları ve
Öğretim Bilim Dalı İçin Yazılmasını Öngördüğü:**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

(Malatya, Ocak 2009)

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ'NE,

Enstitümüz Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı Yüksek Lisans öğrencisi Serhat Onur Erk tarafından Yrd. Doç. Dr. Kemal DURUHAN danışmanlığında hazırlanan ETİK AÇIDAN İLKÖĞRETİM SOSYAL BİLGİLER EĞİTİMİ PROGRAMININ ELEŞTİREL OLARAK DEĞERLENDİRİLMESİ başlıklı bu çalışma, jürimiz tarafından Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı, Eğitim Programları ve Öğretim YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Başkan.....
(Akademik Unvanı, Adı Soyadı) (İmza)

Üye.....
(Akademik Unvanı, Adı Soyadı) (İmza)

Üye.....
(Akademik Unvanı, Adı Soyadı) (İmza)

ONAY

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

....../....../....

İmza

Enstitü Müdürü

Onur Sözü

“Yrd. Doç. Dr. Kemal DURUHAN’ın danışmanlığında Yüksek Lisans Tezi olarak hazırladığım **ETİK AÇIDAN İLKÖĞRETİM SOSYAL BİLGİLER EĞİTİMİ PROGRAMININ ELEŞTİREL OLARAK DEĞERLENDİRİLMESİ** başlıklı bu çalışmanın, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın, tarafımdan yazıldığını ve yararlandığım bütün yapıtların hem metin içinde hem de kaynakçada, yöntemine uygun biçimde gösterilenlerden oluştuğunu belirtir, bunu onurumla doğrularım.”

Serhat Onur ERK

İmza

Sevgili Aileme,

ÖNSÖZ

Gelişen ve değişen dünyada etik kavramı gitgide önemini arttırmaktadır. Kültürlü, bilgili insanlar yetiştirmek, iyi toplum oluşturma amacını güden eğitim sistemi için yeterli bir amaç değildir. Yetiştirilen kişilerin aynı zamanda etik sahibi olmaları, doğru ve dürüst insanlar olarak yetişmeleri ve hayatları boyunca daima iyiyi hedeflemeleri amaçlanmaktadır. Sosyal Bilgiler dersi de eğitimin kültürlü, bilgili ve aynı zamanda etik sahibi, özetleyecek olursak iyi vatandaş yetiştirme amaçlarını gerçekleştirebileceği en önemli derslerden biridir. Çünkü Sosyal Bilgiler dersinde tek bir kavram yerine birden fazla konu ve kavramlar bulunmaktadır. Sosyal Bilgiler dersi içinde, tarih, coğrafya, felsefe, psikoloji, demokrasi, insan hakları, vatandaşlık bilgisi gibi pek çok sayabileceğimiz kavramı içinde bulundurmaktadır.

Etik eğitiminin, iyi bir yurttaş yetiştirmek amacını gerçekleştirmek için çok fazla önemli olduğunun farkında olan birisi olarak, bu değerden diğer insanların da faydalanması gerektiğini düşünerek Sosyal Bilgiler ve Etik eğitimindeki sorunlara bir nebze olsun ışık tutması için bu çalışmayı yapmaya karar verdim.

Bu konuda sonsuz desteğini esirgemeyen danışman hocam Yrd. Doç. Dr. Kemal DURUHAN'a; hocalarım, Prof. Dr. Sebahattin ARIBAŞ, Doç. Dr. Feridun MERTER, Yrd. Doç. Dr. Mustafa AKDAĞ, Yrd. Doç. Dr. Uğur BAŞBOĞAOĞLU, Yrd. Doç. Dr. Oğuz GÜRBÜZTÜRK'e, bugüne kadar üzerimde emeği olan başta ailem, tüm öğretmenlerim ve dostlarıma teşekkür ederim.

Malatya

Ocak 2009

Serhat Onur ERK

ETİK AÇIDAN İLKÖĞRETİM SOSYAL BİLGİLER EĞİTİMİ PROGRAMININ ELEŞTİREL OLARAK DEĞERLENDİRİLMESİ

Serhat Onur ERK

İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eğitim Bilimleri Anabilim, Eğitim
Programları ve Öğretim Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi: Ocak 2009

Danışman: Yrd. Doç. Dr. Kemal DURUHAN

ÖZET VE ANAHTAR KELİMELER

ÖZET: Bu tezde öncelikle Sosyal Bilgiler dersi eğitimi; Sosyal Bilgiler dersinin ne anlama geldiği, Sosyal Bilgiler dersinin amaçları, içeriği ve mevcut değerlendirmenin nasıl yapıldığı ele alınmıştır. Bu değerlendirmenin ardından mevcut sorunlar incelenmiştir ve Sosyal Bilgiler dersinin AB üyeliğine hazırlanan Türkiye için önemine yer verilmiştir.

Mevcut Sosyal Bilgiler dersi incelendikten sonra etik kavramı ele alınmıştır. Etiğin anlamı ve diğer bilimlere ve öğretilerle olan ilişkisine değinilmiştir. Etik kavramını içine alan bir Sosyal Bilgiler dersinde, mevcut durumdan farklı olması gereken amaçlar, içerik ve değerlendirme süreçleri ele alınmıştır.

Bu çalışmada alan yazında Sosyal Bilgiler ve etik eğitimi konu alan araştırmalar ve kaynaklar incelenmiştir. Bu çalışmaların ortaya koydukları veriler ışığında bazı sorunların tespiti yapılmıştır. Bu sorunların giderilmesi için alınabilecek tedbirler hakkında bilgi verilmiştir.

Son olarak, Sosyal Bilgiler dersindeki etik eğitimi hakkında genel bir değerlendirme ışığı altında ulaşılan sonuçlara ve çözüm önerilerine değinilmiştir.

ANAHTAR KELİMELER: Etik, Sosyal Bilimler, Sosyal Bilgiler, Eğitim Programı, Program Değerlendirme

**THE CRITICAL EVALUATION OF SOCIAL STUDIES CURRICULUM
IN PRIMARY EDUCATION IN THE ASPECT OF ETHIC**

Serhat Onur ERK

Mater Thesis (Ph.D. Dissertation) Submitted to the Department of Education
Sciences, Social Sciences Institute, Inonu University, Malatya, Turkey: January,
2009

Advisor: Yrd. Doç. Dr. Kemal DURUHAN

ABSTRACT AND KEY WORDS

ABSTRACT: In this thesis, first of all, it was evaluated the education in Social Studies lesson, the meaning of Social Studies lesson, the aims of Social Studies lesson, its content and its current evaluation system.

After the evaluation of current social studies lesson, the concept of ethic was evaluated. The meaning of ethic and the relation of ethic with the other sciences and doctrines also were touched on. Furthermore, it was evaluated, what must be the differences of a Social Studies lesson which includes ethic concept from the current condition of the Social Studies curriculum.

In this study researches were observed, which are about Social Studies and Ethic education in the literature. Some problems were determined in the view of these researches. Information was given about the solution of these problems.

Finally, it was touched on some results and solution suggestions about the general evaluation of ethics education in social studies lesson.

KEY WORDS: Ethic, Social Sciences, Social Studies, Educational Curriculum, Curriculum Evaluation.

ETİK AÇIDAN İLKÖĞRETİM SOSYAL BİLGİLER EĞİTİMİ PROGRAMININ ELEŞTİREL OLARAK DEĞERLENDİRİLMESİ

Serhat Onur ERK

İÇİNDEKİLER

Onay Sayfası

Onur Sözü.....	I
İthaf (Adama) Sayfa.....	II
Önsöz.....	III
Özet ve Anahtar Kelimeler.....	IV
Abstract and Keywords.....	V
İçindekiler.....	VI
Tablolar Listesi.....	IX
Kısaltmalar.....	X

BÖLÜM I

1. GİRİŞ

1.1. Problem Durumu.....	1
1.2. Araştırmanın Amacı.....	3
1.3. Araştırmanın Önemi	3
1.4. Araştırmanın Kavram Tanımları.....	4
1.4.1. Araştırmada Kullanılan Öteki Kavramların Listesi.....	5
1.5. İlgili Araştırmalar.....	5

BÖLÜM II

2. KURAMSAL ÇERÇEVE

2.1. SOSYAL BİLGİLER DERSİ.....	7
2.1.1. Sosyal Bilimler ve Sosyal Bilgiler Arasındaki İlişki.....	10
2.1.2. Ülkemizde Sosyal Bilgiler Dersinin Gelişimi.....	13
2.1.3. AB Ülkelerinde Avrupa Vatandaşlığı Eğitimi Kapsamında Sosyal Bilgiler Dersi.....	17

2.2. MEVCUT SOSYAL BİLGİLER DERSİNDEKİ AMAÇ, İÇERİK VE DEĞERLENDİRME.....	21
2.2.1. Sosyal Bilgiler Dersindeki Amaçlar.....	21
2.2.1.1. Milli Eğitimin Genel Amaçları.....	22
2.2.1.2. Sosyal Bilgiler Eğitiminin Genel Amaçları.....	25
2.2.1.3. Sosyal Bilgiler Eğitiminin Genel Amaçlarına Katkıları.....	30
2.2.1.4. Mevcut Sosyal Bilgiler Öğretim Programının Uygulanması ile İlgili Açıklamalar.....	31
2.2.2. Sosyal Bilgiler Dersindeki İçerik.....	37
2.2.2.1. 4. 5. 6 ve 7. Sınıflarda İçerik.....	38
2.2.2.1.1. Sosyal Bilgiler Programı Becerileri (4–7).....	39
2.2.2.1.2. Sosyal Bilgiler Programı Değerleri (4–7).....	49
2.2.3. Sosyal Bilgiler Dersindeki Değerlendirme.....	52
2.3. MEVCUT SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETİMİNİN ELEŞTİREL BİR BAKIŞLA DEĞERLENDİRİLMESİ.....	56
2.3.1. Eğitim Sistemimizde Karşılaşılan Genel Sorunlar.....	56
2.3.2. Mevcut Sosyal Bilgiler Öğretiminde Karşılaşılan Sorunlar.....	61
2.3.2.1. Öğrencilerin Sosyal Bilgiler Dersine Olan Tutumlarındaki Sorunlar.....	67
2.3.2.2. Sosyal Bilgiler Dersindeki Öğretmen Faktörü.....	69
2.3.2.3. Sosyal Bilgiler Dersindeki Araç-Gereç Sorunları.....	71

BÖLÜM III

3. YÖNTEM

3.1. Araştırmanın Yöntemi.....	74
3.2. Araştırmanın Sınırlılıkları.....	74
3.3. Verilerin Toplanması.....	75
3.4 Verilerin Çözümlemesi.....	76

BÖLÜM IV

4. BULGULAR VE YORUM

4.1. ETİK KAVRAMINA İLİŞKİN BULGULAR VE YORUM.....	77
4.1.1 Etik ve Ahlak Arasındaki Fark.....	78
4.1.2 Etik Kavramı ve Sosyal Bilgiler Dersi.....	81
4.2. ETİK DEĞERLER AÇISINDAN SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETİMİ AMAÇLARININ DÜZENLENMESİNE İLİŞKİN BULGULAR VE YORUM.....	86
4.3. ETİK DEĞERLER AÇISINDAN SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETİMİ İÇERİĞİNİN DÜZENLENMESİNE İLİŞKİN BULGULAR VE YORUM.....	93

4.3.1. Sosyal Bilgiler Dersi Kapsamında Tarih Öğretiminin Düzenlenmesi.....	99
4.3.2. Sosyal Bilgiler Dersi Kapsamında Coğrafya Öğretiminin Düzenlenmesi.....	101
4.3.3. Sosyal Bilgiler Dersi Kapsamında Yurttaşlık ve Demokrasi Eğitiminin Düzenlenmesi	102
4.3.4. Etkin Kişilik Eğitimi.....	103
4.3.5. İlköğretim Düzeyinde Etik Eğitimi.....	106
4.4. ETİK DEĞERLER AÇISINDAN SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETİMİNİN ÖLÇME VE DEĞERLENDİRMESİNİN DÜZENLENMESİNE İLİŞKİN BULGULAR VE YORUM.....	111

BÖLÜM V

5. SONUÇ VE ÖNERİLER	
5.1. SONUÇ.....	117
5.2. ÖNERİLER.....	119
KAYNAKÇA.....	121

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1: Sosyal Bilgilerin Yapısı.....	11
Tablo 2: AB Ülkelerindeki Sosyal Bilgiler Dersi ya da Eşdeğer Dersler.....	20
Tablo 3: 4. ve 5. Sınıflarda Öğrenme Alanı ve Doğrudan Verilecek Beceriler...	47
Tablo 4: 6. ve 7. Sınıflarda Öğrenme Alanı ve Doğrudan Verilecek Beceriler...	48
Tablo 5: 4. ve 5. Sınıflarda Öğrenme Alanı ve Doğrudan Verilecek Değerler.....	50
Tablo 6: 6. ve 7. Sınıflarda Öğrenme Alanı ve Doğrudan Verilecek Değerler...	51

KISALTMALAR

AB	: AVRUPA BİRLİĞİ
ABD	: AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ
MEB	: MİLLİ EĞİTİM BAKANLIĞI
TBMM	: TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ
TTKB	: TALİM VE TERBİYE KURULU BAŞKANLIĞI

BÖLÜM I

1. GİRİŞ

Bu bölümde problem durumu, araştırmanın amacı, önemi ve kavram tanımları yer almaktadır.

1.1.Problem Durumu

Eğitim bir toplumsallaştırma sürecidir. Bireyin kendi toplumuna ayak uydurabilmesi için toplumunun değer yargılarını, geleneklerini, göreneklerini, tarihini, coğrafi özelliklerini, dilini, ülkesinin vatandaşlık haklarını bilmesi gerekmektedir.

Sosyal Bilgiler dersi diğer derslerden çok daha farklı özellikler içermektedir. Bir İngilizce dersi içerisinde sadece İngilizce dili öğretilir. Fen Bilgisi dersinde ise, sadece fen bilimleri içerisinde olan kavramlar öğretilmektedir. Sosyal Bilgiler dersinde birden fazla kavram ve ders bulunmaktadır.

Sosyal Bilgiler dersinin öncelikli amacı, iyi bir vatandaş yetiştirmektir. İyi vatandaş kavramının altında, öncelikle kişilik sahibi insanların yetiştirilmesi yatmaktadır. Eğitimin de yegâne emeli bu kavram üzerine şekillenmelidir. Kişilik eğitimi, öğrencilere sayısal veya sözel bir ders gibi kazandırılmaz, çocukların iyi bir kişiliğe sahip olmaları için farklı türde çalışmaların yapılması gerekmektedir. Kişilik ise etik bilgi, etik duygu ve etik davranış olarak üç bölümde incelenebilir. Bu üç bölümün birleşmesi uygun kişiliği meydana getirir.

Eğitim kurumları, çocuklara ve gençlere toplumda çoğunluk tarafından kabul edilen değerleri, normları, tutumları planlı ve kontrollü biçimde

kazandırdığı ve bunlara uygun hareket edilip edilmediğinin izlendiği, önemli toplumsal kontrol kurumlarıdır. Okulda öğrenciler çeşitli dersler ve faaliyetler yoluyla toplumun milli, etiksel değerlerini, normlarını kazanırken diğer taraftan da okulun ve arkadaş gruplarının değer ve normlarını öğrenirler.¹

Etik ‘Ne yapmalıyım?’ ya da ‘Bu doğru olur mu?’ diye soran herkesle alakalıdır. Etik, başkaları hakkında ahlaki yargıda bulunan, başka insanların eylemlerini öven ya da kınayan herkesi ilgilendirir. Eğitimde özel bir önem taşır. Çünkü öğretmenler ve yöneticiler, zamanımızda çok daha zor olan, hem etiksel problemlerle savaşmak hem de öğrencilerin yani gelecek kuşağın genel eğitim ve etiksel eğitim sorumluluğunu üzerlerinde taşımaktadırlar.²

Okul yöneticisi, erdemli kişiyi oluşturmak için güçlü bir etik ilkeler seti oluşturmalıdır. Etik ilkelerin güçlü bir vizyon, misyon ve değerlere dayandırılmaması okul yöneticisini yanlış eylemler yapmaya yöneltebilir.³ Bu bağlamda eğitimin verildiği kurum olan okullardaki sosyal yapıya ve okul yönetimine büyük bir sorumluluk yüklenmektedir. Bu yüzden yetiştirilen öğretmen ve okul yöneticisi kalitesi yüksek olmalıdır.

Eğitim ile etik arasında, çok sıkı bir bağ vardır. Çünkü eğitimde temel olan kişinin davranışlarını istenen veya beğenilen yani toplumsal açıdan değer taşıyan yöne doğru yöneltme ve böylece onu bedensel, zihinsel, duygusal ve ahlaki yönlerden geliştirme etkinliklerini göstermektir. Eğitim yoluyla çocuğa en az kendimizin sahip olduğu toplumsal davranışları ve ahlak kurallarını kazandırmış oluruz. Bu da bizim rehberliğimiz doğrultusunda, çocuğun yapacağı etkinliklerle meydana gelmektedir.⁴

Kişilik eğitimi ile ilgili yapılması gereken çalışma planlı ve programlı olmalıdır. Belirli bir plan eşliğinde verilmek istenen kişilik eğitiminin, daha verimli bir şekilde amaçlarına ulaşacağı kesindir. Çocuklara sadece neyi yapıp neyi yapmamaları hususunda öğütler vererek, erişilmek istenilen kişilik

¹ ERDEN, Münire; FİDAN, Nurettin, (1998), **Eğitime Giriş**, Ankara: Alkım Kitapçılık Yayıncılık. s. 89

² HAYNES, Felicity, (çev. Semra Kunt Akbaş), (2002), **Eğitimde Etik**, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, s.17.

³ ÇELİK, Vehbi, (2000), **Eğitimsel Liderlik**, Ankara: Pegem A Yayıncılık, s. 96.

⁴ AYDIN, Mehmet, (2005), **Ahlak Öğretiminde Örnek Olay İncelemesi Yöntemi**, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım. s. 53.

özelliklerini kazandıramayız. Öğüt ve emir vermenin artık günümüz eğitim sisteminde yeri olmamalıdır. Bu tür eylemler eğitimi, öğretmen merkezli hale getirerek öğrencilerin sınıf içerisinde aktif olmalarını önlemektedir. Böylece öğrenciyi merkeze alan bir eğitim sistemi planlaması içerisinde, öğretmen merkezli uygulamalar meydana gelir. Bu da eğitim programının belirlenen amaç ve hedeflere ulaşamamasına yol açabilmektedir.

Sosyal Bilgiler dersi, verilmek istenen etik eğitiminin öğrenciye kazandırılması gereken derstir. Mevcut Sosyal Bilgiler dersi içerisinde, etik eğitimi bakımından çeşitli sorunlar gözlenmektedir. Bu çalışma, etik açıdan Sosyal Bilgiler dersi programını inceleyerek biraz da olsa bu sorunlara ışık tutmayı amaçlamaktadır.

1.2. Araştırmanın Amacı

Bu araştırma, etik değer açısından, mevcut ilköğretim Sosyal Bilgiler dersi öğretim programının eleştirel olarak değerlendirilmesini amaçlamaktadır.

1.3 Araştırmanın Önemi

Sosyal Bilgiler dersi öğrenciye kişilik eğitiminin verildiği derstir. Bu ders ile öğrencinin, iyi bir yurttaş olması ve toplum içerisinde sosyalleşmesi amaçlanmaktadır. Etik kavramı ise; kişinin yaşamındaki tüm kavramlar açısından, her zaman en iyisini elde etmesini amaçlayan felsefi bir disiplindir. Etik kavramı ve Sosyal Bilgiler birbirini etkileyen iki olgudur. Etik eğitiminin verilmediği bir Sosyal Bilgiler dersi düşünülemez. Sosyal Bilgiler öğretim programı etiksel değerlerin öğrenciye kazandırıldığı oranda başarılı sayılmaktadır. Bu araştırma mevcut Sosyal Bilgiler öğretim programını, etik açıdan değerlendirerek, yapılan bazı eksik uygulamaların düzeltilmesine ışık tutacaktır.

1.4. Araştırmanın Kavram Tanımları

Etik: “Etik, insanların bir toplum içinde beraberce ve uyumlu yaşamaları için kendilerine göre belirledikleri kuralların tümüdür. İnsanların toplum içindeki davranışlarını, eylemlerini ve birbirleriyle olan ilişkilerini etik ilke ve kuralları belirlemektedir.”⁵

Sosyal Bilimler: “Sosyal Bilimler, insan tarafından gerçekte kanıtlanmaya dayalı bağ kurma süreci ve bu sürecin sonunda elde edilen dirik bilgiler olarak tanımlanabilir. Bu tanımdan da anlaşılacağı gibi Sosyal Bilimler, insan tarafından oluşturulan gerçekte uğraşmaktadır.”⁶

Sosyal Bilgiler: “İlköğretim okullarında iyi ve sorumlu vatandaş yetiştirmek amacıyla, Sosyal Bilimler disiplinlerinden seçilmiş bilgilere dayalı olarak, öğrencilere toplumsal yaşamla ilgili temel bilgi, beceri, tutum ve değerlerin kazandırıldığı bir çalışma alanıdır.”⁷

Eğitim Programı: “Öğrenene, okulda ve okul dışında planlanmış etkinlikler yoluyla sağlanan öğrenme yaşantıları düzeneğidir.”⁸

Program Değerlendirme: “Gözlem ve çeşitli ölçme araçları ile eğitim programlarının etkinliği hakkında veri toplama, elde edilen verileri programın etkililiğinin işaretçileri olan ölçütlerle karşılaştırıp yorumlama ve programın etkililiği hakkında karar verme sürecidir.”⁹

⁵ SOLAK, Adem, (2006), “Felsefede Ahlak Konusu”, Adem Solak (ed) (2006), **Felsefe ve Eğitim**, Trabzon: Hegem Yayınları, s.35.

⁶ SÖNMEZ, Veyzel, (1999), **Sosyal Bilgiler Öğretimi ve Öğretmen Kılavuzu**, İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları Öğretmen Kitapları Dizisi: 201 s.15.

⁷ ERDEN, Münire, (tarihsiz), **Sosyal Bilgiler Öğretimi**, Ankara: Alkım Yayınevi, s. 8.

⁸ DEMİREL, Özcan, (2004)(a), **Kuramdan Uygulamaya Eğitimde Program Geliştirme**, Ankara: Pegem A Yayıncılık. s.4.

⁹ AKDAĞ, Mustafa, (2004), “Program Değerlendirme”, Mehmet Gürol (ed) (2004), **Öğretimde Planlama, Uygulama, Değerlendirme**, Elazığ: Üniversite Kitapevi, s.98.

1.4.1. Araştırmada Kullanılan Öteki Kavramların Listesi

Program geliştirme, eğitim programının amacı, eğitim programının içeriği, eğitim programının değerlendirme bölümü, eleştiri, tarih, coğrafya, vatandaşlık bilgisi, etkin birey, ders içi problemler, ders dışı problemler, öğrenme sorunları, ders araç-gereçleri, sınıf düzeni, değer, derecelendirme ölçekleri, girişimci, kavram, kazanım, öğrenme alanı, toplum hizmeti uygulamaları, etik eğitimi.

1.5. İlgili Araştırmalar

Kılıç (1994), “İlkokul 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Dersinin Öğretmenlerin Görüşleri Çerçevesinde Değerlendirilmesi” adlı çalışmasında, büyük çoğunlukla geleneksel yöntemlerin uygulanması, ezberci bir anlayışla konuların sürdürülmesi, öğretmenlerin işin kolayına gitmeleri, kendilerini de yenilemedikleri sonucuna varmıştır.¹⁰

Şenses (2002), Sosyal Bilgiler dersi, milli vicdanları uyandırmalıdır. Gelişen ve değişen dünyada milli değerleri korumak zor gibi gözüke de evrensellik içinde ulusalı yakalamak oldukça önemlidir. Bunu da Türk Milli Eğitimi özellikle Sosyal Bilgiler dersi ışığında öğretmenler vasıtasıyla gerçekleştirmeye çalışmaktadır. Bu konuda öğretmenlerin kilit rollere sahip oldukları sonucuna varmıştır.¹¹

Kıyıcı (2003), “Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında İçeriğin Hazırlanması” adlı çalışmasında Sosyal Bilgiler Öğretimi’nde ders kitaplarındaki içeriğin büyük bir öneme haiz olduğunu belirtmiştir. Sosyal Bilgiler ders kitaplarının içeriği hazırlanırken ilk olarak içeriğin, Sosyal Bilgiler programının belirlediği hedeflere ve bu hedeflerin kazandıracağı davranışlara uygun olması gerektiği kanısındadır.

¹⁰ KILIÇ, Durmuş, (1994), **İlkokul 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Dersinin Öğretmenlerin Görüşleri Çerçevesinde Değerlendirilmesi**, Yüksek Lisans Tezi, Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

¹¹ ŞENSES, Ayhan, (2002), **İlköğretim Sosyal Bilgiler Dersinin Milli Bilincin Oluşmasındaki Önemi**, Yüksek Lisans Tezi, Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Bununla birlikte “İçeriğin düzenlenmesinde öğrenci özellikleri göz önünde bulundurulmalı ve içerikte sunulan bilginin bilimsel, güncel gelişme ve değişmelere açık olmasına dikkat edilmelidir.” önerisinde bulunmuştur.¹²

Baykara (2006) ise, Sosyal bilgiler dersi içerisinde düşünme etkinliklerinin sınıf içerisinde uygulanırken bireysel farklılıklar göz önüne alınarak birden çok yöntem ve tekniğin kullanılması gerektiğini öne sürmüştür.¹³

Ekinci (2007), “İlköğretim Sosyal Bilgiler Dersi Programının Yapılandırmacı Yaklaşım Bağlamında Değerlendirilmesi” adlı çalışmada Sosyal Bilgiler programının değerlendirilmesinde öğrenci ve veli görüşlerine dayanan araştırmaların yapılmasını önermiştir.¹⁴

Başaran (2006), “Demokratik Yaşamın Gelişmesinde Sosyal Bilgiler Dersinin Rolü ve Önemi” adlı çalışmada yapılan öğretmen anketinin sonucunda, Sosyal Bilgiler dersinin her yönüyle (genel amaçlar, öğretim programı, ünite ve konular) öğrencilerde demokratik bilinç geliştirmede tam anlamıyla yeterli olmadığını tespit etmiştir.¹⁵

¹² KIYICI, Fatih, (2003), **Sosyal Bilgiler Ders kitaplarında İçeriğin Hazırlanması**, Yüksek Lisans Tezi, Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

¹³ BAYKARA, Neval, (2006), **Sosyal Bilgiler Dersinin Düşünme Becerileri Açısından Değerlendirilmesi**, Yüksek Lisans Tezi, Afyon: Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

¹⁴ EKİNCİ, Arzu, (2007), **İlköğretim Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programının Yapılandırmacı Yaklaşım Bağlamında Değerlendirilmesi** Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

¹⁵ BAŞARAN, Zeki, (2006), **Demokratik Yaşamın Gelişmesinde Sosyal Bilgiler Dersinin Rolü ve Önemi**. Yüksek Lisans Tezi, Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

BÖLÜM II

2. KURAMSAL ÇERÇEVE

Bu bölümde çalışmanın kuramsal çerçevesi olarak belirtilen konular ana başlıklar altında toplanarak sunulmuştur.

2.1. SOSYAL BİLGİLER DERSİ

Değişen dünyamız ve teknolojik atılımlar sayesinde dünya medeniyetleri büyük bir gelişim göstermiştir. Bu gelişmiş medeniyetlerin seviyesine ulaşmak ülkemiz açısından çok önemlidir. İnsanlık tarihine ve gelişimine her millet kendi ölçüsünde katkılar yapmaktadır. Bunu yaparken de kendi milletlerinin refahını düşünmektedirler. Bizim de millet olarak üstümüze düşen öncelikle bu gelişimleri ülkemize kazandırmak ve gelişen dünyaya katkıda bulunmaktır. Bunu başarabilmek için de en etkili yöntem, genç, zeki, girişken, planlı çalışan ve en önemlisi de etik sahibi insanlar yetiştirmektir. Bu amaca ulaşmanın yolu da iyi bir eğitimden geçmektedir.

Eğitim, bireyde istenilen davranışları oluşturma işidir.¹⁶ Eğitim kavramı, istendik bilgi, beceri, tutum ve davranışların kazandırılması sürecidir. Buradaki “istendik” sıfatı, “çağdaş” terimini işaret etmelidir. Erdem, akıl ve inanç değerlerinin tümü, eğitimin istendik bilgi, beceri, tutum ve davranışlarının çerçevesini çizmektedir.¹⁷ Eğitim, yüzyıllardır insanoğlunun biriktirdiği bilgi, birikim, kültür ve değerlerin daha iyi bir toplum oluşturmak amacıyla, genç nesillere aktarılma süreci olarak tanımlanabilir.

¹⁶ BAŞARAN, İbrahim, (1982), **Temel Eğitim ve Yönetimi**, Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları, s. 15.

¹⁷ TİTİZ, Tınaz, (1998), **Ezbersiz Eğitim Yol Haritası**, İstanbul: Beyaz Yayınları, s. 94.

Eğitim yoluyla, insana kazandırılmaya çalışılan davranışlar, bireyin çevresi ile etkileşimi sonunda gösterdiği ve gözlenebilen tepkilerdir.¹⁸ Eğitimin sadece bireyin kendisi üzerinde bir etkisi yoktur. Eğitim aynı zamanda bireyin çevresiyle olan iletişimini de olumlu yönde değiştirmeyi amaçlar. Fakat bunu gerçekleştirirken, kesinlikle ne amaçla (iyi vatandaş yetiştirme, ideolojisini sürdürme ve yayma, başkalarının iyiliğini isteme vb.) olursa olsun, kişiye, kendi isteği dışında ya da onun doğal öğrenme eğilimleri dışında bir şey öğretmeyi amaçlamamalıdır. Bunu ardışık tekrarlatmalar yoluyla belleğe işletmemelidir. Hiçbir eğitimcinin veya bireyin, hiçbir gerekçeyle böyle bir ‘zihni operasyon’a hakkı yoktur.¹⁹

Eğitim herkesi ilgilendiren bir konudur. Eğitim ve okul, başka alan ve sektörlerden farklı olarak çok sayıda kişi ve kurumun ilgilendiği bir alandır.²⁰ Bu sebeple eğitim, toplum için çok büyük öneme sahip olan bir kavramdır. Bu önem, aynı zamanda çok geniş bir kavramsal bütünlüğü de içerisinde barındırmaktadır. Bu yüzden eğitim, yönetilmesi, planlanması çok zor bir olgu haline gelmektedir.

Sosyal Bilgiler kavramı; insanın onurunu koruyan, diğer bir deyişle etik kavramları bünyesinde bulunduran bir toplum oluşturmak amacıyla, demokratik bir toplumda bireyin rolünü inceleyen, sosyal olayları ve insan ilişkilerini irdeleyen faaliyet alanlarını kapsamaktadır.

Sosyal Bilgiler kavramına değişik bakış açıları bulunmaktadır. Bu yaklaşımlar da ayrı ayrı kendi içlerinde incelenilebilir:

Yurttaşlık Bilgisi Aktarımı Olarak Sosyal Bilgiler: Sosyal Bilgiler öğretimine ilişkin en eski yaklaşımlardan biridir. Sosyal Bilgiler öğretiminin bu yaklaşımdaki amacı, öğrencilere ve bireylere kültürel mirası aktarıp, onları iyi birer yurttaş olarak yetiştirmektir. Kültürel miras aktarılırken, öğrenci ve bireylere geçmişe ait bilgiler ve olgular, temel toplumsal kurumlar, toplumun genel yargıları, inanç ve değerleri öğretilmeye çalışılır.

¹⁸ TAYMAZ, Haydar, (2003), **Okul Yönetimi**, Ankara: Pegem A Yayıncılık, s.4.

¹⁹ TİTİZ, Tınaz, (1998), A.g.e. s.94.

²⁰ ERDOĞAN, İrfan, (2002), **Eğitimde Değişim Yönetimi**, Ankara: Pegem A Yayıncılık, s. 83.

Sosyal Bilimler Olarak Sosyal Bilgiler: Amaç yine iyi yurttaş yetiştirmek ise de, bu yaklaşımdaki öncelikli hedef öğrencilere ve bireylere, Sosyal Bilimlerdeki disiplinlere ait bilgi ve becerileri kazandırmaktır. Bu yaklaşım çoğunlukla ‘konu alanı merkezli’ programlarda kullanılır.

Yansıtıcı İnceleme Alanı Olarak Sosyal Bilgiler: Sosyal Bilgiler öğretiminin bu yaklaşımdaki amacı ise, öğrencilerin ve bireylerin, kendi içsel dünyalarındaki sosyal sorunları tanımlama, analiz etme ve karar verme becerilerini geliştirmektir. Yansıtıcı incelemeler bu amaca hizmet eder. Bu yaklaşımda, dersin içeriği tarih, coğrafya ve yurttaşlık bilgisi gibi geleneksel konularla sınırlı değildir. Çağdaş dünya sorunları, yerel, ulusal ve evrensel ölçülerde öğretim süreçlerinde ele alınan temel konulardır.²¹

Sosyal Bilgiler dersi içeriğinde farklı kavramları birleştiren bir yapıya sahiptir. Sosyal Bilgilerin bu karmaşık yapısı aslında onu diğer derslerden ayıran ve bu dersi önemli kılan bir özelliğe sahip olmasını sağlamaktadır. Çünkü tek bir ders içerisinde farklı kavramların öğrenciye kazandırılmasını amaçlamaktadır.

Sosyal Bilgiler, T.C. İnkılâp Tarihi, İnsan Hakları ve Vatandaşlık Eğitimi derslerini kapsamaktadır. Tüm bu derslerin içerisindeki temel amaç, öğrencilere, dünyada ve çevrelerinde olup bitenleri takip eden, insani, evrensel, etik değer ve ilkelere sahip bireyler olarak toplumun barış ve huzuruna katkıda bulunan bir felsefe kazandırmaktır.²² Sosyal Bilgiler dersi, farklı disiplinleri içerisinde birleştiren ve onları bütün olarak öğrenciye kazandırmayı hedefleyen bir derstir. Bu derste öğrenci, öncelikle kim olduğunu, nerede yaşadığını, nasıl bir vatandaş olması gerektiğini, demokratik haklarının neler olduğunu, nasıl bir toplumda yaşadığını, insanlarla olan sosyalleşmesinin önemini, birey olarak taşıması gereken sorumlulukları, çevresine ve ailesine karşı olan yükümlülüklerini öğrenmektedir.

²¹ ÖZTÜRK, Cemil; OTLUOĞLU, Rahmi, (2002), **Sosyal Bilgiler Öğretiminde Edebi Ürünler ve Yazılı Materyaller**, Ankara: Pegem A Yayıncılık, s. 5.

²² Yüce Bilgi Sistemleri, **Sosyal Bilgiler**, İndirilme Tarihi: 25.07.2006, http://www.yuce.k12.tr/ilk_sos.htm

2.1.1. Sosyal Bilimler ve Sosyal Bilgiler Arasındaki İlişki

Sosyal Bilgiler ve Sosyal Bilimler kavramları çok karıştırılan iki kavramdır. Çoğu zaman, birbirlerinin yerine kullanılıyor olsalar da aralarında gayet net bir ayrım bulunmaktadır. Birbirlerine yakın gibi gözükse de farklı anlamlara sahip olan iki kavramdırlar.

Sosyal Bilimler, insan tarafından gerçekte kanıtlanmaya dayanan bir bağ kurma sürecidir. Bu sürecin sonunda elde edilen dirik bilgiler olarak da tanımlanabilir. Bu tanımdan da anlaşılacağı gibi Sosyal Bilimler, insan tarafından oluşturulan gerçekte uğraşmaktadır.²³ Sosyal Bilgiler öğretiminde içerik, genelde Sosyal Bilimlerle ilgili olan disiplinlerden seçilmektedir. Bu yüzden Sosyal Bilimler ile Sosyal Bilgiler, birer kavram olarak eş anlamlı olmasalar bile, aralarında yakın ilişki mevcuttur.²⁴

Sosyal Bilimler, bilginin yapısı açısından yapılan bir betimlemedir. Sosyal Bilgiler ise programın yapısını ilgilendiren bir betimlemedir. Birincisi, bir bilgi kategorisidir. İkincisi ise; bir program kategorisidir. Sosyal Bilimler insanoğlunun sosyal ilişkilerini konu edinen bilgi kategorisidir. Sosyal Bilimler, bünyesinde sosyoloji, antropoloji, tarih, siyasal bilgiler, ekonomi gibi alanları barındırmaktadır. Sosyal Bilgiler’de ise tarih, coğrafya, yurttaşlık bilgisi önemli yer tutar, bu kategorilere etik ve mantığı sokanlar da vardır.²⁵

Sosyal Bilgiler, bireyin toplumsal var oluşunu gerçekleştirebilmesine yardımcı olmak için; tarih, coğrafya, ekonomi, sosyoloji, antropoloji, psikoloji, felsefe, siyaset bilimi ve hukuk gibi sosyal bilimleri ve vatandaşlık bilgisi konularını içerisinde barındırmaktadır. Öğrenme alanlarının bir ünite ya da tema altında birleştirilmesini içermektedir. İnsanın sosyal ve fizikî çevresiyle

²³ SÖNMEZ, Veyssel, (1999), A.g.e. s.15.

²⁴ SÖZER, Ersan, (1998) (c), “Sosyal Bilimler Kapsamında Sosyal Bilgilerin Yeri ve Önemi”, Gürhan Can (ed) 1998), **Sosyal Bilgiler Öğretimi**, Eskişehir: T.C. Anadolu Üniversitesi Yayınları, No: 1064, s.3.

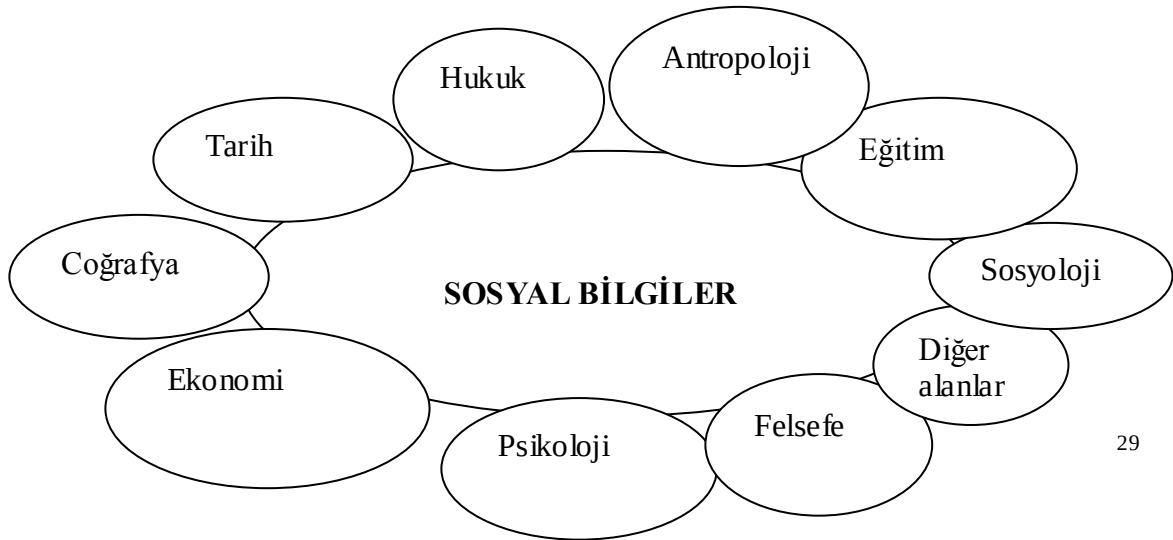
²⁵ VARİŞ, Fatma,(1996), **Eğitimde Program Geliştirme**, Ankara: Alkım Kitapçılık Yayıncılık, s. 131.

etkileşiminin geçmiş, bugün ve gelecek bağlamında incelendiği, toplu öğretim anlayışından hareketle oluşturulmuş bir ilköğretim dersidir.²⁶

İlköğretim okullarımızda önemli bir yere sahip olan Sosyal Bilgiler dersi, birbirimize bağlı olduğumuz bir dünyadaki demokratik toplumda, kültürel farklılıklara sahip vatandaşlar olarak bilgi edinme ve karar verme becerilerini geliştirmeleri için genç insanlara yardım etmeyi amaçlamaktadır. Sosyal Bilgiler dersi ile öğrencilerin düşünme ve karar verme becerilerinin geliştirilmesi için onların güncel olaylarla ilgilenmeleri sağlamaktır.²⁷ Birbirinden farklı kavramlar olmalarına rağmen, Sosyal Bilimler ve Sosyal Bilgiler kavramları birbirlerinden ayrılmazlar. Çünkü Sosyal Bilimler olmadan, Sosyal Bilgiler dersinin var olmasından söz etmek çok zordur. Çünkü Sosyal Bilgiler dersi kendi içerisinde pek çok Sosyal Bilimi barındırmaktadır.

Sosyal Bilgiler'in, Sosyal Bilimler'den acaba ne farkı vardır? Bu soruya şöyle cevap verebiliriz: Sosyal Bilgiler, öğretim amacıyla Sosyal Bilimler'den seçilmiş, basitleştirilmiş ve düzenlenmiş konular bütünüdür.²⁸

Tablo 1: Sosyal Bilgilerin Yapısı

29

²⁶ M.E. B. Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı, (TTKB), (2005) (a), **Sosyal Bilgiler 4. – 5. Sınıf Programı**, Ankara: Devlet Kitapları Müdürlüğü, s. 51.

²⁷ DEVECİ Handan, (2005), “Sosyal Bilgiler Dersinde Gazete Kullanımı” **The Turkish Online Journal of Educational Technology**, Cilt:4, Sayı:3, İndirilme Tarihi: 14.06.2007, <http://www.tojet.net/articles/4321.htm>

²⁸ SAĞLAMER, Emin, (1983), **İlkokulda Sosyal Bilgiler Öğretimi**, Ankara: Tekişik Matbaası, s.7.

²⁹ SÖNMEZ, Veyzel, (1999), A.g.e. s.17.

İnsan eğitilebilen bir varlıktır. Dünyamızda objeler, olaylar ve olgular bulunmaktadır. İnsanlar, bu obje, olay ve olgularla ilgili bilgileri edinmek için genetik olarak donanmışlardır.³⁰ Sadece doğayı ve dünyayı öğrenmek de yetmemektedir. İnsan olarak toplum içinde nasıl davranmamız gerektiğini de öğrenmemiz önemlidir. Dünyadaki olgularla beraber insanlarla olması gereken doğru iletişimin de kazanılması gerekmektedir.

Davranışın belirlenmesi, davranış, davranan ve ortam hakkında bilgi toplamayı gerektirmektedir.³¹ Toplanan bilgiler doğrultusunda da insanların birbirlerini etkileyebilmeleri, hareketlerini yönlendirebilmeleri için birbirine bağımlı olmaları gerekmektedir.³² Bu bağımlılık toplumları meydana getirmektedir. Toplum yapısının içinde yer almak insanoğlunun doğasında vardır. İnsan kendi kendine yaşayabilen bir varlık değildir. Öyleyse insan yaşadığı toplumun kurallarını ve özelliklerini en iyi şekilde öğrenmelidir. Bunu sağlayacak en önemli kurum da okuldur.

İster sosyolojik açıdan ister kültürel açıdan ele alınsın, her toplumun gelişerek, diğer ülkeler arasındaki yerini alması için, eğitim kurumlarına yani okullara büyük görevler düşmektedir.³³ Okulların sorumluluğu çok büyüktür. Öğrenciyi birey haline getirecek yer okuldur. Bu yüzden öğrencilerin çağdaş yaşam normlarına erişebilmelerini sağlamak için okullarımızda sosyal bilim disiplinlerinin tam olarak öğretilmesi gerekmektedir.

İnsanı, toplumu ve toplumsal olayları farklı açılardan ve bilimsel bir yaklaşımla incelemeye çalışan sosyal bilim disiplinleri, insanın ve toplumsal olayların daha iyi anlaşılabilmesi için, insanoğluna değerli bilgiler sunmaktadır. Sosyal Bilimlerin sunduğu bilgi ve deneyimlerin, kendini ve toplumunu tanıyan, ortak yaşayabilme ve demokratik kültüre sahip, sağlıklı bireylerin yetiştirilebilmesi açısından, yeni nesillere aktarılması gerekmektedir.³⁴ Bu

³⁰ ÜLGEN, Gülten, (1997), **Eğitim Psikolojisi**, İstanbul: Alkım Yayınevi, s. 212.

³¹ BAŞAR, Hüseyin, (2004), **Sınıf Yönetimi**, Ankara: Anı Yayıncılık, s. 163.

³² ERGUN, Mustafa, (1994), **Eğitim Sosyolojisine Giriş**, Ankara: Ocak Yayınları, s. 177.

³³ KÜÇÜKAHMET, Leyla, (2000), **Öğretimde Planlama ve Değerleme**, Ankara: Nobel Yayıncılık, s.7.

³⁴ DEMİRCİOĞLU, Hakkı, (2004) (a), “Tarih ve Coğrafya Öğretmenlerinin Sosyal Bilimler Öğretiminin Amaçlarına Yönelik Görüşleri”, **Bilig**, Sayı: 31, Ankara: Ahmet Yesevi Üniversitesi Yayınları, s. 71.

bağlamda eğitimin amaçlarını, yerine getirecek olan Sosyal Bilgiler dersi de çağın gereksinimlerine cevap vermelidir.

Sosyal Bilgiler dersi, bireyi bir bütün olarak ele alan ve öncelikle onu, sadece bir insan olarak gören bir derstir. Çünkü insanı insan yapan değerler bu ders bünyesinde öğrenciye kazandırılmaya çalışılmaktadır. Kişi bu derste, kim olduğunu, nereden geldiğini, nerede yaşadığını, kültürünü, değerlerini, insanlık özelliklerini, sadece milli duygularla değil dünya içersindeki konumuyla ve dünyalılık anlayışıyla öğrenir.

Bu yüzden, gelişmiş, kalkınmış ve çağdaş bir toplum olabilmenin ilk, temel ve en önemli şartı eğitime gereken değeri vermektir. Günümüzde var olan Türk eğitim sistemindeki aksaklıklar, toplumun değer yargılarıyla, Cumhuriyetin temel ilkeleri ve bilimsel veriler ışığında, sistemin yeni baştan ele alınması gerektiğini işaret etmektedir. Toplumun ve bireyin ihtiyaçlarına cevap verebilecek ve uygulanabilir eğitim programlarının“genellik ve eşitlik” ilkelerine uygun olarak düzenlenmesini kapsayan yeni bir yapılanmaya acil ihtiyaç duyulduğu gayet açıktır.³⁵ Bu ihtiyaçların programın geneline yansiyacak şekilde giderilmesi gerekmektedir.

2.1.2. Ülkemizde Sosyal Bilgiler Dersinin Gelişimi

Sosyal Bilgiler dersinin dünya üzerinde ne zaman ve nasıl geliştiği konusunda tam ve net bir bilgi yoktur. Fakat geçmişteki uygarlıklar Sosyal Bilgiler dersinde yer alan konuları farklı isimler altında çocuklarına ve öğrencilerine öğretmeye çalışmışlardır.

Sosyal Bilgiler dersi farklı zamanlarda farklı adlarla yeni yetişen nesillere kazandırılmaya çalışılmıştır. Ülkemizde ve milletimizin tarihinde de durum

³⁵ ŞEKERCİ, Cihangir, (2000), “Türk Eğitim Sisteminin Kırsal Bölgedeki Sorunları ve Çözüm Önerileri”, **Milli Eğitim Dergisi**, Sayı: 146, İndirilme Tarihi: 10.05.2007, <http://yayim.meb.gov.tr/dergiler/146/seker ci.htm>

bundan farklı değildir. Sosyal Bilgiler dersinin ülkemizdeki tarihi Osmanlı İmparatorluğuna kadar uzanmaktadır. O zamanki eğitim sisteminde yaşanan aksaklıklar da zamanında köklü değişimlere neden olmuştur.

Osmanlı İmparatorluğunda 18. yüzyılın ikinci yarısında başlatılan ve Cumhuriyetin kurulmasına kadar süregelen yenileşme hareketleri, eğitim sistemini büyük oranda etkilemiştir. Yenilik hareketleri sırasında geleneksel okulların olduğu gibi bırakılması ve bu okulların varlıklarını sürdürmesi, eğitim sisteminde olduğu gibi toplumda da ikililik yaratmıştır. Ayrıca, İmparatorluğun ekonomik gücünü yitirmesi ve öğretmen bulma zorluğu yenilik hareketiyle ortaya çıkan okulların ülke çapında yaygınlaşmasını engellemiş ve bu okullar, sadece elit yetiştiren kurumlar olarak kalmıştır.³⁶

Osmanlı eğitim kurumlarında, Sosyal Bilgilerin kapsamındaki öğretilerden, Tarih ve Coğrafya, birer ders olarak, ilk defa Tanzimat devrinde okutulmaya başlanmıştır. Bu bağlamda ilk Türk pedagogu olarak kabul edilen Selim Sabit Efendi'nin büyük hizmetleri geçmiştir.

Selim Sabit Efendinin bütün ilköğretim okulları için yazdığı Tarih, Coğrafya, Matematik, Türkçe vs. gibi kitapları arasında *Rehnüma-yı Muallimin* başlıklı eserinin çok özel bir yeri vardır. 'Öğretmenlere rehber, yol gösterici' anlamına gelen bu eser ile o zamanın öğretmenlerine eğitim-öğretim yöntemleri konusunda aydınlatma amacı gütmektedir ve bu alanda yazılmış ilk kitaptır.³⁷

Cumhuriyet dönemine baktığımızda 1926 yılının eğitim programında, "genç nesli muhitine faal bir halde intibak ettirmek suretiyle iyi vatandaşlar yetiştirmek" ilkesi temele alınmıştır. Tarih, coğrafya ve yurt bilgisi derslerine her birine ikişer saatten haftada toplam altı saat olmak üzere 4. ve 5. sınıflarda yer verilmiştir. 1930, 1932 ve 1936 yılındaki eğitim programlarında, 1926 programındaki amaçlara, "bedenen ve ruhen en iyi alışkanlıklara sahip olmak, Türk toplumuna ve Cumhuriyet idaresine intibak etmek, faydalı olmak, milli, medeni ve insani fikir ve hislere sahip bir hale getirmek" ilkesi de eklenmiştir. Dersler bu programlarda

³⁶ ERDEN, Münire; FİDAN, Nurettin, (1998), A.g.e. s. 199-200.

³⁷ AKYÜZ, Yahya,(2001), **Türk Eğitim Tarihi**, İstanbul: ALFA Basım Yayım Dağıtım Ltd. Şti. s. 186

da aynı adlarla okutulmuş; yalnız yurt bilgisi beşinci sınıfta bir saate indirilmiştir. Bu amaçlara 1948 programında, “İlköğretim, çocuklara milli kültürü aşlamak mecburiyetindedir; içinde yetişen bütün vatandaşlara aynı milli ülküleri, aynı milli amaçları vermek için gerekli bütün bilgileri, alışkanlıkları, ilgileri, hizmet arzusunu verimli bir şekilde kazandırmak zorundadır.” ilkesi de eklenmiştir. 1962 program taslağında ilköğretimin amacı, ‘kişisel, insanlık münasebeti, ekonomik ve toplumsal hayat’ bakımlarından belirlenmiş tarih, coğrafya ve yurt bilgisi derslerinin yerine Toplum ve Ülke İncelemeleri dersi konulmuştur. Ders saatleri dördüncü sınıfta 6, beşinci sınıfta 5 saat olarak uygulanmıştır. 1968 programında ise, dersin adı Sosyal Bilgiler olarak değiştirilmiştir. Dördüncü ve beşinci sınıflarda toplam beş saat olarak eğitim sistemimizdeki yerini almıştır.³⁸ Ortaokullarda, 1985 senesinde Sosyal Bilgiler eğitimine son verildiğini ve bunun yerine Milli Coğrafya, Milli Tarih derslerinin eğitim sistemine katıldığı görülmektedir.³⁹ Sosyal Bilgiler Dersi Programı, T.T.K.B.’nin 30.05.1990 tarih ve 62 sayılı kararı ile kabul edilmiştir. Bu karar da, 25.06.1990 tarih ve 2315 sayılı Tebliğler Dergisinde yayımlanmıştır.⁴⁰

1992 yılında yeni bir Vatandaşlık Bilgileri programı uygulamaya sokulmuştur. 1993'te de, Milli Tarih ile Vatandaşlık Bilgileri programlarında bazı değişiklikler yapılmıştır. 1997 yılında sekiz yıllık zorunlu ve kesintisiz ilköğretim uygulaması başlatılmıştır. İlgili yasanın yürürlüğe girmesinin ardından, Milli Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı'nın 10.09.1997 tarih ve 143 sayılı kararı ile ilköğretim okullarında okutulan Milli Tarih ve Milli Coğrafya dersleri uygulamadan kaldırılmış; yerlerine Sosyal Bilgiler dersinin konması kararlaştırılmıştır. Milli Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı'nın 02.04.1998 gün ve 62 sayılı kararı ile kabul edilen yeni "Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı" ilköğretim 4. 5. 6. ve 7. sınıflara yönelik olup "öğretimin kalitesini yükseltmek, ezberci bir eğitim yerine, günün ihtiyaçlarına cevap vermek" amaçlarını taşımaktadır. Yeniden düzenlenen Sosyal Bilgiler dersine,

³⁸ SÖNMEZ, Veyssel, (1999), A.g.e. s. 23.

³⁹ SÖZER, Ersan, (1998) (c), A.g.e. s.10.

⁴⁰ Milli Eğitim Bakanlığı İlköğretim Genel Müdürlüğü, (1997), **İlköğretim Okulu Programı**, Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları: 2846 Mevzuat Dizisi: 297, s.329.

ilköğretim 4. 5. 6. ve 7. sınıflarında, haftada üçer saat yer verilmiştir. "Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi" adlı ders ise, 7. ve 8. sınıflarda birer saattir. Ayrıca, yalnızca 8. sınıfta "T.C.İnkılâp Tarihi ve Atatürkçülük" adında, haftada iki saatlik bir Tarih dersi daha vardır.⁴¹ Bu değişimin ardından, 16.06.2003 yılında yapılan toplantıda yeni bir eğitim programının yanı sıra yeni bir Sosyal Bilgiler programının hazırlanmasına karar verilmiş ve taslak bir program hazırlanmıştır. Hazırlanan taslak Sosyal Bilgiler programının 22–25.03.2004 tarihinde değerlendirilmesinin ardından, 12.07.2004 tarihli ve 114, 115, 116, 117, 118 sayılı kararlarıyla kabul edilen ve 08.08.2005 tarihli ve 293, 294, 295, 296, 297 sayılı kararlarıyla değişiklik yapılan yeni İlköğretim Sosyal Bilgiler programı son haliyle yürürlüğe girmiştir.⁴²

Türkiye’de uygulanmakta olan Sosyal Bilgiler programı en son haliyle, çocuktaki algının bütün olduğu ilkesinden hareketle ABD’den esinlenerek hazırlanmasına rağmen, ABD’deki gibi beceri temelli değil de, çocukların sadece ‘etkili vatandaş olabilmeleri’ amacı çerçevesinde tarih, coğrafya, vatandaşlık konularının okutulduğu, birtakım olgu koleksiyonlarından meydana gelmiş bir program görüntüsünü taşımaktadır. ABD’de ise Sosyal Bilgiler (Social Studies) dersinin 10 öğrenme alanı (ana tema) merkezinde, öğrencilere bireysel ve toplumsal anlamda pek çok beceriyi kazandırmayı amaçlamaktadır.⁴³

Ülkemizdeki Sosyal Bilgiler dersinin gelişimi incelendiğinde yine de çok büyük gelişmelerin sağlandığını da gözlemek mümkündür. Cumhuriyet’in ilanından itibaren yapılan tüm inkılâplar ve değişimler hala devam etmektedir. Eğitim sistemimiz de bir değişim ve gelişim içerisinde. Daima daha eğitilmiş, topluma daha faydalı, topluma daha somut bir şekilde ayak uydurmuş, etik değerleri benimsemiş, kendisi, çevresi, ülkesi ve yaşadığı dünya için en iyisini

⁴¹ SÖZER, Ersan, (1998) (c), A.g.e. s.10.

⁴² **M.E. B. Tebliğler Dergisi**, “İlköğretim Sosyal Bilgiler (4 ve 5. sınıf), Fen ve Teknoloji (4 ve 5. sınıf), Matematik (1, 2, 3, 4 ve 5. sınıf), Türkçe (1, 2, 3, 4 ve 5. sınıf), Hayat Bilgisi (1, 2 ve 3. sınıf) Dersi Öğretim Programlarındaki Değişiklikleri de İçeren Baskıya Hazır Nüshaların İlk Başvuru Süresinin Uzatılması”, (2005), Ekim, Sayı: 2577, s. 802.

⁴³ ŞİMŞEK, Ahmet, (2005), **İlköğretimde Tarih Öğretimi Açısından 1998 ve 2004 İlköğretim Sosyal Bilgiler Öğretim Programlarının Karşılaştırılması**, Van: *II. Sosyal Bilimler Eğitimi Kongresi*, 26–28 Mayıs.

isteyen bireyler yetiştirmek için yapılanlardan daha iyisinin yapılması gerekmektedir.

Yapılan yenilikler programın temel açısından değerlendirildiğinde çok fayda sağlayacağı aşîkârdır. Fakat önemli olan hazırlanan programın kâğıt üstünde kalmamasıdır. Hazırlanan program her ne kadar iyi olursa olsun, o programı gerçekleştirmek için gerekli olan alt ve üst yapıların sağlanamaması durumunda yine değişen fazla bir şey olmayacaktır.

2.1.3. AB Ülkelerinde Avrupa Vatandaşlığı Eğitimi Kapsamında Sosyal Bilgiler Dersi

Her ülke kendi felsefesini taşıyan topluma uyum sağlamış, ülkenin genel kanunlarını benimsemiş ve sisteme bağlı bireyler yetiştirmek istemektedir. Bireyler birleşerek toplumu oluşturmaktadır. İnsanların kendi toplumu içerisinde daima iyiyi, güzeli, doğruyu hedefleyen bireyler olarak yetiştirilmesi sayesinde, aynı zamanda bu özelliklere sahip bir toplum da yetiştirilmiş olunacaktır. Bu sebeple, AB ülkelerinde de Sosyal Bilgiler dersi, bazı ülkelerde farklı adlarda, bazılarında ise ülkemizde kullanılan adıyla okutulmaktadır.

Avusturya’da 4 yıllık (7 – 10 yaş) ilköğretim eğitimi esnasında Sosyal Bilgiler dersine benzer olarak okutulmakta olan ders, Hayat bilgisi dersidir. Fakat 4 yıllık (11 – 14 yaş) Ortaöğretimin I. Devre düzeyinde, Tarih/Sosyal Bilgiler dersi ile Coğrafya/Ekonomi Bilgileri dersleri okutulmaktadır.

Belçika’da altı yıllık (7 – 12 yaş) ilköğretim okullarında, Sosyal Bilgiler dersine benzeyen dersler, Hayat Bilgisi (Tarih, Coğrafya, Doğa Bilgisi) ve Vatandaşlık Bilgisi dersleridir. Birleşik Krallıkta ise, yedi yıllık (5 – 11 yaş) ilköğretim eğitiminin her düzeyinde, Sosyal Bilgiler dersi ile benzer olarak okutulan dersler Tarih ve Coğrafyadır. Danimarka’da on yıllık (7 – 16 yaş) ilköğretim eğitimi esnasında, Sosyal Bilgiler dersine benzer olarak okutulan

dersler, Tarih ve Coğrafya dersleridir. Fransa’da beş yıllık (7 – 11 yaş) ilköğretim eğitimi sırasında Sosyal Bilgiler dersine benzer olarak okutulan dersler, Tarih - Coğrafya dersi ve Vatandaşlık Bilgisi dersleridir. Hollanda’da sekiz yıllık(5 – 12 yaş) ilköğretim seviyesindeki eğitim kurumlarında, Sosyal Bilgiler dersine benzer olarak okutulan ders, Hayat Bilgisi(Tarih, Coğrafya, Fen Bilgisi – Biyoloji, Sosyal Bilgiler- Vatandaşlık Bilgisi, Din Bilgisi ve Dünya Görüşleri) dersleridir.

İspanya’da altı yıllık (6 – 11 yaş) ilköğretim düzeyinde, Sosyal Bilgiler dersine benzer olarak, Doğal Çevre dersi ile Toplumsal Kültürel Yaşam bilgileri dersleri okutulmaktadır. Lüksemburg’da ise, altı yıllık (6 – 11 yaş), ilköğretim seviyesinde, Sosyal Bilgiler dersi olarak, Tarih ve Coğrafya derslerine yer verilmektedir. Portekiz’de dokuz yıllık ilköğretim seviyesinde (6 – 14 yaş) , Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilimler (Tarih ve Coğrafya), Yunanistan’da altı yıllık ilköğretim eğitiminde (6 – 11 yaş) Hayat Bilgisi, Çevre Bilgisi, Sosyal Politik Eğitim Tarihi ve Coğrafya dersleri Sosyal Bilgiler dersinin yerine yülürlükte olan derslerdir.

Türkiye’de Sosyal Bilgiler dersi 4. sınıftan (10 yaş) başlayarak 7. sınıfı’da kapsayacak biçimde okutulmaktadır. AB üyeleri içinde Sosyal Bilgiler dersini kendi adıyla, en yaygın biçimde eğitim sistemlerinde yer veren ülkeler Almanya ve Avusturya’dır.⁴⁴

Fakat Avrupa’daki geçerli normlara ve standartlara uyum sağlamada, çeşitli kültür ve anlayış farklılıkları olacaktır. Türk eğitim sisteminde güvensizlik, yoğun kontrol ve bireyi suçlama üzerine kurulu denetim anlayışının Avrupa’da geçerli olan güvene, beyana dayanan ve sorumluluğun eğitimcide olduğu bir sistemle değiştirilmesi için çok uzun bir zaman ve zihniyet değişikliği gerektirmektedir. Bu yüzden uyum sürecinde sabırlı olmak ve yılmamak her şeyden önemlidir.⁴⁵

Bu bakımdan çağın gereksinimlerini yakalayacak bir eğitim sistemi hazırlanması gerekmektedir. Eğitime gerekli kaynakların aktarılması, sadece

⁴⁴ KAYA, Erdoğan, (2006), **Türkiye’nin Avrupa Birliği İle Bütünleşmesi Sürecinde Sosyal Bilgiler Dersinin İşlevselliği**, Eskişehir: T.C. Anadolu Üniversitesi Yayınları, s. 48 – 49.

⁴⁵ GEDİKOĞLU, Tokay, (2005), “Avrupa Birliği Sürecinde Türk Eğitim Sistemi: Sorunlar ve Çözüm Önerileri” **Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi**, Cilt 1, Sayı 1, Mersin: Mersin Üniversitesi Yayınları, s. 69.

Sosyal Bilgiler dersi için değil tüm eğitim sistemimizde amaçlarımızı gerçekleştirmek uygulamaların yapılabilmesi için gerekli alt yapının kurulması gerekmektedir. Bu sayede yüksek öğretime katılan öğrencilerimiz hem daha kaliteli olur hem de yetiştirilmiş insan kalitesi daha da artar. Ülke olarak hedefimiz olan ‘dünyada söz sahibi bir ülke olmak’, hedefine bizi ulaştırabilecek yegâne yol ise eğitim sistemimizden ve eğitim sistemimizdeki sorunları ne derecede düzelittiğimizden geçmektedir.

Tablo 2: AB Ülkelerindeki Sosyal Bilgiler Dersi ya da Eşdeğer Dersler

Ülke	Dersler	Öğretim Düzeyi	Öğretim Süresi	Yaş Grubu
Almanya	Hayat Bilgisi Sosyal Bilgiler	İlköğretim Ortaöğretim 1. Devre	4 yıl 6 yıl	7 – 10 yaş 11 – 16 yaş
Avusturya	Hayat Bilgisi Sosyal Bilgiler	İlköğretim Ortaöğretim 1. Devre	4 yıl 4 yıl	7 – 10 yaş 11 – 14 yaş
Belçika	Hayat Bilgisi Vatandaşlık Bilgisi	İlköğretim	6 yıl	7 – 12 yaş
Birleşik Krallık	Tarih, Coğrafya	İlköğretim	7 yıl	5 – 11 yaş
Danimarka	Tarih, Coğrafya	İlköğretim	10 yıl	7 – 16 yaş
Fransa	Tarih- Coğrafya Vatandaşlık Bilgisi	İlköğretim	5 yıl	7 – 11 yaş
Hollanda	Hayat Bilgisi	İlköğretim	8 yıl	5 – 12 yaş
İspanya	Doğal Çevre, Toplumsal ve Kültürel Yaşam Bilgileri	İlköğretim	6 yıl	6 – 11 yaş
Lüksemburg	Tarih, Coğrafya	İlköğretim	6 yıl	6 – 11 yaş
Portekiz	Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilimler	İlköğretim	9 yıl	6 – 14 yaş
Yunanistan	Hayat Bilgisi, Çevre Bilgisi, Sosyal ve Politik Eğitim, Tarih, Coğrafya	İlköğretim	6 yıl	6 – 11 yaş

⁴⁶ KAYA, Erdoğan, (2006), A.g.e. s. 47.

2.2. MEVCUT SOSYAL BİLGİLER DERSİNDEKİ AMAÇ, İÇERİK VE DEĞERLENDİRME

2.2.1. Sosyal Bilgiler Dersindeki Amaçlar

Her eğitim programı içerisindeki herhangi bir ders, belli bir amaca göre hazırlanmaktadır. Bir ülkenin öncelikle eğitimde genel amaçları vardır. Daha sonra ayrıntılı olarak özel amaçları bulunmaktadır. Buna bağlı olarak her dersin de kendine göre amaçları vardır ve buradaki en önemli husus dersin amaçları ile millî eğitimin genel amaçlarının çakışmamasıdır.

Yetiştireceğimiz bireyde bulunmasını uygun gördüğümüz, eğitim yoluyla kazandırılabilir nitelikteki istendik özelliklere amaçlar denmektedir. Bu özellikler, bilgi, yetenek, beceri, tutum, ilgi, alışkanlık gibi kavramlar olabilir. Bu şu anlama gelmektedir: Yetiştirilmiş bir kişi belli bilgiler, belli yetenekler, belli beceriler, belli tutumlar, belli alışkanlıklar kazanmıştır.⁴⁷ Eğitimin temel amacı da yukarıda belirtilen özelliklere sahip bireyler yetiştirip, onları topluma kazandırmaktır.

Öğretimde amaçlar, gereksinimlere (ihtiyaçlara) göre saptanır. Sosyal Bilgilerle ilgili bir eğitim programı, doğal olarak kendi toplumunun ve kültürünün isteklerini, gereksinimlerini göz önüne almak zorundadır.⁴⁸ Amaç, eğitimcilerin peşinden gittikleri bir başlangıç noktası ve eğitime karşı insanları heyecanlandırmak için kullanılan sloganlar olarak ifade edilmektedir.⁴⁹ Amacın olmadığı bir eğitim programı düşünülemez. Eğitim sistemimizin de amaçları mevcuttur.

⁴⁷ ERTÜRK, Selahattin, (1998), **Eğitimde Program Geliştirme**, Ankara: Meteksan A.Ş. s. 24-25.

⁴⁸ SÖZER, Ersan, (1998) (a), “Sosyal Bilgiler Dersinde Amaçların Düzenlenmesi”, Gürhan Can (ed) 1998), **Sosyal Bilgiler Öğretimi**, Eskişehir: T.C. Anadolu Üniversitesi Yayınları, No:1064, s.43

⁴⁹ BÜYÜKKARAGÖZ, Savaş, (1997), “**Program Geliştirme**” **Kaynak Metinler**, Konya: Kuzucular Ofset, s.18

2.2.1.1. Milli Eğitimin Genel Amaçları

Milli eğitim sistemimizin, yetiştirmek istediği öğrenci tipine ait genel amaçlar şöyle sıralanabilir.

A. Vatandaşlık görevleri ve sorumlulukları yönünden;

1. Ailesine, milletine, vatanına, Atatürk inkılâp ve ilkelerine bağlı, çalışkan, araştırmacı, özverili, erdemli, girişimci, iyi insan, iyi vatandaş, olarak yetişirler.
2. Türk milletinin dünya tarihindeki önemini, milletler ailesi içindeki onurlu geçmişini ve yerini, insanlığa yaptığı hizmetleri kavrayarak büyük bir millet evlatları olduklarını anlar, milletin geleceğine olan güvenlerini arttırır ve Türk milletinin ülküsünü gerçekleştirmek için her fedakârlığı göze alabilecek bir karakter kazanırlar.
3. Türkiye Cumhuriyeti'nin insan haklarına dayanan milli, demokratik, laik ve sosyal bir hukuk devleti olduğunu bilir; Cumhuriyet rejiminin özelliklerini ve önemini kavrarlar.
4. Topluluk halinde yaşamının bir zaruret olduğunu, 'millet' kavramı ve Türk milletinin karakterini kavrar; Türk milletine, Türk bayrağına, Türk askerine ve ordusuna sevgi, saygı ve güven duygularını kuvvetlendirir.
5. Türk milletinin zekâ ve kabiliyetini, çalışkanlığını, ilim ve sanatseverliliğini, estetik zevkini, insanlık duygusunun yüceliğini benimseyerek bu üstün özellikleri davranış haline getirirler.
6. Millet ve yurt işlerini her şeyin üstünde tutarak milleti ve yurdu için canla başla hizmet etmeyi alışkanlık ve ilke haline getirirler.
7. Tarihte milletimize ve insanlığa hizmet etmiş olan Türk büyüklerini tanır, tarihi olaylara yön veren kişilerin yerinde ve

zamanında gösterdikleri ileri görüşlülük, yüksek kavrayış, cesaret, fedakârlık ve kahramanlıklarının tarihin akışını nasıl etkilediğini kavrarlar.

8. Toplumı yönlendiren Mustafa Kemal Atatürk ve diğer Türk büyüklerinin sadece milli değil, evrensel yönlerini de kavrayarak ve takdir ederek; milletimize de düşen insanlık görevleri bulunduğunu görür, insanlığa sevgi, saygı ve hizmet verme bilincine varırlar.

9. Türk İnkılâbının anlamını, ayrı ayrı yönlerden önemini, Türkiye'nin refâh ve mutluluğuna yaptığı ve ülkenin geleceğine yapacağı etkiyi kavrar; Türk İnkılâbının değerlerine bağlı ve bunları her zaman korumaya hazır, fedakâr birer Türk evladı olarak yetiştirirler.

10. Bugünkü uygarlığın uzun bir geçmişin eseri olduğunu kavrar; bu uygarlıkta Türk milletinin hizmetini ve payını anlayarak Atatürk'ün direktifleri uyarınca 'milli kültürümüzü çağdaş uygarlık seviyesinin üstüne çıkarma' yolunda her fedakârlığı göze alabilme bilincini kazanırlar.

11. Bugünü daha iyi değerlendirebilmeleri için geçmiş çağlardaki sosyal, ekonomik ve siyasi olayların neden ve sonuçlarını günümüze kıyaslama yaparak düşünme, araştırma ve akıl yürütme yeteneğini geliştirirler.

12. Her yerde görev ve sorumluluk alabilecek hale gelir, aile bütünlüğüne bağlılık kazanır, ailenin refâh ve mutluluğu için sorumluluk ve görev duygularını geliştirirler.

13. Kanun kavramını benimser; kanunlara ve devlet otoritesine uyma duygusunu ve alışkanlığını kazanırlar.

14. Çevresindeki eski, yeni sanat ve kültür eserlerini, müze ve anıtlar gibi milli değerlerimizi tanır; onları korumak gerektiğini öğrenirler.

B. Toplumda insanların birbirleriyle olan ilişkileri yönünden;

1. İnsanların birbirlerine muhtaç olduklarını anlar; grup faaliyetlerine katılmanın, başkalarına yardım etmenin önemini takdir eder ve bunu uygulayabilir hale gelirler.
2. İnsanların karşılıklı hak ve sorumluluk taşıdıklarını ve birbirlerinin görüş ve inanışlarını, saygı ve hoşgörü ile karşılamaları gerektiğini benimserler.
3. Beraber çalışma, sorumluluk alma, yardımlaşma ve karar verme kurallarını uygulamayı öğrenirler.
4. Bütün çalışmalarını demokratik yaşayışın kurallarına göre düzenlemeyi öğrenirler.
5. Aile, okul ve toplum hayatının dayandığı temel ilkeleri ve topluluk halinde yaşamamanın zorunluluğunu kavrarlar.
6. Trafik kurallarına uymayı alışkanlık haline getirirler.

C. Çevreyi, yurdu ve dünyayı tanıma yetenekleri yönünden;

1. Yurdumuzun, dünya üzerindeki önemini kavrar, ülkemizin kalkınmasına seveerek sorumluluk alma duygularını geliştirirler.
2. Türkiye'nin, yakın ve uzak komşu ülkeler ve diğer dünya ülkeleriyle olan ilişkileri hakkında genel bilgi kazanırlar.
3. Türklerin yaşadığı diğer ülke ve bölgelerin coğrafi özelliklerini öğrenirler, Türklerin geniş bir alanda yaşayan büyük bir millet olduğunu kavrarlar.
4. İnsanların birbiriyle ve coğrafi çevreleriyle karşılıklı etkilerini, insan topluluklarının yaşama şekillerini ve geçinme yollarını inceler; yurdun ekonomik kalkınmasında bilgili ve etkili birer vatandaş olarak yetişirler.

5. Plan, kroki, harita ve grafik bilgileri kazanarak onlardan yararlanabilir hale gelirler.
6. Çevreyi korumanın günümüz ve gelecek yıllar için önemini kavrarlar.
7. Yaşanabilir bir çevrenin temel insan hakkı olduğunu kavrarlar.

Ç. Ekonomik yaşama fikrini ve yeteneklerini geliştirmek yönünden;

1. Yakın çevrenin ekonomik değerleri ile milli kaynaklarımızı tanım ve bunları korumanın bir ödev olduğunu kavrarlar.
2. Kendi eşyasını, okulunu, okul eşya ve araçlarını dikkatli kullanma ve koruma alışkanlığını kazanır.
3. Tutumlu olma ve planlı çalışma alışkanlığı elde ederler.
4. Üretim, tüketim ve dağıtımla ilgili temel bilgileri öğrenirler.
5. İnsan topluluklarının yaşama şekillerini ve geçirme yollarını inceler ve bunlar arasındaki ekonomik ilişkileri öğrenirler.
6. Turizmin anlamını, özellikle yurdumuz için önemini kavrarlar.
7. Nüfus artış hızının eğitime ve ekonomiye olan etkisini kavrarlar.⁵⁰

2.2.1.2. Sosyal Bilgiler Eğitiminin Genel Amaçları

Okullarda yürürlükte olan bir ders programın amaçları olmak zorundadır. Belirlenen amaçlar olmadan o dersin var olmasının da bir anlamı yoktur. Sosyal Bilgiler dersinin de amaçları vardır. Tabii ki bu amaçlar evrensel ve ulusal olmak üzere çeşitlendirilebilir. Maalesef ülkemizde gerek öğretmenlerimizin gerekse,

⁵⁰ M.E. B. Tebliğler Dergisi, (1998), Genel Amaçlar, Cilt:61 Sayı:2487, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, s. 537-538.

dersin muhatabı olan öğrencilerin Sosyal Bilgiler dersinin amaçları hakkında herhangi bir bilgi sahibi olmamakla beraber bu durum onların Sosyal Bilgilere olan tutumlarını olumsuz yönde etkilemektedir.

Evrensel Amaçlar: Eğitimin en önemli amacı ‘iyi bir yurttaş’ yetiştirmektir. Doğal olarak Sosyal Bilgiler dersinin en önemli amacı da topluma faydalı, kendisinin ve çevresinin sorunlarını çözebilen, etik sahibi yani hayatında daima iyi olana ve güzel olana karşı yönelen insanlar yetiştirmektir. Kısacası, etkin bir birey yetiştirmektir.

Demokratik bir toplumda etkin bireylerde bulunması gereken ve evrensel kabul edilebilecek dört beceri şunlardır:

- 1) Bilgi Edinme: Demokratik toplumda yaşayan bir bireyin, tek bir kaynağa bağlı kalmaması gerekir. Kendisi ve çevresi için gerekli olan bilgiyi, çeşitli kaynakları taramak yoluyla en güvenilir şekilde bulabilmesi gerekmektedir. Bulunan bilginin de doğru şekilde kullanılması en az bilginin elde edilmesi kadar önemlidir.
- 2) Bilgiyi İşleme: Bilgiyi işleme becerisi, muhakeme etme ve bilginin kullanılması için gerekeni yapmaktır. Rasyonel işlem yapma sistemleri yansıtıcı (reflektif) düşünme, problem çözme, bilimsel yöntem, eleştirel düşünce, soruşturma ve tümevarımsal veya tümdengelimsel düşünme en önemli bilgiyi işleme becerileridir. Bütün bu düşünme sistemleri, basitçe, doğru ve gerçek olanın ne olduğunu belirlemek için gerekli kanıtları bulmak için geliştirilmiştir.
- 3) İnanç ve Değerleri İnceleme: Öğrencilerin neye inanıp neye değer verdiğinin bilinmesi gerekir. İnadıkları şeylerin doğruluğunu ya da yanlışlıklarını kendi dünyalarında çözümlemesi sağlanmalıdır. Kısaca bu beceri, kendini bilmeyi öğrenmektir.
- 4) Katılım: Bilgi kazanma, bilgiyi işleme ve değerleri inceleme becerilerinin bir demokratik toplumdaki nihai ürünü, sosyal ve demokratik süreçlerde

aktif rol almaktadır. Okul, bu konuda ilk deneyimlerin yaşandığı bir demokratik toplum modeli haline gelmelidir.

Ulusal Amaçlar: Sosyal Bilgiler dersinin, evrensel birtakım amaçları olduğu gibi ulusal amaçları da söz konusudur. Bu amaçlar ülkeden ülkeye, yönetimden yönetime farklılıklar gösterse de, genelde evrensel amaçlardan pek de farklı değildirler. Evrensel amaçlar, millet sevgisi, devlet sevgisi, toprak sevgisi, ülkesini koruma, milletini koruma gibi ulusal değerlerin eklenmesiyle elde edilirler.⁵¹

Türkiye’de ilköğretim okulu Sosyal Bilgiler dersinin genel amaçları, 1739 sayılı, Milli Eğitim Temel Kanunu’nun 2. maddesine göre oluşturulmuştur. Bu maddeye göre;

Türk milli eğitiminin genel amacı, Türk milletinin bütün fertlerini;

- 1) Atatürk ilke ve inkılâplarına anayasada ifadesini bulan Atatürk milliyetçiliğine bağlı; Türk milletinin milli, ahlaki, manevi ve kültürel değerlerini benimseyen, koruyan ve geliştiren; ailesini, vatanını, milletini, seven ve daima yüceltmeye çalışan; insan haklarına ve anayasanın başlangıcındaki temel ilkelere dayanan, demokratik, laik ve sosyal bir hukuk devleti olan Türkiye Cumhuriyeti’ne karşı görev ve sorumluluklarını bilen ve bunları davranış haline getirmiş yurttaşlar olarak yetiştirmek;
- 2) Beden, zihin, ahlak, ruh ve duygu bakımlarından dengeli ve sağlıklı şekilde gelişmiş bir kişiliğe ve karaktere, hür ve bilimsel düşünme gücüne, geniş bir dünya gücüne sahip, insan haklarına saygılı, kişilik ve teşebbüse değer veren, topluma karşı sorumluluk duyan; yapıcı, yaratıcı ve verimli kişiler olarak yetiştirmek;
- 3) İlgi, istidat ve kabiliyetlerini geliştirerek gerekli bilgi, beceri, davranışlar ve birlikte iş görmek alışkanlığı kazandırmak suretiyle hayata hazırlamak ve onların, kendilerini mutlu kılacak ve toplumun mutluluğuna katkıda bulunacak bir meslek sahibi olmalarını sağlamak;

⁵¹ ÖZTÜRK, Cemil; OTLUOĞLU, Rahmi, (2002), A.g.e. s. 8 – 10.

Böylece bir yandan Türk vatandaşlarının ve Türk toplumunun refah ve mutluluğunu arttırmak; öte yandan ulusal birlik ve bütünlük içinde iktisadi, sosyal ve kültürel kalkınmayı desteklemek ve hızlandırmak ve nihayet Türk milletini çağdaş uygarlığın yapıcı, yaratıcı, seçkin bir ortağı yapmaktır.⁵²

Sosyal Bilgilerin genel amaçlar dâhilinde, ders içi etkinlikler ile ulaşılması hedeflenen amaçları vardır. Mevcut Sosyal Bilgiler dersinin amaçları şöyle özetlenebilir.

1. Özgür bir birey olarak fiziksel, duygusal özelliklerinin; ilgi, istek ve yeteneklerinin farkına varır.
2. Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olarak, vatanını ve milletini seven, haklarını bilen ve kullanan, sorumluluklarını yerine getiren, ulusal bilince sahip bir vatandaş olarak yetişir.
3. Atatürk İlke ve İnkılâplarının, Türkiye Cumhuriyeti'nin sosyal, kültürel ve ekonomik kalkınmasındaki yerini kavrar; lâik, demokratik, ulusal ve çağdaş değerleri yaşatmaya istekli olur.
4. Hukuk kurallarının herkes için bağlayıcı olduğunu, tüm kişi ve kuruluşların yasalar önünde eşit olduğunu gerekçeleriyle bilir.
5. Türk kültürünü ve tarihini oluşturan temel öge ve süreçleri kavrayarak, millî bilincin oluşmasını sağlayan kültürel mirasın korunması ve geliştirilmesi gerektiğini kabul eder.
6. Yaşadığı çevrenin ve dünyanın coğrafi özelliklerini tanıyarak, insanlar ile doğal çevre arasındaki etkileşimi açıklar.
7. Bilgiyi uygun ve çeşitli biçimlerde (harita, grafik, tablo, küre, diyagram, zaman şeridi vb.) kullanır, düzenler ve geliştirir.
8. Ekonominin temel kavramlarını anlayarak, kalkınmada ve uluslararası ekonomik ilişkilerde ulusal ekonominin yerini kavrar.
9. Meslekleri tanır, çalışmanın toplumsal yaşamdaki önemine ve her mesleğin gerekli olduğuna inanır.

⁵² M.E. B. Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı, (TTKB), (2005) (a), A.g.e. s. 5.

10. Farklı dönem ve mekânlara ait tarihsel kanıtları sorgulayarak insanlar, nesneler, olaylar ve olgular arasındaki benzerlik ve farklılıkları belirler, değişim ve sürekliliği algılar.
11. Bilim ve teknolojinin gelişim sürecini ve toplumsal yaşam üzerindeki etkilerini kavrayarak bilgi ve iletişim teknolojilerini kullanır.
12. Bilimsel düşünmeyi temel alarak bilgiye ulaşma, bilgiyi kullanma ve üretmede bilimsel ahlâkı gözetir.
13. Birey, toplum ve devlet arasındaki ilişkileri açıklarken, sosyal bilimlerin temel kavramlarından yararlanır.
14. Katılımın önemine inanır, kişisel ve toplumsal sorunların çözümü için kendine özgü görüşler ileri sürer.
15. İnsan hakları, ulusal egemenlik, demokrasi, lâiklik, Cumhuriyet kavramlarının tarihsel süreçleri ve günümüz Türkiye'si üzerindeki etkilerini kavrayarak yaşamını demokratik kurallara göre düzenler.
16. Farklı dönem ve mekânlardaki toplumlararası siyasal, sosyal, kültürel ve ekonomik etkileşimi analiz eder.
17. İnsanlığın bir parçası olduğu bilincini taşıyarak, ülkesini ve dünyayı ilgilendiren konulara duyarlılık gösterir.⁵³

Yukarıda yer alan amaçlar incelendiğinde, Sosyal Bilgiler dersinin öğrenciyi toplumsal yaşama kazandırmayı amaçladığı ve Sosyal Bilgiler alanındaki hemen hemen bütün disiplinler ile ilişkili olduğu görülmektedir. Amaçlar çok genel olarak ifade edilmekle birlikte Sosyal Bilimler alanında kazanılması gereken önemli bilgi ve becerilere işaret etmelidir. Amaçlarda hem bilişsel becerilere hem de duyuşsal özelliklere yer verilmektedir.⁵⁴ Amaçlar olması gerekeni ifade etmektedir. Maalesef amaçlar ve uygulamalar arasında tam olarak bir denklik bulunmamaktadır. Amaçlanan insan tipinin tam olarak yetiştirilmesi için uygun olan ortamın sağlanması konusunda çalışmalar yapılmalıdır.

⁵³ M.E. B. Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı, (TTKB), (2005) (a), A.g.e. s. 9.

⁵⁴ ERDEN, Münire, (tarihsiz), A.g.e. s.17.

2.2.1.3. Sosyal Bilgiler Eğitiminin Genel Amaçlarına Katkıları

Eğitim ve öğretim programı içerisinde Sosyal Bilgilerin genel amaçların dâhilinde bulunan amaçlara katkıları olmalıdır. Sosyal Bilgiler dersi belirlenen ana amaçlara ulaşmanın bir aracı konumundadır. Ana amaçlardan özgür, kendine has bir Sosyal Bilgiler dersinin var olması da mümkün değildir. Eğitimin genel amaçlarına Sosyal Bilgiler dersinin katkılarını şöyle özetlemektedir.

1) Düşünme yeteneği

Ünitenin işlenişi sırasında problem çözme, eleştirel düşünme ve yaratıcı düşünme gibi süreçler izlenerek Sosyal Bilgiler, düşünme yeteneğinin geliştirilmesine doğrudan pek çok katkıda bulunur. Örneğin, her üniteye problemi ya da olayı tanımlama, sorular tespit etme, ilgili bilgileri arama ve bulma, bilgileri bir düzene koyma, hipotezi tespit etme ve kontrol etme, düşünce ve duyguları etkili bir biçimde anlatma, önerileri, süreçleri ve etkinlik planlarını eleştirel bir biçimde değerlendirme gibi sayısız imkânlar vardır.

2) Kendini Bilme

Sosyal Bilgiler her bireyin gücünü en iyi biçimde geliştirecek yaşantılara imkân vererek kendini bilmeye katkıda bulunur. Konuların, problemlerin ve olayların incelenmesinde türlü yollar kullanılarak üstün, normal ve geri çocukların yetenekleri doruk noktasına kadar geliştirilebilir. Çocukların kendi kendilerini tanımaları ve özelliklerinin farkına varmaları sağlanarak kendilerini geliştirmelerine de yardımcı olunmaktadır.

3) İnsan İlişkileri

Bağımsızlık, iş birliği ve kültürün, düşünme, inanç ve davranma üzerindeki etkilerini, insani ilişkileri anlamak için gerekli olan kavram ve genellemelerin oluşturulup, geliştirilmesi çok önemlidir. Öğrencilerin yaşadıkları topluma, aile ve arkadaş çevresinden başlayarak adaptasyonu sağlanmaktadır.

4) Ekonomik Yeterlilik

Sosyal Bilgiler, insanın sınırsız isteklerini karşılamak için sınırlı kaynakları kullanmasını sağlar. Örneğin, üretimi arttırmada uzmanlaşmanın rolü, piyasada arz ve talep, mal ve hizmet üretiminde toprak, işçilik ve sermayenin kullanılması, çeşitli işçilerin katkıları ve kaynakları akıllıca kullanması gösterilebilir.

5) Vatandaşlık Sorumluluğu

Sosyal Bilgiler dersinde, vatandaşlık sorumluluğuna büyük bir özen gösterilmektedir. Öğrencinin bu ders sayesinde toplum içerisinde sosyalleşmesi sağlanmaktadır.⁵⁵ Bir toplum içerisinde yaşayan bireyler olarak hepimizin belli başlı sorumlulukları bulunmaktadır. Bu sorumluluk bilincini bireye kazandırarak, yapması gerekenleri bilen ve onları yerine getiren bireyleri meydana getirmiş oluruz.

2.2.1.4. Mevcut Sosyal Bilgiler Öğretim Programının Uygulanması ile İlgili Açıklamalar

Mevcut Sosyal Bilgiler programı, Milli Eğitim Bakanlığının 111 sayılı 04.06.2007 tarihli kararı uyarınca, 4 ve 5. sınıflarda haftada üçer ders saati olmak üzere, her sınıf için toplam 36 hafta içerisinde 108 saatlik bir ders süresini kapsamaktadır.⁵⁶ Aynı ders, 6. sınıfta, haftada üçer ders saati olmak üzere 108 saatlik bir ders süresini ve 7. sınıflarda üç saat olmak üzere 108 saatlik bir ders süresi öngörülerek hazırlanmıştır.⁵⁷ 8. sınıfta ise, Sosyal Bilgiler dersinin yerine T.C.İnkılâp Tarihi ve Atatürkçülük dersi öğrencilere okutulmaktadır. T.C.İnkılâp Tarihi ve Atatürkçülük dersi, haftada üç saat olmak üzere 108 saatlik bir ders

⁵⁵ SAĞLAMER, Emin, (1983), A.g.e. s.8 – 9.

⁵⁶ M.E. B. Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı, (TTKB), (2005) (a), A.g.e. s. 6.

⁵⁷ M.E. B. Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı, (TTKB), (2005) (b), **Sosyal Bilgiler 6.-7. Sınıf Programı**, Ankara: Devlet Kitapları Müdürlüğü, s. 7.

süresi öngörülerek hazırlanmıştır. Bu ders kapsamında öğrencilerimize ülkemizin yakın tarihi hakkında bilgiler verilmeye çalışılmaktadır.

Sosyal Bilgiler dersi eğitim ve öğretiminde;

1. Etkili ve sorumlu Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı yetiştirmek amacıyla tasarlanmış Sosyal Bilgiler dersi, 4. sınıftan itibaren okutulmaya başlanmaktadır. Sosyal Bilgiler öğretmeni, 4. 5. 6. ve 7. sınıfların Sosyal Bilgiler öğretimi programını inceleyerek, öğrencilerin bilgi, beceri, değer ve kavram boyutlarında hazırbulunuşluk düzeyini dikkate almalıdır.
2. Sosyal Bilgiler ünitelerinde; tarih, coğrafya, ekonomi, sosyoloji, antropoloji, psikoloji, felsefe, siyaset bilimi ve hukuk gibi Sosyal Bilimler ve insan hakları ve vatandaşlık bilgisi konuları toplu olarak ele alınmaktadır. Öğretmen de konuları tarih ünitesi, coğrafya ünitesi, insan hakları ve vatandaşlık ünitesi diye ayrı ayrı değil, çok yönlü olarak işlemelidir.
3. Sosyal Bilgiler Programında, belirlenmiş kazanımlara yönelik konu sıralaması yapılmamıştır. Programda kazanımların öngördüğü bir içerik sınırlaması söz konusudur. Öğretmen kazanımları gerçekleştirmesi koşuluyla; çevre özelliklerini, öğrenci grubunun ilgilerini, ihtiyaçlarını, beklentilerini, hazırbulunuşluk düzeylerini ve dolayısıyla da ön bilgilerini dikkate alarak, Türk millî eğitiminin genel amaçları ve temel ilkeleri doğrultusunda uygun çıkış noktalarını, uyarıcı ve pekiştireç unsurlarını kullanarak çerçevesi belirlenmiş olan içeriğe bağlı oluşturacağı alt başlıklar etrafında hareket etmelidir.
4. Öğretmen, ‘sosyal bilimler olarak sosyal bilgiler’ ve ‘yansıtıcı düşünme olarak sosyal bilgiler’ anlayışlarına önem vermelidir. Öğrencilere, sosyal bilimcilerin (coğrafyacının, tarihçinin...) bilimsel yöntemleri sezdirilmelidir. Öğretmen, okulun içindeki ve

dışındaki olaylardan yararlanarak, öğrencileri sık sık gerçek hayat problemleri ve çelişkili durumlarla karşılaştırmalı ve karşılaştıkları sosyal problemler üzerine yansıtıcı düşüncelerini sağlamalıdır. Tarih konuları da öğrencilere bir problem olarak sunulmalıdır.

5. Üniteler işlenirken doğrudan verilecek beceriler üzerine alıştırmalar yapılmalıdır. Dokuz temel becerinin yanı sıra, öğrencilerin zaman ve kronolojiyi algılama, mekânı algılama, değişim ve sürekliliği algılama ve sosyal katılım gibi Sosyal Bilgiler becerilerini kazanmaları üzerinde özellikle durulmalıdır. Bu beceriler alt aşamaları ile birlikte öğretmen kılavuzunda verilmiştir. Kaynak kullanımı ve kanıt değerlendirmeye dayalı Sosyal Bilgiler eğitiminde, öğrencilerin sebep-sonuç ilişkisi kurmaları ve kanıta dayalı akıl yürütmeleri sağlanmalı, kanıtların sınırlılıkları ve tarihin farklı yorumlarının olabileceği fark ettirilmelidir.
6. Öğretmen, öğrencilerin disiplinlere ait yapısal kavramları öğrenmelerine dikkat etmelidir. Öğrencilerin, çizdikleri kavram ve zihin haritalarından yararlanarak, kavram yanılgıları varsa düzeltmelerine yardımcı olmalıdır.
7. Programdaki değerler, örnek bir olaydan ya da öyküden hareketle, değerleri açıklama, etiksel muhakeme ve değer analizi şeklinde verilmelidir.
8. Öğretmen, programda üç türlü ilişkilendirme ile karşılaşmaktadır. Bunlar, üniteler arası ilişkilendirme, dersler arası ilişkilendirme ve ara disiplinlerle ilişkilendirmedir. Programda üniteler arası ve dersler arası ilişkilendirme açıklamalar bölümünde yer alırken, ara disiplinlerle ilişkilendirme tabloları programın devamında yer almaktadır. Sosyal Bilgiler öğretmeni, sınıflarda Sosyal Bilgiler dersinde sık sık bu ilişkileri öğrencilerin kurmasına yardımcı olmalıdır. Diğer branş öğretmenleriyle toplantı yaparak planlarını oluşturmalıdır.

9. Öğretmen, okulun bulunduğu çevreye göre programdaki etkinlik örneklerini seçmeli ya da kendisi etkinlik hazırlamalıdır. Olguları ve olayları aktarmak ya da öğrencilere ders kitaplarını ezberletmek yerine, aktif öğrenmeye dayalı etkinlikler uygulamalıdır. Yeni etkinlikler tasarlanırken, dersin 17 genel amacı, ünite kazanımları, farklı öğrenme stilleri ve zekâ türlerine sahip öğrencilerin ilgi, yetenek ve ihtiyaçları göz önüne alınmalıdır. Öğretmen bilgi dağıtıcı rolü yerine, öğrencilerinin anlam kurmalarına yardımcı rolünü benimsemelidir. Öğrencileri düşündürücü ve açık uçlu sorularla sorgulamaya teşvik etmelidir. Öğrencilerin erken yaşlardan itibaren bireysel ya da grup olarak birincil ve ikincil kaynaklar üzerinde çalışarak, kendi anlayışlarını sosyal ve kültürel bağlam içinde oluşturmalarına yardımcı olmalıdır. Oluşturmacı sınıfın gerçek anlamda demokrasinin yaşandığı bir yer olduğu unutulmamalıdır. Bu şekilde öğrenciler demokratik beceri ve değerlere sahip, bilimsel düşünmeye açık, insan haklarına saygılı, işbirliği içinde çalışabilen, Cumhuriyet sevgisi ve demokrasi bilinci gelişmiş, haklarını bilen ve sorumluluk sahibi Türkiye Cumhuriyeti vatandaşları olarak yetişebilir.
10. Millî ve dinî bayramlar, mahallî kurtuluş ve kutlama günleri, önemli olaylar, belirli gün ve haftalardan yararlanılarak, öğrencilerin tarihsel duyarlılığı geliştirilmelidir. Öğretmen, 29 Ekim Cumhuriyet Bayramı, 23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı, 19 Mayıs Atatürk'ü Anma, Gençlik ve Spor Bayramı, Kurtuluş Savaşı'nda bir zaferin ya da Türk İnkılâbı ile ilgili herhangi bir olayın yıl dönümü, Ankara'nın başkent olması gibi olayların yıl dönümlerinde Atatürk'ün kişilik özelliklerini, inkılâplarını, ilkelerini ve düşüncelerini anlatmalıdır. Öğrencilerin, Türk milletine, Türk bayrağına, Türk ordusuna ve vatanına hizmet eden kişilere sevgi, saygı ve takdir duygularını geliştirmelidir. Öğrenciler, yazılı ve görsel basın tarafından güncel konuların ve haberlerin etkisi

altındadır. Öğrencilerin zihinlerinin güncel meselelerle meşgul olduğu zamanlarda ve dönem başında planlanmış dersin pek verimli olmadığı durumlarda, öğretmen “güncellik ilkesinden” hareket etmeli, fırsatları değerlendirmelidir. Güncel konular, öğrencilere iş ve proje olarak verilmelidir.

11. Öğretmen, inceleme gezilerine önem vermelidir. Bu geziler pazaryerine, resmî dairelere, fabrikalara, sergilere, arkeolojik kazılara, atölyelere, müzelere ve tarihî mekânlara (tarihî yapılar, anıtlar, müze-kentler, savaş alanları) yönelik olabilir. Bu geziler, sadece eğlenceli bir gün geçirme olarak düşünülmemeli, her aşaması planlanmalı ve değerlendirilmelidir. Öğrenciler için çalışma kâğıtları hazırlanmalı ya da müzelerin çalışma kâğıdı kullanılmalıdır. Öğrencilerin doğal ve tarihî çevreyi koruma bilinci edinmeleri, sanat zevki ve estetik duygularını geliştirmeleri sağlanmalıdır. Öğretmen, sınıfta ya da müzede drama etkinlikleri ile geçmiş yaşantıların canlandırılması ve öğrencilerin tarihî kişilikler ile empati kurmasını sağlamalıdır. Öğrencilere verilen ödevler gerçek hayat problemlerinden seçilmelidir.
12. Öğretmen, öğrencileri millî, ahlâki, insanî, manevî, kültürel değerler bakımından besleyici; demokratik, lâik ve sosyal bir hukuk devleti olan Türkiye Cumhuriyeti’ne karşı görev ve sorumluluklarını yerine getirmede yol gösterici olmalıdır. Ayrıca derse ilişkin konuları sevdirecek roman, tarihî roman, hikâye, hatıra, gezi yazısı, şiir ve fıkra gibi edebî ürünleri okumaya teşvik etmelidir.
13. Öğretmen fotoğraflar, haritalar, filmler, CD-ROM’lar, tarih ve sosyal bilgiler benzeşim (simülasyon) programları, çoklu ortam (mültimedya) ve hipermedya gibi araçlar; telekomünikasyon hizmetlerini (internet gibi) imkânları ölçüsünde Sosyal Bilgiler dersinin bir parçası yapmalıdır. Gezi düzenleyemediği mekânlara, sınıf içinde internet yardımıyla, sanal alan gezileri yaptırmalıdır.

14. Öğretmen, ünitenin yapısına uygun olan değerlendirme araç ve yöntemlerini seçmelidir. Öğretmen, değerlendirmenin, öğrenmenin ayrılmaz bir parçası olduğunu bilmelidir. Sadece öğrenme ürününü değil, öğrenme sürecini de değerlendirmelidir. Değerlendirmede geleneksel yöntemlerle, alternatif değerlendirme yöntemlerini birlikte kullanılmalıdır. Bu değerlendirme yöntemleri ve araçları; gözlem, performans ödevleri, görüşmeler, öz değerlendirme ölçekleri, öğrenci ürün dosyaları (Portfolyo), projeler, posterler, çoktan seçmeli, eşleştirmeli, boşluk doldurmalı, açık uçlu sorulardan oluşan testlerdir. Öğretmen, geleneksel değerlendirme araç ve yöntemlerini kullandığında öğrencilerde ıraksak düşünmeye yol açan özellikle ıraksak sorular sormalıdır. Öğrenciler, etkinlikler çerçevesinde fotoğraf, resim, proje, poster, şarkı sözü, Powerpoint sunusu, maket gibi ürünler yapabilmeli ve bunlar aileleri ve çevreleriyle paylaşmak için sergilenmelidir.⁵⁸

Bu açıklamalar ışığında Sosyal Bilgiler öğretiminin amaçlarının oldukça titizlikle hazırlandığı görülmektedir. Bu amaçlar sayesinde varılmak istenilen yargı, en iyi toplum kavramını oluşturmaktır. Fakat sadece amaçların belirlenmesi yeterli olmamaktadır. Amaçlar içerisinde, etik değerler açısından nasıl çalışmalar yapılması gerektiği ve bu çalışmaların nasıl planlanması gerektiği çok açık bir şekilde belirtilmemiştir. Etik değerlerin toplumumuzun bütününe yaygınlaştırılması çok ciddi bir iştir. Bu işin tam anlamıyla gerçekleşmesi için belirlenen amaçların tekrardan gözden geçirilmesinde yarar vardır. Etik değerler açısından en doğru amaçların belirlenmesi ve gereken önemin eğitim olgusunun tüm katmanları tarafından uygulanmasının sağlanması gerekmektedir.

⁵⁸ M.E. B. Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı, (TTKB), (2005) (b), A.g.e. s. 7–10.

2.2.2. Sosyal Bilgiler Dersindeki İçerik

İçerik bir eğitim programında amaçlar bölümünün ardından gelen kısımdır. Tabi ki burada var olmasının bir anlamı vardır. Programcılıkta rastgele diye bir olgu söz konusu olamaz. İçerik, belirlenen amaçlara erişebilmek için ders içerisinde hangi konuların seçileceğinin ve öğretileceğinin belirlendiği bölümdür.

İçerik kavramı, program geliştirme sürecinde ikinci önemli aşamayı oluşturur. İçerik amaçlara uygun içerik ve faaliyetlerin seçimidir.⁵⁹ Bir eğitsel yaşantının geçerli olabilmesi için, öncelikle uğruna işe koştugu amaca hizmet edici, yani belli istendik davranışları geliştirici nitelikte olması gerekir. İstendik öğrenmeye katkı getirmeyen yaşantıların, düzenli eğitsel yaşantıların yani programın içinde bulunmasının çeşitli sakıncaları vardır. Bu nedenle her içerik, amaçlara göre olmalı, yani istendik davranış ya da davranışları bünyesinde bulundurmalıdır.⁶⁰ Programın içerik boyutunda belirlenen amaçlara ulaşmak için ‘Ne öğretilim?’ sorusuna yanıt aranmaktadır. Bu bağlamda, programın içerik boyutu, öğretilecek konuların düzenlendiği bölümdür.⁶¹

İçerik rastgele konuların rastgele bir şekilde yazılmasıyla oluşmaz. Ele alınan konuların belli başlı kriterlere sahip olması gerekmektedir. İçerik öncelikle devletin genel amaçları ile ters düşmemeli, dersin amaçları ile de çelişkiler arz etmemelidir. Toplumun gereksinimlerini karşılamalı, öğrencinin günlük hayatta faydalanabileceği konulardan seçilmelidir. İçerik evrensel, ulusal, eğitim sisteminin genel amaçları ve Sosyal Bilgiler dersinin amaçları dâhilinde hazırlanmalıdır. Sosyal Bilgiler dersinde, içeriğin düzenlenmesinde, genelde dikkat edilmesi gerekenler şunlardır:

- İçeriği oluşturulan konuların, Sosyal Bilgiler dersi kapsamına girdiği düşünülmeli ve içerik o doğrultuda belirlenmelidir.
- İçeriğin düzenlenmesinde, eleştirici yaklaşım öncelikli olmalıdır.

⁵⁹ Varış, Fatma, (1996), A.g.e. s.114.

⁶⁰ ERTÜRK, Selahattin, (1998), A.g.e. 86.

⁶¹ DEMİREL, Özcan, (2004)(a), A.g.e. s.120.

- Becerilerin geliştirilmesini ön planda tutan bir içerik tercih edilmelidir.
- Çevrede kazanılan yaşantılar, içeriğin önemli bir bölümünde yer almalıdır.
- Olgu ve olaylara geniş bir bakış açısıyla bakmaya olanak sağlayan bir içerik oluşturulmalıdır.
- İçerik canlı bir biçimde yer almalı, başka ülke ve toplumların durumları ile görüşleri de dikkate alınmalıdır.⁶²

Mevcut Sosyal Bilgiler dersi, ilköğretim 4. 5. 6. ve 7. sınıflarda okutulan bir derstir. Bu ders kapsamında öğrenciler belirtilen amaçlar dâhilinde sınıf ve ünite dağılımlarının incelenmesinde fayda vardır.

2.2.2.1. 4. 5. 6 ve 7. Sınıflarda İçerik

Sosyal Bilgiler dersi, çok geniş kapsamlı bir derstir. İçerisinde çok çeşitli Sosyal Bilimler bulunmaktadır. Bu bağlamda bu kadar geniş kapsamlı bir dersin bir öğretim yılı boyunca okutularak belirlenen hedeflere ulaşılması pek de mümkün değildir. Sonuç olarak, Sosyal Bilgiler dersi yıllara bölünmüştür. Her yılın kendine has amaçları ve içerikleri bulunmaktadır. 4. ve 5. sınıf öğrencisi yaşça artık belli bir olgunluğa gelmiştir. Artık çevresini ve insanları, nasıl bir dünyada yaşadığını, insanlarla olan diyaloglarının nasıl olması gerektiğini ve nasıl bir kişilik sahibi olması gerektiğinin farkına varmaya başladığı bir dönemdedir. Sosyal Bilgiler dersi, ilk olarak 4. ve 5. sınıflarda öğrenciye tanıtıldıktan sonra, bu dersin devamı sırasıyla 6. ve 7. sınıflarda öğrenciye verilmektedir. 6. ve 7. sınıfta verilmek istenen beceriler 4. ve 5. sınıfta verilmek istenen becerilerden pek de farklı olmamakla birlikte, daha kapsamlı ve daha soyut oldukları görülmektedir. Çünkü öğrenci geçen bu süre zarfında hem bedensel olarak hem de zihinsel olarak belli bir gelişme kaydetmiştir. 6. ve 7. sınıfta öğrenciye verilmek istenen

⁶² SÖZER, Ersan, (1998) (b), “Sosyal Bilgiler Öğretiminde İçerik ve Düzenlenmesi”, Gürhan Can (ed) 1998), **Sosyal Bilgiler Öğretimi**, Eskişehir: T.C. Anadolu Üniversitesi Yayınları, No: 1064, s. 63.

becerilerden, sosyalleşme kavramını öğrenciye vermek ve öğrencilerin toplumla iç içe olması kapsamında, insanlarla olan ilişkilerinde de empati kurmalarını sağlamak, en göze çarpan becerilerdendir.

Bu becerileri şöyle sıralayabiliriz:

1. Eleştirel Düşünme Becerisi
2. Yaratıcı Düşünme Becerisi
3. İletişim Becerisi
4. Araştırma Becerisi
5. Problem Çözme Becerisi
6. Karar Verme Becerisi
7. Bilgi Teknolojilerini Kullanma Becerisi
8. Girişimcilik Becerisi
9. Türkçeyi Doğru, Güzel ve Etkili Kullanma Becerisi
10. Gözlem Becerisi
11. Mekânı Algılama Becerisi
12. Zaman ve Kronolojiyi Algılama Becerisi
13. Değişim ve Sürekliliği Algılama Becerisi
14. Sosyal Katılım Becerisi
15. Empati Becerisi ⁶³

2.2.2.1.1. Sosyal Bilgiler Programı Becerileri (4–7)

Sosyal Bilgiler programı dâhilinde öğrencilere kazandırılmak istenilen beceriler şöyle sıralanabilir:

ELEŞTİREL DÜŞÜNME BECERİSİ

1. Bir kanıt kullanma ya da referansa dayanmak

⁶³ M.E. B. Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı, (TTKB), (2005) (b), A.g.e. s. 47.

2. Sebep-sonuç ilişkisini belirlemek
3. İlkeleri türetmek
4. Genelleme yapmak
5. Farklı bakış açılarını açıklamak
6. Kararları sorgulamak
7. Sınıflama yapmak
8. Değerlendirme (ölçüt belirleme)
9. Karşılaştırma yapmak
10. İlgili ve ilgisiz bilgiyi ayırt etmek
11. Kalıp yargıları fark etmek
12. Çıkarımda bulunmak

YARATICI DÜŞÜNME BECERİSİ

1. Esnek ve orijinal olmak
2. İmgeleme
3. Analiz, sentez, değerlendirme yapmak
4. Sıra dışı bağlantılar kurmak

İLETİŞİM BECERİSİ

1. Dinleme
2. Sözlü ya da yazılı olarak kendini ifade etme
3. Tartışma
4. Bağlantı kurmak
5. Farklı perspektiften bakmak
6. Açık fikirli olmak
7. Başkalarının düşünce ve duygularını anlamak
8. Farklılıklara saygı duymak
9. Görüşlerini gerekçelendirmek
10. Ortak bir amaç çevresinde toplanmak

ARAŞTIRMA BECERİSİ

1. Okuduğunu Anlamak
 - a. Ana fikri çıkarmak için okumak
 - b. Ana fikri bulmak için bölüm ve konu başlıklarını kullanmak
 - c. Çalışılan konu ile ilgili paragrafları seçmek
 - d. Okuduğunu yorumlamak
 - e. İlgili terim ve kelimenin anlamını bulmak için sözlük, kelime listesi oluşturmak
 - f. Kelime anlamına ulaşmak için uygun kaynakları kullanmak
 - g. Artan sosyal bilimler kavramlarını tanıma ve anlamak
 - h. Olgu ve fikirleri ayırmak, propagandayı tanımak
 - i. Yazarın yargısını tanımak
 - j. Metni anlamaya yardımcı olan resimlerdeki ipuçlarını ve açıklamaları kullanmak
 - k. Değişik amaçlar için okumak (analitik okuma, eleştirel okuma, soru cevaplamak ve fikir oluşturmak için okuma...)
 - l. Değişik şekillerde basılmış materyalleri okumak (kitap, gazete, dergi...)
 - m. Anlamı zenginleştirmek için edebî metinleri inceleme (tarihî roman, hikâye...)
2. Bilgiyi Bulma, Kullanılabilir Biçimde Planlama ve Yazma
 - a. Kütüphane kullanmak (bilgisayarda katalog tarama, kitap fiş katalogu kullanma)
 - b. Özel referans kaynaklarına ulaşmak (yıllık, ansiklopedi, sözlük, il yıllıkları, mikro fişler, dergiler...)
 - c. Basılı ve görsel kaynaklardaki bilgilere ulaşmak (gazete, dergi, televizyon, radyo, video, kaset...)
 - d. Kitabın farklı bölümlerini kullanmak (dizin, içindekiler...)
 - e. Anahtar sözcükleri, ciltlerdeki rakam ve harfleri, indeks ve referansları kullanmak
 - f. Bilgi kaynaklarını değerlendirmek (basılı, görsel, elektronik...)

- g. Uygun bilgi kaynağı kullanmak
- h. Kaynak olarak toplumu kullanma ve bireylerle görüşmeler yapmak (sözlü tarih çalışmaları)
- i. Kullanılabilir biçimlerde bilgiyi planlama ve yazmak (Konunun ana fikrini çıkarma, özet hazırlama, not alma, bilgiyi kaydetme, dipnot, italik kullanma, bilgi için dinleme, yönergeyi kullanma, rapor yazma)
- j. Yararlandığı kaynakları “Kaynakça”da titizlikle göstermek

PROBLEM ÇÖZME

1. Problemi tanımlama ve sınırlandırmak
2. Problemin çözümüne yönelik hipotezler ortaya atmak
3. Veri ve kaynak araştırması yapmak
4. Hipotezleri test etmek
5. Probleme yönelik bir çözüme varmak

KARAR VERME BECERİSİ

1. Sorunun farkına varmak
2. Sorunu tespit edebilme ve tanımak
3. Sorunun çözümü için hipotez ileri sürmek
4. Sorunun çözümü için veri toplama, düzenleme ve değerlendirmek
5. Hipotezi test etmek
6. Çözüm yollarını öğrenmek
7. Çözüm yollarından uygun olanına karar verip uygulamaya koymak
8. Çözümü değerlendirmek

BİLGİ TEKNOLOJİLERİNİ KULLANMA BECERİSİ

1. Yönergeden yararlanarak bilgisayar kullanmak
2. Farklı kaynaklardan toplanmış bilgiyi kaydetme, biçimlendirme, tekrar kullanmak
3. Biçimlendirdiği bilgiyi bilgisayar ortamında sunmak

4. Metin, grafik, renk ve ses efektleri kullanarak çoklu ortamda rapor hazırlamak
5. Telefon ve televizyon ağlarını kullanarak bilgiye ulaşma yeteneği kazanmak
6. Günlük hayatta ulaşabildiği teknolojik ürünleri amacına uygun olarak kullanmak

GİRİŞİMCİLİK

1. Meslekleri ve çevresindeki iş yerlerini tanımak
2. Çevresindeki tanınmış ve başarılı girişimcileri tanımak
3. Kişilerin ekonomi içinde, çalışan ve tüketici olarak oynadıkları rolleri keşfetmek
4. Eğitimin kendi gelecekleri üzerindeki önemli rolünü anlamak
5. Ekonominin temel kavramlarını edinmek
6. Girişimciliğin karşı karşıya olduğu zorlukları anlamak
7. Yenilikçi fikirler sunma ve ürünler tasarlayabilmek

TÜRKÇEYİ DOĞRU, GÜZEL VE ETKİLİ KULLANMA

1. Dinleme
2. Konuşma
3. Okuma
4. Yazma
5. Görsel Okuma/Sunu

GÖZLEM

- a. Çevresindeki olay ve olgulara dikkat etmek
- b. Çevresindeki olay ve olguları algılamak
- c. Çevresindeki olay ve olguları doğru ve tarafsız tanımlamak
- d. Çevresindeki olay ve olguların neden ve sonuçlarını açıklamak
- e. Gözlediklerinin nedenlerini sorgulayıp sonuçlarını tahmin edebilmek

- f. Olay ve olgular arasında ilişkiler kurabilme, benzer ya da farklı yönlerini ortaya koymak
- g. Gözlediklerini kaydetme ve aktarmak
- h. Gözlediklerini daha önce öğrendikleri ile karşılaştırabilme ve bağdaştırabilme
- i. Gözlediklerini araştırmalarda veri olarak veya gelecek ile ilgili planlamalar yapmak için kullanabilmek
- j. Benzer olaylarla ilişkilendirme ve böyle bir olayla karşılaştığında ne yapması gerektiğine dair davranış geliştirmek

MEKÂNİ ALGILAMA

1. Uzay ilişkilerini görebilme:
 - a. Bir cismin uzayda ya da bir şeklin kâğıt üzerindeki biçimini, göz önünde canlandırmak
 - b. Bir şekli üç boyutlu görebilmek
 - c. Bir alanı, krokiyi, sokağı veya binayı gözünde canlandırabilme
2. Harita, plan, kroki, grafik, diyagram çizme ve yorumlamak
3. Küre kullanmak

ZAMAN VE KRONOLOJİYİ ALGILAMA

1. Takvim bilgisi edinmek
2. Zamanları ayırt etmek (geçmiş, şimdiki ve gelecek zaman)
3. Zaman ifadelerini doğru kullanmak
4. Kronolojik sıralama yapmak
5. Zaman şeridindeki veriyi yorumlamak
6. Zaman şeridi oluşturmak

DEĞİŞİM VE SÜREKLİLİĞİ ALGILAMA BECERİSİ

1. Benzerlik ve farklılıkları bulmak
2. Zamanla oluşan süreklilik ve değişimi algılamak
3. Tarihsel olguları ve yorumları ayırt etmek

4. Geçmişteki problemleri ve nedenlerini tanımak
5. Tarihsel bir problemin çözümüne alternatif çözümler bulmak

SOSYAL KATILIM BECERİSİ

1. Kendisini ve yakın çevresini etkileyen konularda bilgi sahibi olmak
2. Birbirlerinin ihtiyaçlarını karşılamak için insanlar arasındaki ortak ilişkiyi tanımak
3. Bireyler, gruplar ve toplumun ihtiyaçlarını karşılamak için bireyler, gruplar, kurumlar ve sosyal örgütler arasındaki ilişkiyi tanımak
4. Farklı grup ve durumların dinamiklerine uymak
5. Sosyal katılımın gerekli olduğu durumları belirlemek
6. Yakın çevresini ve toplumu etkileyen konularda ihtiyaçların karşılanması için fikir üretme, bu fikri çevresindekilere iletme, görüşme, tartışma, planlama, uzlaşma ve eylemde bulunmak
7. Lider ya da izleyen olarak gruba, kuruma, sosyal örgütlere ve topluma hizmet etmek

EMPATİ BECERİSİ

1. Kendisini karşıdakinin yerine koymak
2. Olaylara karşıdakinin bakış açısıyla bakmak
3. Kendisini yerine koyduğu kişinin duygu ve düşüncelerini doğru olarak anlama, hissetme ve karşıdakine iletme
4. Dönemin şartlarına uygun olarak geçmişteki insanların düşünce, amaç ve duygularını anlamak (Tarihsel Empati)⁶⁴

Sosyal Bilgiler öğretimi kapsamında verilmek istenilen beceriler çok çeşitlilik göstermektedir. Bu becerilerin sayıca fazlalığı, tümünün istenilen seviyede öğrenciler tarafından kazanılmasını olumsuz yönde etkilemektedir. Bu becerilerin fazlalığı içeriği de çok karmaşık hale getirmektedir. Sosyal Bilgiler

⁶⁴ M.E. B. Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı, (TTKB), (2005) (b), A.g.e. s. 48–51.

dersinde öğrencinin kazanması istenilen becerilerin, öğrenciye verilmesi hususunda öğretmenlere çeşitli hizmet içi seminerlerin verilmesi gerekmektedir. Programın uygulayıcıları öğretmenlerdir. Sosyal Bilgiler dersi kitapları içerisinde belirlenen konular ile kazandırılması istenilen becerilerin öğretmenlere çok açık ve net bir dille açıklanması gerekmektedir. Sosyal Bilgiler dersinin haftalık ders saatinin arttırılması ve konu sayılarının azaltılması olumlu sonuçlar doğuracaktır.

Okul ve sınıf ortamının, kazandırılmak istenilen beceriler ışığında düzenlenmesi gerekmektedir. Araç – gereç yetersizliği ile boğuşan bir okulda belli başlı becerilerin öğrenciler tarafından kazanılmasını sağlamak çok zordur. Bu bakımdan okulların fiziki şartları gözden geçirilmelidir.

Tablo 3: 4. ve 5. Sınıflarda Öğrenme Alanı ve Doğrudan Verilecek Beceriler

4 SINIF	
ÖĞRENME ALANI	DOĞRUDAN VERİLECEK BECERİ
BİREY VE TOPLUM	Kanıtı tanıma ve kullanma
KÜLTÜR VE MİRAS	Bilgiyi kullanılabilir biçimlerde planlama ve yazma
İNSANLAR, YERLER VE ÇEVRELER	Mekânı algılama
ÜRETİM, TÜKETİM VE DAĞITIM	Tablo, diyagram ve grafik okuma
BİLİM, TEKNOLOJİ VE TOPLUM	Karşılaştırma yapma
GRUPLAR, KURUMLAR VE SOSYAL ÖRGÜTLER	Sebe-sonuç ilişkisini belirleme
GÜÇ, YÖNETİM VE TOPLUM	Karar verme
KÜRESEL BAĞLANTILAR	Kütüphane ve referans kaynakları kullanma

5. SINIF	
ÖĞRENME ALANI	DOĞRUDAN VERİLECEK BECERİ
BİREY VE TOPLUM	Yazılı anlatım
KÜLTÜR VE MİRAS	Görsel kanıt kullanma (nesne, minyatür, gravür, fotoğraf, karikatür, temsili resim)
İNSANLAR, YERLER VE ÇEVRELER	Gözlem
ÜRETİM, TÜKETİM VE DAĞITIM	Basit istatistik verilerini yorumlama
BİLİM, TEKNOLOJİ VE TOPLUM	Kütüphane ve referans kaynakları kullanma
GRUPLAR, KURUMLAR VE SOSYAL ÖRGÜTLER	Sosyal katılım
GÜÇ, YÖNETİM VE TOPLUM	Basılı ve görsel kaynakları (gazete, televizyon v.b.) kullanma ve değerlendirme (5N1K Formülü)
KÜRESEL BAĞLANTILAR	Olgu ve düşünceleri ayırt etme

65

⁶⁵ M.E. B. Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı, (TTKB), (2005) (a), A.g.e. s. 58.

Tablo 4: 6. ve 7. Sınıflarda Öğrenme Alanı ve Doğrudan Verilecek Beceriler

6. SINIF	
ÜNİTELER	DOĞRUDAN VERİLECEK BECERİ
1. SOSYAL BİLGİLER ÖĞRENİYORUM	Bilimsel genelleme yapma
2. YERYÜZÜNDE YAŞAM	Harita okuma ve atlas kullanma
3. ÜLKEMİZİN KAYNAKLARI	Girişimcilik
4. ÜLKEMİZ VE DÜNYA	Araştırma
5. İPEK YOLU'NDA TÜRKLER	Çıkarımda bulunma
6. DEMOKRASİNİN SERÜVENİ	Sosyal katılım
7. ELEKTRONİK YÜZYIL	Yaratıcılık

7. SINIF	
ÜNİTELER	DOĞRUDAN VERİLECEK BECERİ
1. İLETİŞİM VE İNSAN İLİŞKİLERİ	İletişim
2. ÜLKEMİZDE NÜFUS	Grafik hazırlama
3. TÜRK TARİHİNDE YOLCULUK	Tarihsel olguları ve yorumları ayırt etme
4. EKONOMİ VE SOSYAL HAYAT	Tarihsel empati
5. BİLİM ZAMAN İÇİNDE	Zaman ve kronolojiyi algılama
6. BİR ARADA OLMAK İÇİN	Problem çözme
7. YAŞAYAN DEMOKRASİ	Karar verme
8. ÜLKELER ARASI KÖPRÜLER	Kalıp yargıları fark etme

⁶⁶ M.E. B. Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı, (TTKB), (2005) (b), A.g.e. s. 52.

2.2.2.1.2. Sosyal Bilgiler Programı Değerleri (4–7)

Değerler bir toplumun bir arada yaşamasını sağlayan, toplumca gerekli önemin verildiği etiksel kalıplardır. Değerlerin kişilerce öğrenilmesi eğitim sistemi içerisinde gerçekleşen bir olgudur.

Bilim yapma geleneğindeki paradigmlar da değişme ve buna bağlı olarak bilginin doğası hakkında yeni değerler öğrenme ve öğretme süreçlerinde değişimler meydana getirmiştir. Toplumsal yapıda da daima bazı değişimler meydana gelmektedir. Bu değişimler, öğretim programlarının içerik ve sunumunu etkilemektedir. Bu yüzden içeriğin değişen durumlara cevap verebilmesi sağlanmalıdır. Yeni değerlerin öğretiminde, ders sayı ve türünün yeniden belirlenmesi, buna paralel olarak da içeriklerin, yeni değerlere göre düzenlenmesi zorunluluk taşımaktadır.⁶⁷

Sosyal Bilgiler Programında verilen değerler aşağıdaki gibidir;

1. Aile birliğine önem verme	11. Estetik
2. Adil olma	12. Hoşgörü
3. Bağımsızlık	13. Misafirperverlik
4. Barış	14. Sağlıklı olmaya önem verme
5. Özgürlük	15. Saygı
6. Bilimsellik	16. Sevgi
7. Çalışkanlık	17. Yardımseverlik
8. Dayanışma	18. Temizlik
9. Duyarlılık	19. Vatanseverlik
10. Dürüstlük	20. Sorumluluk ⁶⁸

⁶⁷ ÖZDEN, Yüksel, (1998), **Eğitimde Dönüşüm (Yeni Değer ve Oluşumlar)**, Ankara: Pegem A Yayıncılık, s. 20.

⁶⁸ M.E. B. Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı, (TTKB), (2005) (b), A.g.e. s. 89.

Tablo 5: 4. ve 5. Sınıflarda Öğrenme Alanı ve Doğrudan Verilecek Değerler

4. SINIF	
ÖĞRENME ALANI	DOĞRUDAN VERİLECEK DEĞER
BİREY VE TOPLUM	Duygu ve düşüncelere saygı, Hoşgörü
KÜLTÜR VE MİRAS	Türk büyüklerine saygı, Aile birliğine önem verme, Vatanseverlik
İNSANLAR, YERLER VE ÇEVRELER	Doğa sevgisi
ÜRETİM, DAĞITIM VE TÜKETİM	Temizlik ve Sağlıklı olmaya önem verme
BİLİM, TEKNOLOJİ VE TOPLUM	Bilimsellik
GRUPLAR, KURUMLAR VE SOSYAL ÖRGÜTLER	Yardımseverlik
GÜÇ, YÖNETİM VE TOPLUM	Bağımsızlık
KÜRESEL BAĞLANTILAR	Misafirperverlik

5. SINIF	
ÖĞRENME ALANI	DOĞRUDAN VERİLECEK DEĞER
BİREY VE TOPLUM	Sorumluluk
KÜLTÜR VE MİRAS	Estetik
İNSANLAR, YERLER VE ÇEVRELER	Doğal çevreye duyarlılık
ÜRETİM, TÜKETİM VE DAĞITIM	Çalışkanlık
BİLİM, TEKNOLOJİ VE TOPLUM	Akademik dürüstlük
GRUPLAR, KURUMLAR VE SOSYAL ÖRGÜTLER	Dayanışma
GÜÇ, YÖNETİM VE TOPLUM	Adil Olma, Bayrağa ve İstiklâl Marşı'na saygı
KÜRESEL BAĞLANTILAR	Tarihsel mirasa duyarlılık

69

⁶⁹ M.E. B. Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı, (TTKB), (2005) (a), A.g.e. s. 95.

Tablo 6: 6. ve 7. Sınıflarda Öğrenme Alanı ve Doğrudan Verilecek Değerler

6. SINIF	
ÜNİTELER	DOĞRUDAN VERİLECEK DEĞER
1. SOSYAL BİLGİLER ÖĞRENİYORUM	Bilimsellik
2. YERYÜZÜNDE YAŞAM	Doğal çevreye duyarlılık
3. ÜLKEMİZİN KAYNAKLARI	Sorumluluk
4. ÜLKEMİZ VE DÜNYA	Yardımseverlik
5. İPEK YOLU'NDA TÜRKLER	Kültürel mirasa duyarlılık
6. DEMOKRASİNİN SERÜVENİ	Hak ve özgürlüklere saygı
7. ELEKTRONİK YÜZYIL	Çalışkanlık

7. SINIF	
ÜNİTELER	DOĞRUDAN VERİLECEK DEĞER
1. İLETİŞİM VE İNSAN İLİŞKİLERİ	Farklılıklara saygı
2. ÜLKEMİZDE NÜFUS	Vatanseverlik
3. TÜRK TARİHİ'NDE YOLCULUK	Estetik
4. EKONOMİ VE SOSYAL HAYAT	Dürüstlük
5. BİLİM ZAMAN İÇİNDE	Bilimsellik
6. BİR ARADA OLMAK İÇİN	Dayanışma
7. YAŞAYAN DEMOKRASİ	Adil olma
8. ÜLKELER ARASI KÖPRÜLER	Barış

70

⁷⁰ M.E. B. Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı, (TTKB), (2005) (b), A.g.e. s. 97.

2.2.3. Sosyal Bilgiler Dersindeki Değerlendirme

Değerlendirme, bir eğitim programının son bölümünü oluşturan temel taşıdır. Değerlendirme, içerikte belirlenen ve öğrenciye sunulan bilgilerin öğrenilip öğrenilmediklerinin anlaşıldığı bölümdür. Öğrenci öğretmene konuları anlayıp anlamadığını bu bölümdeki dönütler ile gösterir. Bu dönütler sayesinde hem öğrenci kendi anlama kapasitesini hem de öğretmen öğretme kapasitesini ölçer.

Eğitme faaliyetlerinin, amaca hizmet edip etmediğini veya olumsuz yönden değerlendirirsek, istenmedik sonuçlara götürüp götürmediğinin ve bu işler yapılırken bir hayli enerjinin israf edilip edilmediğinin araştırılması gerekmektedir.⁷¹ Ölçme, bir niteliğin gözlenerek gözlem sonuçlarının sayı ya da başka sembollerle gösterilmesidir.⁷² Değerlendirme, “Objektif veya sübjektif kaynaklardan elde edilen verilerin (ölçme sonuçlarının) belirli bir ölçütle karşılaştırılması ve bir değer yargısına (karara) ulaşma işi”⁷³ olarak tanımlar.

Değerlendirme anlamı daha geniş bir kavramdır. Ölçme bize sadece bir şeyin niceliğine ilişkin bilgi verir; bu bilginin yeterli olup olmadığı, istenilen nicelik ve türden olup olmadığı ise bir değerlendirme problemidir. Değerlendirme bir veya daha fazla gözlem verisini bir ölçüte vurma işlemidir. Ölçme betimleyici bir işlemdir; bir sonuç veya özelliğin nesnel olarak niceliğini belirlemek için kullanılmaktadır. Değerlendirme bir yargılama işlemidir; iki şeyin karşılaştırılmasına dayanmaktadır. Bunlardan biri ölçme veya diğer gözlem yollarından elde edilen verilerdir; diğeri değer yargılarımıza bağlı, yani istenileni veya beklenileni ifade eden, norm veya ölçüt kabul ettiğimiz ölçülerdir. Gözlem verileri beklenen ölçüleri tutturduğu oranda sonuç başarılı, tutturamadığı oranda başarısız sayılmaktadır.⁷⁴

⁷¹ ERTÜRK, Selahattin, (1998), A.g.e. s. 109.

⁷² DEMİREL, Özcan, (2004)(b), **Öğretimde Planlama ve Değerlendirme Öğrenme Sanatı**, Ankara: Pegem A Yayıncılık. s. 188

⁷³ DEMİREL, Özcan, (2004)(b), A.g.e. s. 193.

⁷⁴ YILDIRIM, Cemal, (1999), **Eğitimde Ölçme ve Değerlendirme**, Ankara: ÖSYM Yayınları. s.2–3.

Sosyal Bilgiler dersinde ölçme ve değerlendirme, diğer derslere oranla daha dikkatli yapılması gerekmektedir. Çünkü bu derste sadece bir kavram değil çeşitli bilim dallarına ait farklı bilgiler öğrenciye sunulmaktadır. Daha önce de belirttiğimiz gibi bu ders içerisinde tarih, coğrafya ve vatandaşlık gibi çeşitli öğretiler bulunmaktadır.

Sosyal Bilgiler dersi içeriğinde farklı olguları barındırdığı için, bu ders içerisinde belirlenen amaçlara ulaşıp ulaşılmadığını anlamak için çok farklı değerlendirme metotları kullanılmalıdır. Tek bir açıdan yapılan değerlendirme, eksik ve yanlış sonuçlara ulaşılmasına neden olabilir. Mevcut Sosyal Bilgiler programı, ölçme ve değerlendirme yöntemleri bakımından zengin hazırlanmıştır. Fakat bu yöntemlerin öğretmenler tarafından öğrenciye ne kadar uygulanmakta olduğu da ayrı bir tartışma konusudur.

Sosyal Bilgilerde Değerlendirme Yaklaşımları şunlardır:

1. Öğretim ihtiyaçlarını belirlemeye yönelik değerlendirme,
2. Öğrencilerin hazırbulunuşluk durumlarını belirlemeye yönelik değerlendirme,
3. İzleme amacına yönelik değerlendirme,
4. Düzey belirleme amacına yönelik değerlendirme.⁷⁵

Mevcut Sosyal Bilgiler dersinde öğrencilerin kazandırılmak istenilen davranışları ne kadar benimseyip benimsemediğini ölçmek için bazı yöntemlerden faydalanılmaktadır. Bu yöntemler ana başlıklar halinde şöyle sıralanabilir.

Değerlendirme Araç ve Yöntemleri

1. Görüşme (Mülakat)
2. Gözlemler
3. Sözlü Sunum
4. Projeler
5. Öz Değerlendirme
6. Akran Değerlendirme

⁷⁵ CAN, Gürhan, (1998), “Sosyal Bilgiler Öğretiminde Ölçme ve Değerlendirme”, Gürhan Can (ed) (1998), **Sosyal Bilgiler Öğretimi**, Eskişehir: T. C. Anadolu Üniversitesi Yayınları. s. 162–164.

7.Dereceli Öğrenci Ürün Dosyası (Portfolyo)

8.Puanlama Anahtarı (Rubric)

9.Performans Değerlendirme

10.Kavram Haritaları

11.Tutum Ölçekleri

12.Kısa Cevaplı Maddeler

13.Çoktan Seçmeli Testler

14.Eşleştirmeli Maddeler

15.Uzun Cevaplı Maddeler ⁷⁶

Değerlendirme tek yönlü olmamalıdır. Nasıl tek yönlü beceriler öğrencilere kazandırılmak istenmiyorsa, çeşitli beceriler ve davranışlar kazandırılmak isteniyorsa öğrencilerin de bu kazanımlarının sadece yazılı materyallerle ölçülmesi doğru bir ölçme yöntemi olmayacaktır.

Sosyal Bilgiler öğretim programının, bireysel farklılıkları dikkate alan öğrenci merkezli bir uygulama modelini benimsemiş olması, ölçme ve değerlendirme etkinliklerinde de çoklu değerlendirme yapmayı zorunlu kılmıştır. Bu yüzden, öğrencinin bilgi, beceri ve tutumları kazanma düzeyi ile başarı düzeyini yalnızca yazılı ve sözlü sınavlarla ölçmek çok yetersiz kalmaktadır. Sosyal Bilgiler dersinde işe koşulabilecek değerlendirme araç ve yöntemleri oldukça çeşitlidir. Bunlardan bazıları şunlardır:

— Gözlemler - Tartışma - Araştırma/Çalışma kâğıtları

— Tutum ölçekleri - Sergileme - Çoktan seçmeli testler

— Görüşmeler - Anekdotlar - Eşleştirmeli testler

— Öğrenci ürün dosyaları (Portfolyo) - Performans Testleri/ödevleri

— Açık uçlu sorular - Projeler - Dereceleme ölçekleri (Rubricler) ⁷⁷

⁷⁶ M.E. B. Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı, (TTKB), (2005) (b), A.g.e. s. 111–120

⁷⁷ BAŞARAN, Zeki, (2006), **Demokratik Yaşamın Gelişmesinde Sosyal Bilgiler Dersinin Rolü ve Önemi**. Yüksek Lisans Tezi, Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 75.

Tüm bu bilgilerin ışığında öğrencilere uygulanılacak olan değerlendirme boyutunun, tek boyuttan sıyrılıp belirtilen tüm değerlendirme yöntemlerinin, görevli öğretmenler tarafından kullanılmaları gerekmektedir. Eskiden sadece yazılı ve sözlü olarak değerlendirilen öğrenciler artık, bunlara artı olarak, mevcut Sosyal Bilgiler öğretiminde, çeşitli ödevler ve projeler ile de değerlendirilmeye çalışılmaktadır. Fakat yine de değerlendirme metotları Sosyal Bilgiler dersi kapsamında sadece konuları ele alan, bilgileri ölçen bir konumdadır. Yani, proje ödevi alan bir öğrenci, misal, Tarih dersi kapsamında “1. Dünya Savaşının özeti” gibi kalıplaşmış ödevler almaktadır. Bu tür ödevler yerine, öğrenciye kazandırılmak istenen beceriler ışığında ödevler verilmesi çok daha doğru bir yaklaşım olacaktır. Millet sevgisi, verilmek istenen bir öğrenciye mesela “Çanakkale Savaşlarındaki askerlerimizin yaşadıkları olumsuz şartlar, buna rağmen içlerinde barındırdıkları millet ve vatan sevgisi düzeyi” gibi ödevlerin verilmesi ve projenin sonunda öğrencilerden yaptıkları çalışma hususunda yorumlar istenmesi çok daha doğru bir yaklaşım olacaktır. Yapılan değerlendirme de üstünkörü yapılmamalıdır.

2.3. MEVCUT SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETİMİNİN ELEŞTİREL BİR BAKIŞLA DEĞERLENDİRİLMESİ

2.3.1. Eğitim Sistemimizde Karşılaşılan Genel Sorunlar

Sosyal Bilgiler dersindeki sorunlara değinmeden önce, eğitim denilen olgunun ülkemizdeki yerini, durumunu ve buna bağlı olarak eğitimin genel sorunlarını ele almak gerekmektedir. Çünkü Sosyal Bilgiler dersi de eğitim mefhumunun bir ögesidir.

Bu bağlamda, eğitim kavramı köken itibariyle Türkçe’de eğ, eğmek, fiil kökünden türetilmiş olup, bükmek, uygulamak, öğretmek, yetiştirmek, geliştirmek, alıştırmak, egemenlik altına almak, yenilgiye uğratmak, ezmek, kırmak, yönlendirmek gibi anlamlara sahiptir. Eğitim kavramının kökü olan eğ/eğmek fiilinden bir şeyin, bir nesnenin ya da bir insanın eğilmesi, bükülmesi, kontrol altına alınması ya da istenilen şekle sokulması anlamlarını çıkarabiliriz yani eğitilen nesne ya da özne ‘eğitilerek’ istenen şekle sokulmaktadır. Demek ki ortada eğilip, bükülmesi, istenilen şekle sokulması beklenen bir malzeme ve bu malzemeyi eğip bükten, belirli şekillere sokmak isteyen birileri vardır.⁷⁸

Eğitimi, bu bakış açısında anlayan ve buna göre uygulayan sistem sadece köleler yetiştirmiş olacaktır. İnsanları kendi kendilerine düşünemez, karar veremez, araştırma yapamaz, herhangi bir konuda hiçbir şeye itiraz edemez duruma sokmak kesinlikle kabul edilebilecek bir durum olmamalıdır.

Toplumsal değişimde en az eğitim kadar sosyo-ekonomik ve politik faktörler de birinci derecede rol oynamaktadır. Sosyo-ekonomik ve politik

⁷⁸ YAYLA, Ahmet, (2005) “Eğitim Kavramının Etik Açısından Analizi”, **Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Elektronik Eğitim Fakültesi Dergisi**, Cilt: 2, Sayı:1, s.5, İndirilme Tarihi: 05.02.2008, http://efdergi.yyu.edu.tr/makaleler/cilt_II/A_yayla.doc

faktörler, toplumsal değişimin gerçek aktörleridir. Eğitim şüphe yok ki toplumsal değişim sürecinde gerekli ve oldukça önemli bir ortak faktördür.⁷⁹

Ülkemizin en kalabalık çalışanı olan ve en fazla iç uzantısı bulunan kurumu hiç kuşkusuz Millî Eğitim Bakanlığı'dır. İşin içinde eğitimin varlığı düşünülürse ve bunun da hedef kitlesi yediden yetmiş o ülkenin insanı ise burada her şeyin düzgün bir şekilde işlediğini söylemek mümkün değildir.⁸⁰ Türkiye'de ortaöğretimde okullaşma oranı yıldan yıla artmakta, dolayısıyla yükseköğretimi talep edenlerin sayısı devamlı fazlalaşmaktadır.⁸¹

Eğitim sistemimizin genel bir sorunu olan kalabalık sınıflar, eğitimi etkileyen olumsuz özelliklerin arasında bulunmaktadır. Kalabalık sınıflar yüzünden zaten yoğun olan program, tam olarak ne öğretmen tarafından anlatılabilmekte ne de öğrenci tarafından anlaşılabilir. Fakat sınıf mevcudu kaç olursa olsun, aslında orada verimli bir ders yapıp yapılamayacağı büyük ölçüde öğretmene bağlıdır. Öğretmen kendi alanında ne kadar yeterli olursa ve belli bir grubu nasıl idare edeceğini ne kadar iyi bilirse, öğretim de o ölçüde etkili gerçekleşecektir. Ama Türkiye genelinde öğretmenlerin kalabalık sınıfları iyi idare edip, iyi bir öğretim gerçekleştirebildiklerini söylemek iyimser bir tavır takınmak olacaktır. Pek çok öğretmen eğitim fakültesi mezunu olmasına rağmen kendi alanlarında yetersizlikler göstermektedir. Kaldı ki bir de öğretmenlerin pek çoğunun formasyonsuz olarak bu işe girdikleri düşünülürse, kalabalık sınıflarda verimlilik giderek azalmaktadır.⁸²

Birleştirilmiş sınıf, uygulamasının eğitim sistemimizde var olması da eğitim ve öğretimi aksatan nedenler arasında gösterilebilir. Okullardaki öğrenci sayısının azlığı, yani bir sınıfı oluşturacak sayıda öğrenci bulunmayışı, öğretmen ihtiyacı,

⁷⁹ ESKİCUMALI, Ahmet, (2003), "Eğitim ve Toplumsal Değişim: Türkiye'de Değişim Sürecinde Eğitimin Rolü" **Boğaziçi Üniversitesi Eğitim Dergisi**, Cilt 19, Sayı: 2, İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, s. 27.

⁸⁰ TÖREMEN, Fatih; HARKTI Hasan, (2004), "Eğitim Bölgeleri ve Eğitim Kurullarının Yapısal ve İşleyiş Sorunları ile Etkililik Düzeyi", **Millî Eğitim Dergisi**, Sayı: 163, s.1. İndirilme Tarihi: 10.03.2008, <http://yayim.meb.gov.tr/dergiler/163/toremen.htm>

⁸¹ ARSLAN, Mehmet, (2004), "Eğitim Sistemimizin Kapanmayan Yarası-Yükseköğretime Geçiş", **Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Sayı: 16, Yıl: 2004/1, Kayseri: Erciyes Üniversitesi Yayınları, s.41.

⁸² TAŞ, Nedim, (2004), **Türk Eğitim Sisteminde 'Kalabalık Sınıflar' Sorunu**, s. 2. İndirilme Tarihi: 14.03.2008, <http://www.ingilish.com/ned4.htm>

derslik sayısının yetersizliği, birden fazla sınıfın birleştirilerek bir grup teşkil etmek suretiyle bir öğretmen tarafından yetiştirilmesi, birleştirilmiş sınıf öğretimini ortaya çıkarmaktadır. Okulların büyük bir çoğunluğu ile il ve ilçelerin kenar mahallelerinde bulunan okullarda birleştirilmiş sınıf uygulaması yapılmaktadır.⁸³ Eğitim sistemimizdeki bu toptancılık anlayışına birçok eleştiri getirilebilir. Bireysel özellikleri yeterince dikkate almayı, öğrenme yeteneğini göz ardı edip öğretme esaslı oluşu ve ders denilen ve yaşamın soyut modeli olan bir araç yoluyla derslerin işlenmesi gibi eleştiriler örnek gösterilebilir.⁸⁴

Eğitim, ülkemizde daha çok öğretmen merkezli olmaktadır. “Sınıf içerisinde istediğimi yaparım, istediğime istediğim notu veririm, ben ne dersem o olur”, gibi düşüncelerde olan öğretmenlerimizin sayısı azımsanmayacak kadar çoktur. Öğretmen, sınıf içerisinde dersi anlatan kişi konumunda olmaktadır. Bu durum, öğrencilerin ders içerisindeki aktif katılımını olumsuz yönde etkilemektedir. Bu tip kişiler için eğitim, öğrenciye iyi veya kötü yolla sözlerinin dinlenilmesini sağlamaktan öteye geçmemektedir.

Türk eğitim sisteminde, aşırı merkezî denetim, okulun kendine özgü amaçlarını ve kimliğini belirlemesini güçleştirmektedir. Okullar arası rekabet gitgide yok olmaktadır. Bu durum da verimliliği düşürmekte ve öğrenme ortamını tekdüze hale getirmektedir. Okulun tüm alt yapısıyla, toplum olma bilinci içerisinde, öğrenciye ve çevreye açık hale getirilmesine ve öğrenci merkezli öğretim yöntemlerinin uygulanmasına ihtiyacı vardır.⁸⁵

Ülkemizde üniversiteye geçiş aşaması tam bir kaos içerisinde. Milyonlarca öğrenci üç saatlik bir sınav sonucunda geleceklerini belirlemektedir. Bir anlık şans veya dalgınlık öğrencilerin başarılı veya başarısız olmalarını sağlamaktadır. Üniversitelerdeki öğrenci ve bölüm planlamasının da düzeltilmesi gerekmektedir.

⁸³ ÖZBEN, Kürşat, (2000), “Birleştirilmiş Sınıf Uygulamasında Karşılaşılan Sorunlar”, **PAÜ Eğitim Fakültesi Dergisi**, Sayı: 8, Denizli: Pamukkale Üniversitesi Rektörlüğü.

⁸⁴ TİTİZ, Tınaz, (2000), **Okulda Yeni Eğitim**, İstanbul: Beyaz Yayınları, s. 95.

⁸⁵ TÖREMEN, Fatih; HARKTI Hasan, (2004), A.g.e. s.1.

Ülkemizin çok önemli bir düzeyde, ara elaman sıkıntısı vardır. Böyle bir ihtiyacın var olmasına rağmen, öğrencilerin iş bulamayacakları bölümlerde öğrenimleri sürdürmeleri çok acı bir tablodur. Ülkemizde üniversite sayısı da artık yetersiz kalmaktadır. Üniversitelerimizde öğrenim görmek isteyen öğrencilerimizin bu sınavı aşmaları için ezber yapmaları gerekmektedir. Çünkü sorular genellikle bilgiye dayalı sorular olmaktadır. Dershanelere aktarılan zaman ve paralar yüzünden ülkemizin asıl katkı yapılması gereken ilköğretim, ortaöğretim ve yüksek öğretime gerekli destek verilememektedir. Ülkemizde nüfus giderek artmakta ilköğretim ve orta öğretim düzeylerinde okullaşma oranı artarken, yüksek öğretim düzeyinde okullaşma sabit kalmaktadır.

Sorunlar listesini daha da uzatmak ve detaylandırmak mümkündür. Ancak, bu kadarı ile dahi Türk Milli Eğitim sisteminin tüm çabalara rağmen istenilen ve beklenen hedeflere ulaşamadığını ortaya koymaktadır. Önemli olan bütün bu sorunlara bir anda çözüm bulmanın mümkün olmayacağını anlaşılmıştır. Ayrıca, mevcut yapısı ve işleyiş biçimi ile eğitim sisteminden bu konuda çok şeyler beklemenin de fazla iyimserlik olacağı bir gerçektir.⁸⁶

Eğitim sistemimizin genel sorunlarını maddeler halinde sıralayacak olursak;

- Ülkemizde okul binası ve dershane eksikliği vardır.
- Okullarımız öğrenci merkezli değil, öğretmen merkezlidir.
- Öğretmen, öğrencilere ne yapmaları gerektiğini söyleyerek, ders kitabındaki bilgilerin aktarıcısı durumuna gelmektedir.
- Öğretmen öğrencilere öğrenmeyi öğretmez, ders kitabındaki bilgileri belletir (ezberletir).
- Öğrenciler bilgi yükü altında okuldan, kitaptan, okumaktan ve çalışmaktan nefret eder duruma gelmiştir.

⁸⁶ DİKENOĞLU, Alper, (1992), “Türk Eğitim Sisteminde Temel Sorunlar, Planlama ve Uygulama”, **Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi**, Sayı:8, s.447, İndirilme Tarihi:12.04.2008, <http://www.egitimdergisi.hacettepe.edu.tr/19928ALPER%20DİKENOĞLU.pdf>

- Sınav ve değerlendirme sistemimiz, başarıdan çok başarısızlığı ölçmekte; başarısızları sistem ve eğitim dışına itmektedir.
- Eğitimimizde kalite oldukça düşüktür. İlköğretimde sınıfta kalmak yok. Orta öğretimde 5 üzerinden 2 alan, yüksek öğretimde 100 üzerinden 50 alan başarılı sayılmaktadır.
- Eğitim, okulun öğrenim süresiyle sınırlıdır. Eğitimin “Yaşam boyu devam eder.” ilkesi ülkemizde geçerli değildir.
- Çocuklarımız kendi ilgi, istek ve yeteneklerine göre değil, büyüklerin arzu ve isteklerine göre hayatlarına şekil vermektedirler.
- 2004 yılında devlet bütçesinden eğitime ayrılan pay maalesef %8.04'tür.⁸⁷
- Eğitim sistemi okul içerisinden dışarı çıkamamaktadır. Çevre ve iş hayatı ile okul ilişkisi son derece sınırlıdır.
- Eğitimde gözlem ve uygulama yönteminden yeterli derecede yararlanılmamaktadır.
- Öğrencilerin genel eğitimden mesleki eğitime geçiş süreçlerinde, başarı sağlanamamıştır.
- Türk kültürü ve temel değerler eğitim programları aracılığıyla öğrencilere aktarılamamaktadır.
- Eğitim ve okul yöneticiliğini, belirli eğitim ve deneyim niteliklerini gerektiren bir meslek durumuna getirme gereksinimi vardır.
- Öğrenciler, yürürlükteki kılık kıyafet uygulamasından dolayı adeta küçük askerler gibi olmuşlardır. Demokrasi çok sesli, çok renkli bir çevrede yaşayıp gelişebilir. Çok renkliliği, çok sesliliği ilk önce okullarda sağlamalıyız. Özgür giysi bu konuda atılacak bir adımdır.⁸⁸

⁸⁷ TEKİŞİK, Hüseyin,(2004), “Cumhuriyetimizin 80. Yılında Millî Eğitimimizin Durumu” **Çağdaş Eğitim Aylık Eğitim - Öğretim Dergisi**, Sayı:306, Ankara: Tekişik Yayıncılık, s.1-10.

⁸⁸ İnönü Üniversitesi Bilim ve Eğitim Topluluğu, (2001), **21. Yüzyıl Türkiye’ sinde İlk ve Ortaöğretimde Eğitim Sorunları**, Malatya: İndirilme Tarihi: 15.08.2008, <http://stu.inonu.edu.tr/~bilimeg/bildiri.htm>

Bu belirtilmiş olan sorunlar programın tam randımanlı işlemlerini engellemektedir. Bu bağlamda Sosyal Bilgiler öğretimindeki verimliliğin artırılması isteniyorsa, eğitimin genel sorunlarından, sistemimizin acil olarak kurtulması sağlanmalıdır. Daha iyi işleyen bir sistem, daha iyi işleyen bir Sosyal Bilgiler öğretimi programını ortaya çıkartacaktır.

2.3.2. Mevcut Sosyal Bilgiler Öğretiminde Karşılaşılan Sorunlar

Sosyal Bilgiler dersi daha önce de belirtildiği gibi tek bir konudan oluşan bir ders değildir. İçerisinde tarih, coğrafya ve vatandaşlık gibi dersleri barındırmaktadır. Bu yüzden dersin içeriği gerçekten çok yoğundur. Konular bir öğretim yılına sıkıştırılmışlardır. Bu yüzden öğrenci konulara tam hâkim olamamaktadır.

Eğitim, mükemmelleştirilmesi gereken bir eylemdir. Yapılan tüm harcamalar, planlamalar, emekler, çalışmalar hep eğitimin daha da mükemmelleştirilmesini sağlamak içindir. Fakat Sosyal Bilgiler dersinin bugünkü durumu incelendiğinde karşımıza çeşitli sorunlar ortaya çıkmaktadır. Mükemmelleştirmeyi sağlamak için öncelikle, sorunların ne olduğunun tespit edilmesi gerekmektedir. Bir doktor nasıl hastasına teşhis koymadan tedavisini gerçekleştiremezse; etik değerleri öğrenciye kazandırması beklenen Sosyal Bilgiler dersi de mevcut sorunları ele almadan hedeflerine ulaşamaz.

Başlıca sorun olarak ülkemizde, öncelikle bir Sosyal Bilgiler politikasının eksikliği göze çarpmaktadır. Belirli bir düzenin olması için hiyerarşiye ihtiyaç vardır. Devlet olmadan, düzenden söz etmek mümkün değildir. Devlet içinde de belli başlı bir hiyerarşik yapı olmadan, devletin sağlıklı çalışması mümkün değildir. Bu kural, eğitim sistemimiz için de geçerlidir. Milli Eğitim Sistemimiz içerisinde, Milli Eğitim Bakanından başlayan hiyerarşi, sınıftaki öğretmen ve öğrenciye kadar inmektedir. Hazırlanan eğitim programının daha iyi bir şekilde

öğrencilere aktarılması için örgütler arasında bilgi akışının doğru ve hızlı olması gerekmektedir. Gereksiz bürokratik işlemlerin eğitim sistemimizden sıyrılıp atılması gerekmektedir. Örnek olarak, Öğretmen – öğrenci, Müdür – öğretmen, Aile – okul arasında bilgi alışverişi ne kadar çok basit ve doğru olursa, amaçlanan hedeflere ulaşmak da bir o kadar kolaylaşacaktır.

Türkiye dışındaki yapıların incelenmesi, disiplinler arası yaklaşım ihtiyacı ve Sosyal Bilimlerin gelişmesini destekleyecek bir kurumsal bakış açısına ihtiyaç vardır. Sosyal Bilimlerin hedefleri, Sosyal Bilimcilerin nitelikleri, Sosyal Bilimleri destekleyici kurumların oluşturulması ve yetişen Sosyal Bilimcilere istihdam alanlarının ve iş olanaklarının sağlanması gibi konular göz önünde bulundurularak bir “Sosyal Bilimler politikası” geliştirmelidir.⁸⁹ Bu geliştirilmesi gereken politika ile daha planlı, programlı ve öğrencilerin gereksinimlerini karşılayacak bir bakış açısı kazandırılacaktır.

Sosyal Bilgiler dersinin amaçları ve içeriği gözden geçirildiğinde, etik kavramının tam olarak anlaşılamadığı gözlenmektedir. Sosyal Bilgiler dersi, adından anlaşılabileceği gibi insanı sosyalleştiren, çevresini, milletini, yaşadığı coğrafyayı ve hatta kendisini tanımasını sağlayan bir ders görünümündedir. Haliyle bu amaçları taşıyan derste öğrencinin sosyalleşmesi de sağlanmalıdır. Sosyalleşmek için toplumun etik durumunun ve etik özelliklerinin bilinmesi gerekmektedir. Bireyin, bir kişilik sahibi olabilmesi için etik davranışları kazanması gerekir. Fakat Sosyal Bilgiler dersi içeriğinin, sadece bilgiler ile dolu olması nedeniyle öğretmen, kişilik kazandırma, etik kavramını ve etik davranışları kazandırma konularında sıkıntı çekmektedir.

Etik kavramı, ülkemizde Sosyal Bilgiler dersi yerine, haftada sadece bir ders saati süresi olan Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi ile öğrenciye verilmeye çalışılmaktadır. Etik kavramı sadece, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi ile özdeşleştirilmektedir. Fakat dünyevi etiğin çocuğa kazandırılması göz ardı

⁸⁹ CAN, Sevim, (2006), “Türkiye’de Sosyal Bilgiler Üzerine Düşünmek”, **Bilim ve Aklın Aydınlığında Eğitim Dergisi**, Sayı:75, İndirilme Tarihi: 18.06.2008, <http://yayim.meb.gov.tr/dergiler/sayi75/sayi75/sevim%20can.pdf>

edilmiştir. Din eğitiminin önemi yadsınamaz; fakat dünyevi etiğe de Sosyal Bilgiler dersinde yer verilmelidir.

Mevcut Sosyal Bilgiler programı, felsefî açıdan öğrenciyi merkeze alan, karar verme ve problem çözme becerilerini geliştirmeyi amaçlayan bir yapıda olmasına rağmen, çok yüklü içerikleri ile söz konusu becerilerin geliştirilmesine imkân vermemiş; aksine ilköğretim okullarında ezberci bir Sosyal Bilgiler öğretim uygulamasının gelenekselleşmesine yol açmıştır.⁹⁰

Sosyal Bilgiler programına baktığımızda, içeriğin tamamen ezbere yönelik olduğu ve karar verme süreciyle ilgili herhangi bir aktivite olmadığını görmekteyiz. Hâlbuki Sosyal Bilgiler dersindeki genel amaç olan bireyi hayata hazırlamak, bu denli önemli olan karar verebilme özelliğinin, programda yeterince yer almaması, öğrencilerimizi hayata ne kadar hazırladığımızın bir göstergesi durumundadır.⁹¹

Türkiye Cumhuriyeti sosyal bir hukuk devletidir. Sosyal bir devlet olması sebebiyle, ülke vatandaşlarına karşı, yükümlülükleri bulunmaktadır. Sosyal bir devlet olma gereğince, ülkemizde okullar tüm çocuklara ücretsiz olarak hizmet vermektedir. Ülkemizde 8 yıllık kesintisiz eğitim uygulaması vardır; fakat bu duruma rağmen fırsat eşitliğini öğrencilere sunmada sorunlar yaşanmaktadır. Çünkü gerek coğrafi, gerekse sosyal bakımdan, ülkemizin her bölgesi eşit ölçüde gelişmemiştir. Değişik bölgelerde ve yerleşim yerlerinde bulunan devlet okullarında, imkânlar bakımından farklılıklar göze çarpmaktadır. Kimi okullarda, yetersiz sayıda araç-gereç ve öğretmen azlığı problemleri bulunmazken; kimi okullarımızda ise öğrenciler oturacak sıra bulamamaktadır. Bu durum, yıldan yıla çözülmeye çalışılmakla birlikte, okullarımıza ayrılan payın da artması ile çözülebilecek bir sorun olarak karşımızda durmaktadır..

⁹⁰ VENC, Emrah, (2005), “Sosyal Bilgiler Öğretimine Dair Sorunlar ve Çözüm Önerileri”, **Bilim ve Akıl Aydınlığında Eğitim Dergisi**, Sayı:59, İndirilme Tarihi: 26.07.2006, <http://yayim.meb.gov.tr/dergiler/sayi59/venc.htm>

⁹¹ GELEN, İsmail, (2002), “Sınıf Öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler Dersinde Düşünme Becerilerini Kazandırma Yeterliklerinin Değerlendirilmesi”, **Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt:10, sayı:10, s.103, İndirilme Tarihi: 17.08.2006, <http://sosyalbilimler.cukurova.edu.tr/dergi.asp?dosya=92>

Araç – gereç eksikliği, bu ders kapsamında karşılaşılan önemli bir güçlüktür. Okullarımızda, eğitim için zaruri olması gereken araç-gereçler, yeterli derecede bulunmamaktadır. Olanlar genellikle de iyi korunmamaktadır. Bir öğretmenin, dersi iyi bir şekilde işleyebilmesi için gerekli olan araç – gereçlere, hem kendisinin hem de öğrencilerinin sahip olması gerekmektedir.

Sosyal Bilgiler dersi için şimdiye kadar hazırlanan programlar ele alındığında öğrencilerin görüşlerinden ve düşüncelerinden yoksun olduğu ortaya çıkmaktadır. İçeriği çok fazla doldurulmuş derste, hem öğrenciler hem de ders işlenişi bakımından öğretmenler çaresiz kalmışlardır. Bu durum, Sosyal Bilgiler dersinin bir ezber dersinden öte bir duruma sokamamıştır. Böylece, öğrencilerin dersten zevk alamamalarına yol açmıştır. Öğrenciler, belli başlı konuların, tekrar tekrar önlerine konmalarından rahatsızlık duymaktadırlar.

Çok sayıdaki konular arasında etik değerlerin, öğrencilere kazanılmasının eksikliği de başlı başına bir sorun olmaktadır. Sosyal Bilgiler dersinde, sadece rasyonel konuların eksiklikleri göze batmamaktadır. Sosyal Bilgiler dersinin asıl amacı, iyi yurttaş yetiştirmektir. Bu amacın gerçekleşmesi için, etik eğitiminin tam olarak öğrenciye kazandırılması gerekmektedir. Fakat mevcut program dâhilinde öğrencilere, her zaman en doğruyu hedefleme felsefesi kazandırılması hususunda eksiklikler bulunmaktadır.

Sosyal Bilgiler dersinde, öğretim uygulamalarında da çeşitli sorunlarla karşılaşmaktadır. Yani, amaçların uygulamaya konmasında çeşitli sorunlar ortaya çıkmaktadır. Etkin birey olmak için öncelikle bir birey olmak gerekmektedir. Birey olabilmenin olmazsa olmazı ise demokratik bir ortamda yetişmektir. Sorumluluk verilmeyen öğrenci, her şeyi hazır olarak ister ve herhangi bir konuda veya konumda çalışmaktan kaçınır. Bu da kişiyi tembelliğe iter.

İlköğretim kurumlarında, Coğrafya derslerinde öğrencilere temel kavramların öğretilmesi, gözlem, inceleme ve araştırma yeteneklerinin kazandırılması, yakın çevresi ve ülkesi hakkında bilgi sahibi olması temel hedefler arasında yer almaktadır. Bu hedeflere ulaşılmasında öğretmen, öğrenci ve aile

ortak sorumluklara sahiptirler. Öğretmen tarafından olguların, genellemelerin söylenmesi ve öğrencilerin bu konuları ezberlemesi, Coğrafya derslerinde en fazla tercih edilen anlatım yöntemlerinin başında gelmektedir. Buna karşılık, iyi problem çözücü ve doğru karar verici öğrencileri yetiştirmede önemli bir işlevi olan soru-cevap-tartışma yöntemini kullanan öğretmenlerin oranının oldukça düşük olduğu dikkat çekicidir.⁹² Öğretmen, coğrafya dersinde hangi konuları işleyeceğini önceden belirleyerek, konuların işlenişinde yardımcı olacak materyalleri belirlemeli, bu materyallerin öğrencileri tarafından temin etmelerini isteyerek, onları da araştırma ve incelemeye teşvik etmelidir. Bir kısmını da kendi oluşturduğu resim, slayt, fotoğraf, CD gibi koleksiyonundan sağlayarak kavram ve terim öğretimi için sınıfı hazır hale getirmelidir.⁹³

Sosyal Bilgiler dersi ile ilgili yapılması gerekenler maddeler halinde şöyle sıralanabilir:

1. Ders işleyişini akıcı hale getirecek ve öğrencinin görerek öğrenmesini sağlayacak teknik araçlar ve gereçler okulda bulunmalı, iletişim araçlarından etkin bir biçimde yararlanılmalıdır.
2. Sosyal Bilgiler laboratuvarı oluşturulmalıdır. Okulda zengin bir kütüphanenin oluşturulmasına çalışılmalıdır.
3. Çevredeki tarihî, kültürel, turistik yerler gezilip incelenmeli, öğrencilerin bu gibi yerleri görmeleri sağlanmalıdır.
4. Sosyal Bilgiler dersinin gelişen ve değişen dünyaya paralel işlenmesi için öğretmenlerin kendilerini geliştirmesi maksadıyla, hizmet içi eğitim seminerleri düzenlenmelidir.
5. Sosyal Bilgiler öğretmenin formasyon eğitimini tamamlamış olması zorunluluk haline getirilmelidir.

⁹² ŞAHİN, Kemalettin, (2003), “İlk ve Ortaöğretimde Coğrafya Programının Geliştirilmesi”, **Kastamonu Eğitim Dergisi**, Cilt: 11, No:1, s.90, İndirilme Tarihi: 09.05.2008, <http://www.ksef.gazi.edu.tr/dergi/pdf/Cilt11-No1-2003Mart/ksahin.pdf>

⁹³ TURAN, İlhan, (2002), “Lise Coğrafya Derslerinde Kavram ve Terim Öğretimi ile İlgili Sorunlar”, **Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi**, Cilt: 22, Sayı:2, Ankara: Gazi Üniversitesi Yayınları, s. 71

6. Sosyal Bilgiler öğretimine yönelik dergiler, kitaplar, çeşitli yayınlar ve güncel basın öğretmenler ve sorumlu kişilerce takip edilmelidir.
7. Ölçme ve değerlendirme, öğrencileri mağdur etmeyecek şekilde, yerinde ve etkili olarak kullanılmalıdır.
8. Sosyal Bilgiler öğretmeni, müfettişlerle, idarecilerle, branş öğretmenleriyle ve meslektaşlarıyla sürekli diyalog halinde olmalıdır.
9. Üniversiteler ile ilköğretim okulları arasındaki bilgi alış-verişi artırılmalıdır.
10. Sosyal Bilgiler öğretmeni konuyu işleyen değil, rehberlik yapan kişi konumunda olmalıdır.
11. Okullarda bir teknik eleman bulundurulmalıdır. Bu kişi, teknik araçlar ile ilgili konularda, öğretmenlere yardımcı olarak eğitimi ve öğretimi olumlu yönde etkilemelidir.
12. Birleştirilmiş sınıf uygulamasından kaçınılmalı, her dersliğin en fazla 25 kişiden oluşması sağlanmalıdır.
13. Ders kitapları ve kaynaklar, programlarda meydana gelen değişikliklere ve gelişmelere uygun bir şekilde yenilenmelidir. Ders kitaplarındaki gereksiz ayrıntılar çıkarılmalıdır.
14. Sosyal Bilgiler programı oluşturulurken veya mevcut programda bir değişikliğe gidileceği zaman, bu konular hakkındaki öğretmen görüşleri alınmalıdır.
15. Okulun uygun bir bölümünde, bütün öğrencilerin faydalanabileceği güncel ve ilginç olayların, resimlerin sergilendiği bir Sosyal Bilgiler panosu bulunmalıdır.
16. Okullar, çeşitli kuruluşlar ve kişilerce, ekonomik yönden desteklenmelidir.⁹⁴

Öğrencilerin Sosyal Bilgiler dersinde, ders içi etkinliklerde fazla yer almamaları, sadece öğretmenin söylediklerini dinleyip ezberlemeleri, öğrencilerin

⁹⁴ İSKENDER, Pelin; ALTUNAYŞAM, Emine, (2006), “İlköğretim Okullarında Sosyal Bilgiler Öğretimi Açısından Olması Gereken Donanım ve İnsan Kaynakları”, **Eğitim ve Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı: 170, s. 3 – 10, İndirilme Tarihi: 10.07.2008, <http://yayim.meb.gov.tr/dergiler/170/170/pelin.doc>

dersten zevk almamalarına yol açmaktadır. Sosyal Bilgiler dersi, öğrenciyi merkeze alan ona sorumluluklar veren bir ders olmalıdır. Sosyal Bilgiler dersinde öncelikli olarak kazandırılmak istenilen becerilerin, öğrenciye önem vermeyen, onun isteklerini karşılamayan uygulamalarla öğrenciye kazandırılmaya çalışılması çeşitli sorunlar ortaya çıkarmaktadır.

2.3.2.1. Öğrencilerin Sosyal Bilgiler Dersine Olan Tutumlarındaki Sorunlar

İnsanoğlu daima bir gelişim ve değişim içerisinde. Teknoloji de buna bağlı olarak inanılmaz bir hızla değişmektedir. Gelişen teknoloji sayesinde var olan bilgi kapasitemiz fazlasıyla artmaktadır. Bu artan bilgilerin de öğrenciye aktarılması gitgide daha da zor hale gelmektedir. Buna bağlı olarak eğitim sistemlerinin amaçları, içeriği ve değerlendirme yöntemleri de değişmekle yükümlüdür. Öğrencinin artık emir dinleyen bir asker konumundan sıyrılıp eğitimin en önemli parçası olması gerekmektedir. Bu bağlamda, öğrencilerin istek ve tutumlarının da göz ardı edilmemesi gerekmektedir. Sonuçta yapılan eğitim onları daha iyiye götürmek için yapılmaktadır. Bundan sonra geliştirilecek bir eğitim sisteminin öğrenciyi göz ardı etmemesi gerekmektedir.

Öğrencilerin herhangi bir derse olan ilgi ve alakaları o dersin çok daha kolay bir şekilde öğrenilmesini sağlamaktadır. Bir bireyin merak duyduğu konuyu öğrenmesi, merak duymadığı konularda ise sıkılıp geri çekilmesinden daha doğal olan bir durum yoktur.

Sosyal Bilgiler dersinde, öğrencilerin tutumlarının olumlu yönde olması, ders başarılarını artırmada önemli bir rol oynamaktadır. Bu nedenle, öğrencilerin bu derse yönelik tutumlarının bilinmesi gereklidir. Bununla birlikte öğrencilerin

tutum seviyelerinin bilinmesi, öğretmenlere bu dersin öğretimi sürecinde etkililiğini arttırma konusunda hizmet edebilir.⁹⁵

Sosyal Bilgiler öğretimini olumsuz yönde etkileyen birçok nedenden biri de hemen hemen her yaş grubundaki veya sınıf düzeyindeki öğrencilerin bu derse karşı takındıkları olumsuz tutumlardır.⁹⁶

Sosyal Bilimler dersinin, birçok dersten daha kolay öğrenildiği şeklinde genel bir kanı bulunmaktadır. Sosyal Bilgiler dersi için dünyanın farklı bölgelerindeki insanların görüşleri şöyledir:

Ankaralı bir esnaf, ‘Sosyal Bilimler benim için çok kolaydı çünkü çok iyi ezber yeteneğim vardı. Bir keresinde bütün Selçuklu sultanlarının isimlerini sırasına göre ezberlemiştim.’ Mısır’da bir öğretmen, ‘Okullarımızdaki fizik laboratuvarlarını yaygınlaştırmalıyız. Arapça ve tarih gibi bazı derslerin aksine, uygun malzemeler olmadan fizik öğretemeyiz.’ İngiltere’de bir müdürden coğrafya zümre başkanına, ‘Öğretmenleriniz arazi gezileriyle fazla vakit harcıyorlar; coğrafya böyle şeyler olmadan da öğretilebilir. Önemli olan, öğrencilerin ülke ve başkentlerin yerini bilmesidir. Bunun için onları gezilere götürmeye gerek yoktur.’ Amerika’da bir okul müdürü genç bir eğitimciye, ‘Biliyorum siz fen dersi öğretmenisiniz ama sizden Amerikan tarihini öğretmenizi istiyorum çünkü başka kimse yok. Aslında herkes tarih öğretebilir, kolay bir iştir.’⁹⁷

Bu türdeki bakış açıları, Sosyal Bilgiler dersinin, öğrenciler ve eğitimciler tarafından pek de önemli bulunmadığını göstermektedir. Tarih, sadece isim veya olaylar listesi değildir; coğrafya da aynı şekilde sadece birtakım şehirlerin yerlerinin bilinmesi değildir. Sosyal Bilgiler dersinde başarılı olmak kolay değildir; bu ders de, diğer dersler kadar karmaşıktır. Çünkü Sosyal Bilgiler dersi

⁹⁵ TAY, Bayram; TAY, Akyürek, (2006) “‘Sosyal Bilgiler Dersine Yönelik Tutumun Başarıya Etkisi’”, **Türk Eğitim Bilimler Dergisi**, Sayı:1, Cilt:4, Ankara: Gazi Üniversitesi Yayınları, s.3

⁹⁶ ÖZTÜRK, Cemil; BAYSAL, Nurdan, (1999) “‘İlköğretim 4 – 5. Sınıf Öğrencilerinin Sosyal Bilgiler Dersine Yönelik Tutumu’”, **PAÜ Eğitim Fakültesi Dergisi**, Sayı: 6, Denizli: Pamukkale Üniversitesi Rektörlüğü.

⁹⁷ ÖĞRENCİ KILAVUZU, **Sosyal Bilimlerde Öğrenme ve Öğretme**, s. 5 – 6, İndirilme Tarihi: 26.06.2008, <http://www.yok.gov.tr/egitim/ogretmen/kitaplar/sosbil/ogr/unite1.doc>

sadece Tarih veya Coğrafya öğretmek değildir. Sosyal Bilgiler dersi öğrenciyi öncelikle bir vatandaş yapan, onun toplum içerisinde sosyalleşmesini sağlayan, hem kendi hem ülkesi hem de yaşadığı dünya için, daima en iyisini, en güzelini isteyen bir birey olarak yetiştirmek Sosyal Bilgiler dersinin görevidir.

Görüldüğü üzere sadece ülkemizde değil, diğer ülkelerde de Sosyal Bilgiler dersini bir ezber dersi olarak görülmekte, kolay bir ders sınıflaması içerisine konulmaktadır. Bunun sebebi ise Sosyal Bilgiler dersi amaçlarının, öğretmenler tarafından kavranamaması, içeriğin amaçlar doğrultusunda hazırlanmaması, içeriğin gereksiz konular eklenerek sıkıştırılması, konu tekrarlarının fazla olması, değerlendirmenin tek tip (yazılı sınav) yapılması gösterilebilir. Bu da öğrencilerin derse yönelik olumlu tutum sergilemelerini engellemektedir.

Bu sorunların aşılabilmesi için amaç, içerik ve değerlendirme süreçlerinin yeniden ele alınarak, öğretmenin işinin kolaylaştırılması gerekmektedir. Gerekli düzenlemelerin gerçekleştirilerek öncelikle öğretmenler tarafından anlaşılmaları sağlanmalıdır. Bu sayede öğretmenler Sosyal Bilgilere karşı olumlu tutum sahibi öğrenciler yetiştirebilirler.

2.3.2.2. Sosyal Bilgiler Dersindeki Öğretmen Faktörü

Öğretmenler, kuşkusuz bir eğitim sisteminin can damarıdır. Öğretmensiz bir eğitim sistemi bacaksız bir atlete benzetilebilir. Koşmak için yaratılmış bir atlet nasıl bacakları olmadan bunu başaramazsa, öğrencileri eğitmek amaçlı oluşturulan bir eğitim sistemi de öğretmensiz bu amaçların hiçbirine ulaşamaz. Bir eğitim programını ve sistemini uygulayacak olan kişi öğretmendir. Bu sebeple, öğretmen yetiştirilmesine gerekli önem verilmeli; kaliteli, kendisine ve başkalarına değer veren etik sahibi öğretmenlerin yetiştirilmesi sağlanmalıdır.

Eğitim sistemimizde, öğretmenlerin yetiştirildikleri eğitim, aldıkları ücretlerin yetersiz kalması, hayat mücadelesi içerisinde zamanlarını ek işlere

ayırımlarından dolayı kendilerini yenileyememeleri, karşılaşılan en önemli bir sorunlar arasında gösterilebilir.

Öğretmenlik mesleği günümüzde değerini kaybetmekte olan mesleklerin başında gelmektedir. Bunun nedenleri çok çeşitli olabilir. Gerek öğretmenlerin aldıkları maaşın azlığı, gerek öğretmen yetiştirmedeki başarısızlıklar, gerekse toplumda öğretmene duyulan saygının azalması sebebiyle toplum içerisinde öğretmenlik mesleği cazip olmayan bir meslek konumuna gelmiştir. Bu nedenle, belki öğretmenlik mesleğinde çok başarılı olan adaylar başka bölümlere kaymakta bu da öğretmen yetiştirme kalitesini azaltmaktadır. Öğretmenin günümüzde öğrenciler tarafından münferit olsa da şiddete maruz kalmaları bu sorunların en üst düzeyini oluşturmaktadır.

Öğretmene olan saygının azalması, ders içerisinde konuların verimli bir şekilde işlenmesi zorlaştırmaktadır. Öğretmenlik bir özveri mesleği olmuştur. Öğretmenlik mesleğinin tekrardan öneminin arttırılması elzemdir. Öğretmenlerin toplum içerisinde “zaten ne iş yapıyorlar ki” imajından sıyrılmaları gerekmektedir. Bunları sağlayacak olan yine öğretmenin kendisidir. Bu bağlamda öğretmenlik mesleğini icra edecek kişilerin profesyonelce yetiştirilmesi gerekmektedir.

Öğretmenlik hem çok önemli hem de çok zor olan bir meslektir. Bu bakımdan öğretmenler için ayrı bir profesyonel yasası çıkarılmalıdır. Özlük haklarında iyileştirmeler yapılmalıdır. Devlet her türlü maddi ve manevi desteği sağlamalı, öğretmenlerin insanca yaşayacağı bir ortamı kısa süre içerisinde sağlamalıdır. Eğer bu yapılmazsa, programın en önemli dişlisi görevini yürüten öğretmen, görevlerini yerine getiremeyecektir. Bunun sonucu olarak, istendik düzeyde insanlar yetiştirilemeyebilir. Yapılan yatırım, harcanan zaman ve emek boşa gidebilir. Tüm bu olumsuzlukların sonucu olarak ülkenin kalkınması gecikmeye uğrayabilir.⁹⁸

Ülkemizde öğretmen öğrenciyle birebir görüşebilme olanağına sahiptir. Bunun sonucu olarak öğretmen, yapılan tüm çalışmaların uygulayıcısı

⁹⁸ SÖNMEZ, Veysel, (2001), **Program Geliştirmede Öğretmen Elkitabı**, Ankara: Anı Yayıncılık. s. 143.

konumundadır. Bir öğretmenin sınıf içerisindeki mesleki yeterliliğinin, hazırlanmış olan programın öğrenciye aktarılması konusunda, kendisine büyük bir avantaj sağlayacağı şüphesizdir.

İyi bir öğretmen olmak için öncelikle bilgili olmak şarttır. Konuya hâkimiyet, konunun içeriğini kavrama, yeterli bilgiye sahip olma bir öğretmenin öncelikle sahip olması gereken özelliklerdendir. Bir yerde iyi bir öğretmen olmak için sadece bilgiye sahip olmak yetmemektedir. Öğretmenin hangi konuyu, nasıl öğreteceğini de bilmesi gerekir. Konuya hâkim olan bir öğretmen, o konuyu öğrenciye nasıl aktaracağını bilemezse başarıya ulaşamaz. Bu nedenle öğretmen yetiştirilmesinde, mevcut öğretim metotlarının öğretmen adaylarına kati suretle öğretilmesi elzemdir.

Öğretmen derse girmeden önce, planını, programını hazırlaması gerekmektedir. Hangi konularda ne tür araç ve gereç kullanacağını bilmesi ve bu araç ve gereçlerin hangilerinin öğrenme eyleminin gerçekleşmesi için daha faydalı olacağı konusunda bilgi sahibi olması gerekmektedir. İnsancıl öğretmenin, en önemli kişilik özelliklerinden biri her öğrenciyi insan oluşu nedeniyle başlı başına bir değer olarak görme niteliği olmalıdır.⁹⁹ Bu nedenle, öğretmen yetiştirilirken önem verilmesi gereken diğer bir konu ise yetiştirilen öğretmenlerin sahip olacakları kişiliktir. Öğretmenler işleri gereği etik sahibi, toplumda örnek teşkil edebilecek ve en önemlisi de insancıl bir yapıya sahip olmalıdırlar.

2.3.2.3. Sosyal Bilgiler Dersindeki Araç-Gereç Sorunları

Öğretim araç ve gereçlerindeki yetersizlik, sadece Sosyal Bilgiler dersinde karşılaşılan sorunlardan biri değildir. Diğer tüm dersleri ilgilendiren genel bir sorundur. Gerek matematik, gerek fizik, gerekse kimya gibi derslerin en iyi şekilde gerçekleşmesi için yeterli öğretim araç ve gereğine ihtiyacımız vardır.

⁹⁹ KILIÇÇI, Yadigar, (2000), *Okulda Ruh Sağlığı*, Ankara: Anı Yayıncılık, s. 176.

Fakat konumuz gereği sadece Sosyal Bilgiler dersindeki sorunlara değinilmektedir.

Sosyal Bilgiler dersi programının sahip olması gereken belli başlı ilkeler vardır. Bu ilkeler ne kadar çok uygulanmaya konulursa ve ne kadar çok sınıf içi etkinliklerde kendilerine yer verilirse programın ve öğretmenin de başarısı o kadar artar. Bu ilkelerin en iyi şekilde öğrenciye kazandırılması için gerekli araç ve gereçlerin okullarımızda tam olarak bulundurulması gerekmektedir.

Bu araç gereç eksikliğinin yanı sıra sınıflarımızdaki aşırı kalabalık da Sosyal Bilgiler dersinin önemli problemi olarak ortaya çıkmaktadır. Birleştirilmiş sınıflar sınıf mevcudunun artmasına, dolayısıyla da araç gereçlerin zaten eksik olduğu sınıflarımızda çeşitli problemlere yol açmaktadır. Birleştirilmiş sınıfların Sosyal Bilgiler dersi işlenişinde yol açtığı olumsuz etkiler şöyledir:

1. Birleştirilmiş sınıf Sosyal Bilgiler dersinin içeriğinde yer alan ünite sayısı, oldukça geniş ve kapsamlıdır. Bu durum birleştirilmiş sınıf öğretmenlerini ve öğrencilerini bir bilgi alış verişi konusunda zorlamaktadır.
2. Birleştirilmiş sınıf, Sosyal Bilgiler Programı'nın içeriğini destekleyen kaynak ve materyallerin kullanımını olumsuz etkilemektedir. Bu durum da uygulama sürecinde, birtakım farklılıkların ortaya çıkmasına yol açmakta ve amaçların gerçekleştirilmesini zorlaştırmaktadır.
3. Birleştirilmiş sınıflı okullardaki araç-gereç ve materyal yetersizlikleri yüzünden öğretmen ve öğrenciler sadece kitapla yetinmektedirler. Bunun sonucunda da beceriye yönelik amaçlar gerçekleştirilememektedir.
4. Sosyal Bilgiler dersinde, birleştirilmiş sınıflarda, öğrenci başına ayrılması gereken zaman, müstakil sınıflara oranla daha azdır. Amaçların, birleştirilmiş sınıflarda gerçekleştirilmesi için gerekli olan zaman doğal olarak yetersiz kalmaktadır.
5. Sosyal Bilgiler dersinde, öğrenciyi hareketlendiren ve çeşitli beceriler kazandırarak hayata hazırlayan ana yöntem, küme çalışmasıdır. Müstakil sınıflarda küme çalışmasıyla ele alınacak ünite sayısı yeterli olmasına karşın,

birleştirilmiş sınıflarda küme çalışmasına elverişli olan ünite sayısı az ve yetersiz kalmaktadır. Küme çalışmasıyla işlenecek ünite sayısı az olduğundan Sosyal Bilgiler dersi amaçlarının gerçekleşme düzeyini de düşürmektedir.

6. Sosyal Bilgiler dersindeki ölçme ve değerlendirmelerde, programdaki amaçların ölçü olarak alınması gerekirken, sınıf öğretmenleri sadece bilgi düzeyindeki amaçları ölçmeye çalışmaktadırlar. Beceri düzeyindeki amaçların ölçülmesine yeterince önem verilmemektedir. Alışılabilen bu uygulama, Sosyal Bilgiler dersindeki beceriye yönelik amaçların değerlendirme kapsamına alınmıyor olması, bu amaçların ne derecede gerçekleştirildiğini belirsiz kılmaktadır.¹⁰⁰

Gelişen dünya ve teknolojiler karşısında geri kalmamak için öncelikle iyi bir yurttaş, akıllı, kendisini bilen, etik sahibi insanlar yetiştirmek zorundayız. Tabi ki bu durum da en çok eğitim sistemimizi ilgilendiren bir sorumluluktur. Eğitim sistemini kişilere kazandıran öğretmenlerimizin, üzerine düşenleri eksiksiz yapabilmeleri için gerek sınıf ortamının düzeltilmesi gerekse sınıf içi materyallerden yoksun olmamaları gerekmektedir.

¹⁰⁰ AYDIN, Ahmet, (1999), “Birleştirilmiş Sınıflarda Sosyal Bilgiler Dersi Amaçlarının Gerçekleşme Düzeyi”, **PAÜ Eğitim Fakültesi Dergisi**, Sayı: 6, Denizli: Pamukkale Üniversitesi Rektörlüğü.

BÖLÜM III

3. YÖNTEM

Bu bölümde araştırmanın yöntemi, verilerin toplanması ve çözümlenmesi ile ilgili açıklamalar yer almaktadır.

3.1. Araştırmanın Yöntemi

Bu araştırmada betimsel yöntem kullanılmıştır. Araştırma aşağıdaki şekilde yürütülmüştür.

Araştırma kapsamında, mevcut ilköğretim Sosyal Bilgiler dersi incelenerek; Sosyal Bilgiler dersi eğitiminin nasıl gerçekleştirildiği ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Araştırmanın kuramsal kısmıyla ilgili kitaplar, bildiriler taranarak, araştırmayla ilgili dergiler, elektronik veri ve dergiler, önceden yazılmış tezlerin, dokümanların ve kitapların arkasındaki kaynaklar da taranmıştır. Bu yönüyle araştırma, tarama modeli niteliğindedir.

3.2. Araştırmanın Sınırlılıkları

1. Araştırma taranan kaynaklarla sınırlıdır.
2. Araştırma 08.08.2005 tarihinde yürürlüğe konan, ilköğretim Sosyal Bilgiler öğretim programının etik açıdan değerlendirilmesi ile sınırlıdır.

3.3. Verilerin Toplanması

3.3.1 Bilgi Toplama Yöntemleri

Araştırmada veri toplamak üzere;

- İlgili literatür (kitaplar, dergiler, elektronik dergiler ve kaynaklar, makaleler vb.) taranmıştır.
- İlgili arşiv kayıtları taranmıştır.

3.3.2 Bilgi İşleme Araçları

- Planlama

İlgili Türkçe ve yabancı alan yazınının taranması

Ayrıntılı amaçların belirlenmesi

Taranacak kaynakların belirlenmesi

- İlgili literatürün taranması
- İlgili arşiv Kayıtlarının Taranması
- Bulguların Değerlendirilmesi

Taranmış olan kaynakların değerlendirilmesi

Taranmış olan arşiv kayıtlarının değerlendirilmesi

Bulguların yorumlanması

- Araştırma Sonuçlarının Raporlaştırılması

3.4 Verilerin Çözümlemesi

Araştırmamda öncelikle Sosyal Bilgiler kavramının ne anlama geldiği açıklanmaya çalışıldı. Daha sonra mevcut Sosyal Bilgiler dersinin sırasıyla amaç, içerik ve değerlendirme süreçleri ortaya konulmaya çalışıldı. Daha sonra bu amaç, içerik ve değerlendirme süreçlerinin mevcut Sosyal Bilgiler dersinde ne derece uygulanabildiği kavranılmaya çalışıldı. Ardından mevcut Sosyal Bilgiler dersi eleştirel bir bakışla değerlendirildi.

Bir sonraki bölümde etik kavramının ne olduğu açıklanmaya çalışıldı. Etik kavramının Sosyal Bilgiler dersi ile olan ilişkisi ve etikin ne derece Sosyal Bilgiler dersinde var olduğu belirtilmeye çalışıldı.

Sonrasında da mevcut Sosyal Bilgiler dersinin amaçları, içeriği ve değerlendirme boyutları bakımından düzenlenmesi hususunda bilgi verilmeye çalışıldı.

Son olarak, konuyla alakalı sonuçlar ve karşılaşılan sorunların çözümleriyle ilgili öneriler paylaşıldı.

BÖLÜM IV

4. BULGULAR VE YORUM

4.1. ETİK KAVRAMINA İLİŞKİN BULGULAR VE YORUM

Sosyal Bilgiler dersinde, etik kavramının ve öğretiminin eksik olduğu belirtilmiştir. Bu eksiklik, programın tümünde bulunmaktadır. Ama öncelikle etik kavramının ne olduğunu ve ne anlama geldiğini öğrenmekte fayda vardır. Daha sonra etik kavramının Sosyal Bilgiler dersi içerisinde var edilebilmesi ele alınmıştır.

Aristoteles'ten beri, günümüze de bir felsefi disiplinin adı olan etik, köken olarak Yunanca'daki ethos sözcüğünden gelmektedir. Etik kelimesinin iki farklı kullanımı söz konusudur. Eθoç olarak yazılan ilk kullanımı alışkanlık, töre, görenek anlamını taşır. İkinci kullanımı ve asıl anlamıyla ηθoç olarak yazılan etiğe göre etik ise, eylem kurallarını ve değer ölçülerini sorgulamadan uygulamak yerine, kavrayarak ve üzerinde düşünerek istenilen iyiyi gerçekleştirmek için onları alışkanlığa dönüştürme eylemidir. Alışkanlık, töre ve görenek böylelikle karakter anlamını da almakta, etiği erdemli olmanın temel tavrı olarak pekiştirmektedir.¹⁰¹ Türk Dil Kurumu'nun sözlüğüne göre ise etik: 1. Töre bilimi. 2. Bir meslek grubunun uymak zorunda olduğu davranışlar bütünü. 3. Etik bilimi. 4. *sıfat* Ahlaki, ahlakla ilgili¹⁰² olarak açıklanmaktadır.

¹⁰¹ PIEPER, Annemarie, (çev. Veysel Atayman; Gönül Sezer), (1999), **Etiğe Giriş**, İstanbul: Ayrıntı Yayınları s.30.

¹⁰² Türk Dil Kurumu Elektronik Sözlük, **Etik Kelimesi**: İndirilme Tarihi: 18.08.2006, <http://www.tdk.org.tr/tdksozluk/sozbul.asp?kelime=etik>

Etik kavramının kökeni çok eskilere dayansa da zamanımızdaki kullanımı pek fazla değişmemiştir. Etik, hayatın her alanında karşımıza çıkmaktadır. Etiğin temel görevi, toplum içerisinde düzeni, mutluluğu ve barışı sağlamaktır. Etik içerisinde ahlak, din, devletin ceza kanunları, kuraldışı davranışlara müsamaha göstermeme gibi kavramları barındırır. Bu bağlamda etiğin temel görevi, insan için her konuda en iyi olanı bulmak ve onu gerçekleştirmektir. Hayatın tüm dallarında sadece birey için değil toplum için de en iyiye ulaşmak etiğin ana görevidir.

4.1.1 Etik ve Ahlak Arasındaki Fark

Etik ve ahlak kavramları birbirinden farklı kelimeler olmamakla beraber, bazı görüşler belli başlı ayrımların olduğunu öne sürmektedir. Geçmişteki tüm ahlak sistemleri incelendiğinde hepsinin ortak amacının şimdiki gibi mutluluğa ve en iyiye ulaşmak olduğu ortaya çıkmaktadır.

Bu görüşlerin temelinde, aynı sorundan kaynaklanan sumo bono (en iyi) sorunu yatmaktadır. Bu summum bonum (en iyi olana) bu ideal, insanın düşünebileceği, her şeyi ona göre belirleyeceği ve ölçüp biçebileceği şeyin azamisiidir. Summum bonum (en iyi olana) ulaşmak pek mümkün değildir, o sadece bir idealdir; yani iyi hakkındaki kavramlarımıza ait bir model, fikir ve kavramdır.¹⁰³

Etik sistemlerin temelleri, kişisel çıkarlar dâhilinde, yetişkin bireyler tarafından belli kuralların ve düzenlemelerin kabul edilerek, en azından benzer tartışmaları söz konusu etmiş olmalıdır.¹⁰⁴ Geçmişteki etik görüşler ele alındığında felsefenin ana olgusu olan farklı görüşler kendini göstermektedir. Fakat hepsinin de ortak noktası iyiyi, güzeli ve mutluluğu yakalamaktır. Kimi

¹⁰³ KANT, Immanuel, (çev. Oğuz Özgül), (2003), “Ethica” **Etik Üzerine Dersler**, İstanbul: Pencere Yayınları, s. 15–17.

¹⁰⁴ CHANGEUX, Jean-Pierre, (çev. Nermin Acar), (2002), **Etiğin Doğal Temelleri**, İstanbul: Doruk Yayıncılık, s. 89.

mutluluğun kaynağı olarak sadeliği, kimi basireti, kimi ise ahlakı görmüştür. Bu görüşler kendi çağları açısından ele alındığında büyük bir öneme sahiptir. Belki de kendi çağlarında mutluluğu bu görüşlerle yakalamışlardır. Fakat günümüzde stresli yaşam tarzı, gelişmiş büyük şehirlerdeki yaşam sıkıntıları, mutlu olma durumunu daha da zorlaştırmıştır.

Etik amaç ile ahlaki normlar arasında bir ayrım bulunmaktadır. Etik amaç, Aristocu düşünceye dayanır ve burada etik, ‘iyi yaşam’ ı hedefleme olarak tanımlanır; ahlaki norm ise Kantçı tutuculuk üzerine kurulur ve burada ahlak kurallara uyma zorunluluğu bulunur. Etik, bir ‘ ahlak birimi’ değildir. Sorulara yanıt vermek ya da geniş kapsamlı bir davranış kuralları bütünü belirlemek iddiasında değildir; ama iyi yaşamın nasıl olduğunu saptamak, ahlaki sorunları incelemek durumundadır.¹⁰⁵ Etik, iyi yaşamın nasıl olduğunu saptamak amacıyla ahlaki sorunların incelenmesi olarak tanımlanmaktadır.¹⁰⁶

Ahlak ve etik kavramları arasındaki ilişki irdelendiğinde çoğu zaman birbirinin yerine geçen bu iki kavramdan ahlak, yanlış ve doğru, iyi ve kötü, erdem ve kusur ile yaptıklarımız ve bunların sonuçlarının değerlendirilme kısmı ile ilgilidir.¹⁰⁷

Ahlak bir değerler bütünüdür. Sahip olduğu değer, bazı ilimler tarafından benimsenmekteyken bazı ilimler tarafından da sorgulanmaktadır. Ahlak kavramının bilimle olan ilişkisi günümüzde Etnoloji, Tarih, Sosyal Antropoloji, Sosyoloji ve Psikoloji ile sınırlı kalmamaktadır. Ahlaki davranış ve ahlak kavramı içerisine artık tıp, kimya, fizik, biyoloji gibi sayısal bilimler de yer almaktadır. Bilimsel bir keşif gerçekleştiğinde, bu keşfin etik açıdan uygunluğu sorgulanmaktadır. Örneğin, klonlama artık günümüzde gerçekleştirilebilen bir keşiftir. Çeşitli canlılar klonlanmıştır. Fakat söz konusu insan klonlamaya geldiğinde bilim adamları konunun ahlaki boyutlarını da ele almak zorunda kalmışlardır. En uçtaki bir kavram için bile konunun ahlaki boyutu ele

¹⁰⁵ HAYNES, Felicity, (çev. Semra Kunt Akbaş), (2002), A.g.e. s. 19 – 20.

¹⁰⁶ GÜNDÜZ, Mustafa, (2005), **Ahlak Sosyolojisi**, Ankara: Anı Yayıncılık, s. 11.

¹⁰⁷ NUTTALL, Jon, (çev. Abdullah Yılmaz), (1997), **Ahlak Üzerine Tartışmalar**, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, s.15.

alınmaktadır. Keşfedilen bazı tahrip gücü yüksek silahlar artık devletlerin sahip olmayı tercih etmedikleri bir durumdur. Bu da insanların iyiye ulaşmasını amaçlayan etik ve ahlaki görüşlerin bir sonucudur.

Etik kavramının pek çok kullanımı bulunmaktadır. Bu kullanımlar, birbirleri arasında bağlantı olmayan konuları bile içermektedir. Tüm bu kullanımlar, herkes için aynı anlama sahiptir: iyiyi bulma ve mutluluğa ulaşma.

Etik, insanların sadece öznel değer yargılarına göre inandığı kurallar bütünü olarak tanımlanmamaktadır. Etik, içinde yaşanan kültür tarafından zaman içinde oluşturulmuş ve yaygın biçimde benimsenen değer yargılarıdır. Bu nedenle, etik sorumluluğun bireysel ve toplumsal olmak üzere iki boyutu vardır. Bireysel boyut kişinin vicdanıyla ilgiliyken toplumsal boyut kültürel ve sosyal yaşam süreçleriyle ilgilidir.¹⁰⁸

Etik, içeriği ne olursa olsun, bir eylemin tam olarak *ahlaki* diye tanımlanabilmesi için yerine getirilmesi gereken koşulları tamamen *biçimsel* şekilde, yeniden kurarak ahlaksal olanla ilintili bütün sorunları çok genel, ilkesel, dolayısıyla da soyut düzlemde tartışmaktadır. Bundan dolayı etik, tek tek hangi somut açılardan iyi, herkes için ulaşmaya değer amaçlar olduğunu saptayamaz; daha çok ölçütleri belirler ve bu ölçütlere göre öncelikle hangi amacın iyi amaç olarak kabul edilmesinin bağlayıcı olabileceğini göstermektedir. Etik, iyi olana değil, bir şeyin iyi olduğu hükmüne nasıl varıldığını söylemektedir. Etik ahlak üretmez, ahlak üzerine konuşmaktadır. Dolayısıyla etik, tek tek eylemlere ilişkin ahlaki yargılarda bulunmamaktadır, eylemlere ilişkin ahlaki yargıların nasıl oluştuklarını üst bakış düzeyinde çözümlemektedir.¹⁰⁹

Fakat günümüzde bu iki kavramı artık birbirinden ayırmak çok zordur. İkisi de birbirini tamamlayan, eksiklerini gideren kavramlardır. Ahlaksız bir etik olması düşünülemez. Etiksiz bir ahlakın da var olması düşünülemez. Hatta günümüzde

¹⁰⁸ EROĞLU, Erhan; ATABEK, Necdet, (2006), “İletişim Fakültesi Öğrencilerinin “Etik Eğitimi” ne ve “İletişim Etiği” ne İlişkin Görüşlerinin Değerlendirilmesi”, **Küresel İletişim Dergisi**, Sayı:2, Kıbrıs; Doğu Akdeniz Üniversitesi Yayınları.

¹⁰⁹ PIEPER, Annemarie, (çev. Veysel Atayman; Gönül Sezer), (1999), A.g.e. s. 28 – 29.

ikisinin eş anlamlı iki sözcük olarak kullanıldığını söylemek pek de yanlış bir kullanım olmayacaktır.

4.1.2 Etik Kavramı ve Sosyal Bilgiler Dersi

Etik kavramının temel amacı her zaman en iyiyi hedeflemektir. Bu görüş, Sosyal Bilgiler dersinde bulunması zorunlu olan bir kavramdır. Sosyal Bilgiler dersinde vatandaş yetiştirilmektedir. Sosyal Bilgiler dersinde bir toplum oluşturulmaktadır. Etik değerlerini benimsemiş bir toplum oluşturmak, bu değerleri kişilere en iyi şekilde kazandırmaktan geçmektedir. Bu değerlerin en iyi şekilde kişilere kazandırılacağı ders, Sosyal Bilgiler dersi.

Etik en basit şekliyle, neyin iyi neyin kötü, neyin doğru, neyin yanlış olduğunun farkına varılması için gereken değerler bütünüdür.¹¹⁰ Etik, insanlar arasında bulunan, bireysel ve toplumsal ilişkilerin temelini oluşturan değerleri ve kuralları doğru-yanlış ya da iyi-kötü gibi ahlaksal açıdan araştıran bir felsefe disiplini.¹¹¹ İnsanlar arası ilişkilerde, eylemin ne olduğunu, bir eylemin ne gibi etmenlerden oluştuğunu ve ne gibi belirleyicilerinin olduğunu incelemektedir. Başka bir deyişle, etik, insanlar arası ilişkilerde felsefenin değer sorunlarını ele almaktadır.¹¹² Kişiler arası değişkenlik gösteren iyi ve kötü kavramlarını genelleme işi felsefeye aittir. Felsefe, genel olarak neyin iyi ve neyin kötü olarak algılanması gerektiğini sorgulamaktadır. Bunun sonucunda da etik ve felsefe kavramları ayrılmaz bir bütünlük oluşturmaktadır.

Tabiattaki tüm canlılar doğası gereği yaşamak isterler. Yaşamlarını idame ettiren tüm canlılar da mutlu olmak isterler. Hiçbir hayvan ateşe koşa koşa gitmez, hepsi ateşten kaçır. Hiçbir canlı bile bile acı çekmek istemez. İnsanların mutluluk

¹¹⁰ BAYRAK, Sabahat, (2001), **İş Ahlakı ve Sosyal Sorumluluk** İstanbul: Beta Basım Aş, s.1.

¹¹¹ KIREL, Çiğdem, (2000), **Örgütlerde Etik Davranışlar Yönetimi ve Bir Uygulama Çalışması**, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, s.2.

¹¹² ŞİMŞEK, Canan, (2004), “Fen bilgisi Öğretim Programı ve Ders Kitaplarına Göre Çevre Eğitiminde Etik ve Estetik Değerler”, **Değerler Eğitimi Dergisi**, Cilt:2, Sayı: 7-8, İstanbul: DEM Yayınları, s. 131.

anlayışı hayvanlarınkı kadar basit olmasa da temelde acı çekmemeye, mutlu olmaya çalışan bir etik yapı ile yaşamlarını devam ettirmek isterler. İnsanlar her daim kendileri için doğru, güzel ve kaliteli olanı istemektedir.

Etik mutlu olma sanatıdır. Etik bilimi insana neyin iyi, neyin kötü olduğunu öğretir. Bu bilim insanın davranışları ile alakalıdır. İnsanın davranışları ise doğal olarak insanlık tarihi kadar eskidir.¹¹³ Tüm bu süre zarfında, etik pek çok soruna cevap aramaktadır. Bu sorunlar toplumun tüm kesimlerini ilgilendirmektedir. Etik, insani açıdan mükemmelliğe ulaşmanın, yaşanması bir toplum kurmanın amacını taşımaktadır. Bu amaca ulaşmak için de bazı temel sorunları ele alır. Bu temel sorunlar belirtildiği gibi mutluluk, özgürlük, iyi ve kötü ayrımını yapmak, bunları toplum içerisinde uygulamaya koymaktır.

Etik, insanoğlunun, bir toplum içinde beraberce ve uyumlu bir şekilde yaşamaları için kendilerine göre belirledikleri kurallar bütünüdür. İnsanların toplum içindeki davranışlarını, eylemlerini, birbirleriyle olan ilişkilerini, etik ilkeleri ve kuralları belirlemektedir.¹¹⁴ Etiğin görevi insanların mutlu olarak, özgür bir biçimde toplumda yaşamalarını sağlamaktır. Buna ulaşmanın yolunu arayan etik kavramı, insanlığın gelişimi ve modernleşmesi hususunda büyük bir öneme sahiptir. Yirmi birinci yüzyıl içerisinde, medeni olarak tanımlanan bir zaman diliminde, etik davranışların toplumun tümüne yaygınlaştırılması, gerek insan hakları gerek kişilik hakları boyutunda çok büyük bir öneme sahiptir. Bu amaçlara ulaşabilmek, insanların etik kavramını ne derecede benimsedikleriyle doğru orantılı olacaktır.

Etik sorumluluk, kişinin yaptığı davranışın sonuçlarının etik açıdan değerlendirilmesidir.¹¹⁵ Bu sorumluluk bilincinin tüm topluma kazandırılması gerekmektedir. Etik sorumluluk sahibi insanlar yetiştirmek ülkenin menfaatinedir. Sorumluluk bilinci oturmuş toplumlarda suç oranı çok düşüktür. Bu sorumluluğa sahip bir birey, asla başkasını incitecek bir eylem sergilememektedir. Çünkü kişi,

¹¹³ ÇUBUKÇU, Agah, (1994), **Ahlak Tarihinde Görüşler**, Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, No:196, s.5.

¹¹⁴ SOLAK, Adem, (2006), A.g.e. s.35.

¹¹⁵ TEVRÜZ, Suna, (2007), **İş Hayatında Etik**, İstanbul: Beta Yayıncılık, s. 3.

sadece kendi için doğru olanı yapmakla kalmaz, yaşadığı toplum içinde de görevlerini yerine getiren bir yurttaş olmaktadır. Etik sorumluluğu sadece bireysel olarak düşünmek çok eksik bir bakış açısı olacaktır. Etik sorumluluk, toplum içerisinde yer alan tüm kurum, kuruluş ve işyerlerini de içine alan geniş bir yelpazedir.

Halkla ilişkiler boyutunda etik, neyin doğru neyin yanlış olduğunu belirleyen standartlar bütünüdür her mesleğin de kendine has bir etik anlayışı, ilke ve kuralı vardır.¹¹⁶ Etik sorumluluklar yasalarda yer almasa da toplumun işletmelerden beklediği, doğru ve adil davranışları bünyelerinde bulundurmaları gerekir. Etik sorumluluklar tüketicilerin, çalışanların, hissedarların ve toplumun hak ve ödevlerine ilişkin algılamaları da yer almaktadır.¹¹⁷ Etik sorumluluk bilincine ulaşmış bir toplum oluşturmak için 1. mesleki etik, 2. toplum etiği, 3. ödev ve sorumluluk etiği, 4. organizasyon etiği ve 5. sistem etiği¹¹⁸ kavramlarının tam olarak toplumun her kademesine yerleşmiş olması gerekmektedir.

Etik kelimesi beş harften oluşan çok küçük bir kelimedir. Fakat taşıdığı anlam ve sınırlılıkları çok büyüktür. Etik, tüm sosyal yaşamın içerisinde var olan bir kavramdır. Bu sebeple de kendi içerisinde bölümlere de ayrılır. Bunlardan birkaçı, iş etiği, çalışma etiği, tıp etiği, eğitim etiği, medya etiği olarak sıralanabilir. Hepsinin toplumsal yaşamın düzenlenmesinde çok büyük bir payı vardır.

Etiğin alt bölümlerinden olan, medya etiği, kelimenin dar anlamıyla hukuki bir mevzuat olarak değil, dürüst ya da saygılı olma, önemli bir sosyal işlevi üzerine alma meselesi olarak tanımlanmaktadır.¹¹⁹ Etiğin bu alt dallarda bulunmaması çok önemli problemlere neden olmaktadır. Mesela, medya etiğinde kişilerin özlük haklarına saygısızlıkta bulunmadan, doğru, dürüst ve güvenilir haberler vermek esastır. Yoksa toplum çoğu konuda yanlış bilgilendirilebilir.

¹¹⁶ BÜLBÜL, Rıdvan, (2001), **İletişim ve Etik**, Ankara: Nobel Yayınları, s. 231.

¹¹⁷ AY, Ünal, (2003), **İşletmelerde Etik ve Sosyal Sorumluluk**, İstanbul: Nobel Yayıncılık, s. 38.

¹¹⁸ AKTAN, Can, (1999), **Ahlaki Yeniden Yapılanma ve Toplam Ahlak Doğru, Toplam Ahlak Yönetimi**, İstanbul: Form Matbaacılık, s.17.

¹¹⁹ DEMİR, Vedat, (2006), **Medya Etiği**, İstanbul: İletişim Yayınları, s. 29.

Etik yapmaya başlayan bir toplumda da düzenin ve barışın hüküm sürdüğünü belirtmek pekte yanlış olmaz. Toplumsal yaşamın her dalında etik değerleri gözeten, koruyan ve onlara değer veren bir toplum, bir ütopya gibi gözüke de etik, kişilere kazandırılabilen, öğretilen, alışkanlık haline getirilebilen bir olgudur. Sosyal Bilgiler dersi içerisinde, etik değerler eğitiminin yer alması bu bakımdan mecburidir.

Felsefe ve etik konum itibariyle birbirlerine pek de yabancı olmayan iki kavramdır. Felsefe, etik yargıların neler olduğunu, hangi değerlerin etiksel olarak nitelendirildiği, etik kavramının sınırlılıklarını, etik kavramının toplum içerisindeki önemini araştıran bir disiplindir. Felsefenin bir alt dalı olarak etik felsefesi kavramı bazı yazarlar ve düşünürler tarafından da kabul görmüştür.

Felsefenin bir sahası olarak etik, felsefe ile yaşıt bir kavramdır. Bugünkü felsefenin en eski kaynağı sayılan Sokrates ilk defa ‘nasıl davranmamız’ gerektiği hakkında sistemli fikirler ileri sürdüğünde, etik felsefesinin ne olduğunu da göstermiş bulunmaktadır. Sokrates, davranışlarımızda “Alışılmış kalıpları veya başkalarının kabul ettiği düsturları benimsemek yerine bunlar hakkında düşünmeliyiz.” demektedir.¹²⁰ Sokrates’e göre eğitim, etik üzerine kurulu bir öğrenme sürecidir. Etiği, eğitimin temeline alan Sokrates’ in aksine kendi eğitim sistemimizde bu görüşün tam olarak benimsenmediği görülmektedir. Eğitim sistemimiz, öğretimi temel alan sadece bilgi vermeyi amaçlayan bir sistemdir. Gerek konuların fazlalığı gerekse “İyi insan nasıl olunur, nasıl yetiştirilir?” sorularına karşılık veremediği durumlar göz önüne alındığında etik sahibi insanların neden yetiştirilemediği sonucuna da varmış oluruz.

İnsan sosyal bir varlıktır. Yani yerleşik veya göçebe olsun herhangi bir toplumun içinde yer alır. Kendi başına yaşayabilen insan yoktur. Bir toplumun içinde yaşayan insan, o toplum içerisinde de mutlu, güvenilir, rahat, sıkıntısız bir yaşam sürmek ister. Böylelikle kendi istekleri ve toplumun istekleri aynı anda, aynı yerde karşı karşıya gelmiş olmaktadır. İnsanın benlik kavramı ve toplum

¹²⁰ GÜNGÖR, Erol, (2000), **Değerler Psikolojisi Üzerine Araştırmalar (Ahlak Psikolojisi, Ahlaki Değerler ve Ahlaki Geliştirme)**, İstanbul: Ötüken Yayınları, s. 12 – 14.

kavramı arasında belli bir uyum olmak zorundadır. Etik gerçekten de öğretilen bir olgu mudur yoksa insanoğlu genlerinde bir etik kavramıyla mı doğmaktadır? Bu soruların ülkemiz eğitim sistemince acil olarak cevaplandırılması gerekmektedir.

Etik öğretilen bir olgudur. Etik öğretimi demek, etiği yaymak, ezberletmek değil açıklamak demektir.¹²¹ Etiğin, Sosyal bilimlere ve Fen bilimine eklenmesi konusunu hızla kabul görmektedir. Yaşanan dünya savaşları ve çevre tahribatının sorumlusu olarak görülen teknolojinin insani bir biçimde kullanımının nasıl olması gerektiği problemi de önem kazanmaktadır.¹²²

Etik kavramı çok geniş bir yelpazeyi kapsamaktadır. Etik kavramının oluşumunda iyiye varma, iyiyi bulma ve toplum içerisinde kötülüklerden arınma söz konusudur. Her toplumun varmak istediği nokta da budur. Önceki senelerde ‘temiz toplum’ adı altında etik kavramları öne çıkarmak için bir kampanya düzenlenmiştir. İşte varılmak istenen temiz toplum aslında etik yönetimi sayesinde ulaşılabilen bir kavramdır.

Varılmak istenen ana düşünce daha güvenilir, daha zengin ve daha yaşanması bir Türkiye, dolandırıcılıkların olmadığı, kimsenin, herhangi birinin hakkına tecavüz etmediği, daima insanların birbirlerine saygı gösterdiği bir toplum oluşturma düşüncesidir. Etik değerlerin, Sosyal Bilgiler dersinde öğrencilere kazandırılması gerekmektedir. İşte bunun gerçekleşmesi için etik öğretimi öneminin farkına varılması gerekmektedir. Etik kavramının öğretilmesi gereken ders de Sosyal Bilgiler dersidir. Ama maalesef mevcut sistemde bunun gerçekleşmesi mümkün değildir. Olması gerekenler ile olanlar farklıdır.

Sadece ülkenin daha yaşanması bir yer değil aynı zamanda dünyanın da daha yaşanması bir yer olması, dünya barışının sağlanması için etik öğretimi sorununun çözülmesi gerekmektedir. Atasözümüzün de belirttiği gibi ‘ağaç yaş iken eğilir’ yani etik kavramının insanlarda yer edebilmesi için ilköğretim programının etik öğretimine önem vermesi gerekmektedir. İlköğretim düzeyindeki çocuklara, etik

¹²¹ DURKHEİM Emile, (çev. Oğuz Adanır), (2004), **Ahlak Eğitimi**, İzmir: Dokuz Eylül Yayınları, s. 114.

¹²² ŞİMŞEK, Canan, (2004), ‘‘Fen bilgisi Öğretim Programı ve Ders Kitaplarına Göre Çevre Eğitiminde Etik ve Estetik Değerler’’, **Değerler Eğitimi Dergisi**, Cilt:2, Sayı: 7–8, İstanbul: DEM Yayınları. s. 132.

kavramını, tam olarak benimsetilebilir ise; dünyanın da çehresini değiştirecek bir yapıya eğitim sistemimiz sahip olacaktır. Çünkü oturmuş kişiliğe sahip olan insanlara etik kavramını öğretmek, beyni beyaz bir pamuk tarlasını andıran çocuklara öğretmekten daha zordur.

Sonuç olarak, dünyanın barış içerisinde yaşanan bir yer olması için herkesin etik sahibi kişilikler olması gerekir. Bir kişinin bile etik sahibi olmaması muhakkak ki toplumu da etkiler. Bu yüzden Sosyal Bilgilerin ana konularından bir tanesi de etik sahibi insanlar yetiştirmek olmalıdır. Bunu sağlamak için ise programın yeniden ele alınması gerekmektedir.

4.2. ETİK DEĞERLER AÇISINDAN SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETİM AMAÇLARININ DÜZENLENMESİNE İLİŞKİN BULGULAR VE YORUM

Eğitim programının ilk bölümünü amaçlar oluşturmaktadır. Milli bir eğitim programında öğrencilere kazandırılmak istenen eylemler, bilgiler, kültürel değerler, vatandaşlık sorumlulukları gibi kavramlar bu bölümde kararlaştırılır.

Eğitim programı, bir eğitim kurumunun, çocuklar, gençler ve yetişkinler için sağladığı, millî eğitimin ve kurumun amaçlarının gerçekleşmesine dönük tüm faaliyetleri kapsamaktadır.¹²³ Eğitim programları genç nesillerin kültürünü, sayısal ilişkiler yönünü matematik dersleriyle, insan-doğa ilişkilerini fen bilgileri bağlamında, farklı kültürle iletişimi yabancı dil, yaratıcı ifadeyi sanat ve müzik yoluyla öğrenmelerini sağlamaktadır.¹²⁴ Sosyal Bilgiler dersiyle de genç nesillere toplumun değer yargıları ve normları aktarılmaktadır. Toplumun kendisi, Sosyal Bilgiler dersi amaçlarında yer almaktadır. Bu ders, bireyi tam manasıyla bir

¹²³ Varış, Fatma, (1996), A.g.e. s. 13

¹²⁴ GÜRBÜZTÜRK, Oğuz vd., (1998), Eğitim Bilimine Giriş'', Varış Fatma (ed) (1998), **Eğitim Bilimine Giriş**, İstanbul: Alkım Yayınları. s. 118.

vatandaş haline getirmeyi amaçlamaktadır. Fakat genellemeler yapılırken, etik gibi bazı özel kavramlar da gözden kaçmaktadır.

Amaçların gerçekleşebilmesi için, her şeyden önce öğrencilerin gelişim düzeylerine uygun olması ve temel ihtiyaçlarına ters düşmemesi gerekmektedir. Ancak bunun yanı sıra ekonomik koşullar ve programın uygulandığı okulun özel koşulları da amaçların gerçekleşmesinde önemli rol oynamaktadır. Bu sebeple amaçların değerlendirilmesi esnasında, amaçların mevcut koşullarda kazandırılıp kazandırılmadığı da kontrol edilmelidir.¹²⁵

Mevcut Sosyal Bilgiler dersinde oluşturulan amaçlar kapsamında, etik değerler bakımından belli kriterlerin noksanlığı göze çarpmaktadır. Aslında Sosyal Bilgiler dersinin en önemli amaçlarından biri olması gereken etik eğitime gerekli öncelik tanınmalıdır. Etik değerlerin amaçlar ve hedefler dâhilinde, öncelikle etik değerler eğitiminin neleri kapsaması gerektiği ve bunun öğrencilere nasıl kazandırılacağıın belirlenmesi gerekmektedir.

Etik eğitiminin tarihsel gelişim süreci incelendiğinde özel bir etik öğretilmesinin gerekliliği Almanya’da Kant’a kadar gitmektedir. Deismus ve Aydınlanma devri Filozofisi’nden sonra tabii eğitim ve etiklik problemi ortaya çıkmıştır. Aynı zamanda Fransa’da da Comte’un pozitivizmi ile bir laikleşme hareketi meydana gelmiştir. Etiğin özerkliği, pedagoji alanında da kendini gerçekleştirme eğilimi bulmuş, yasalarda yerini ve ifadesini almıştır¹²⁶ Bu milattan sonra eğitimin içerisinde etik değerlerin öğrenciye kazandırılma süreci günümüze kadar devam etmektedir.

Sosyal Bilgiler dersinin amacı yeni kuşaklara bir kültür birikimini aktarmak, onların davranışlarını yetişkinlerin hayat tarzı yönünde şekillendirmek ve onları gelecekteki toplumsal rollerine hazırlamaktır. Kültür aktarımının daha seçici ve etkin yollarını araştıran eğitimciler birbirleriyle alakalı bilgi, beceri ve davranışları içeren çeşitli derslerle bu amaçları gerçekleştirmeye çalışmaktadırlar. Sosyal

¹²⁵ ERDEN, Münire, (1998), **Eğitimde Program Değerlendirme**, Ankara: Anı Yayıncılık. s. 29.

¹²⁶ ÖYMEN, Münir, (1975), **Psikoloji, Sosyoloji ve Pedagoji Açısından Ahlak Eğitimi ve Ahlakın Testle Ölçülmesi**, İstanbul: Murat Matbaacılık. 3. Baskı, s. 55–56.

Bilgiler dersi de öğrencilere bu davranış modellerini kazandırmak üzere konulmuştur.¹²⁷

Sosyal Bilgiler dersinin öğrencileri toplumsal hayata hazırlamaya çalıştığı ve Sosyal Bilgiler alanlarındaki hemen hemen bütün disiplinler ile ilişkili olduğu açıkça görülmektedir. Amaçlar, çok genel olarak ifade edilmekle beraber, Sosyal Bilimler alanında kazanılması gereken önemli bilgi ve becerilere gönderme yapmaktadır. Amaçlarda hem bilişsel beceriler hem de duyuşsal özellikler yer almaktadır. Bununla beraber bilişsel alanla ilgili amaçların büyük bir kısmı kavrama ve uygulama basamağında ifade edilmiştir. Ancak uygulamada bu amaçların büyük bir kısmına ulaşamadığı gayet açıktır. Bu durum amaçların bir kısmının uzak, bir kısmının genel, bir kısmının özel hedef şeklinde ifade edilmesinden, bazı hedeflerin davranışa dönüştürülmesi için sürenin, öğrencilere uygun olmamasından kaynaklanabilir.¹²⁸

Öncelikle etik değerler eğitiminin amaçlar ve hedefler kapsamında gerçekleşmesi için, okulun fiziksel şartlarının üst düzeyde olması beklenmektedir. Ülkemizde eğitimin süreci ve kalitesini belirleyen durumların iyileştirilmesi gerekmektedir.

1980’li yıllara kadar Türkiye’de eğitim devlet eliyle ve merkezi politikalarla yürütülen ve kalkınmacı anlayışa uygun olarak planlı ve nitelikli bir yapı sergilemişken, eğitime yapılan yatırımların azalması ile birlikte kalite gittikçe düşmeye başlamıştır. Türkiye’de devlet okullarında verilen eğitimin kalitesinde 24 Ocak 1980 yılındaki ekonomik yeniden yapılanma politikaları yüzünden önemli ölçüde azalma gözlenmiştir. 1980’lere kadar devletin sorumluluğu olarak kabul edilen eğitim hizmeti 1980’lerden sonra geri plana itilmiştir.¹²⁹

¹²⁷ KILIÇ, Durmuş, (1994), **İlkokul 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Dersinin Öğretmenlerin Görüşleri Çerçevesinde Değerlendirilmesi**, Yüksek Lisans Tezi, Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, s.37

¹²⁸ BAYKARA, Nevral, (2006), **Sosyal Bilgiler Dersinin Düşünme Becerileri Açısından Değerlendirilmesi**, Yüksek Lisans Tezi, Afyon: Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, s.8.

¹²⁹ ÇEKEN, Yasemin Doğan, (2006), **Küreselleşme ve Türkiye’de Eğitim Politikaları: Yeni İlköğretim Müfredatı Sosyal Bilgiler Programı Üzerine Bir İnceleme**, Yüksek Lisans Tezi, İzmir: Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 51.

Sosyal bir devlet olmanın gerekliliğini yerine getirme durumundaki ülkemizde eğitime ve öğretime ayrılan ödeneklerin kısıtlanması ve okullardaki ihtiyacın sadece velilerden gelen bağışlar sayesinde giderilmeye çalışılması çeşitli sorunları da beraberinde getirmiştir. Bu olguyu Sosyal Bilgiler dersi kapsamında değerlendirecek olursak, sınıf içi düzen ve tertip, lazım olan araç ve gereçlerin eksikliği, okulun fiziksel şartlarının amaçların gerçekleştirilmesi konusundaki yetersizliklerine yol açmıştır.

Sosyal Bilgiler öğretimine ilişkin tutum ve değerlerin ortalamanın altında kalması, Sosyal Bilimlere dayalı disiplinlerin ağırlıklı olarak olgulara dayanarak öğretilmesi sonucunda, Sosyal Bilgiler öğretiminden bir fayda elde edemeyen öğrenci, alanı gereksiz görmekte ve Sosyal Bilimlere karşı olumsuz bir tutum sergilemektedir.¹³⁰

Sosyal Bilgiler insan topluluklarının, içinde yaşadıkları dünya ve toplum hakkındaki anlayışlarını genişletmek amacıyla, sosyal görüşlerin toplumca özümsemesini istemektedir. Eğitimin en önemli hedeflerinden biri iyi vatandaşlar yetiştirmek, onları sosyalleştirmektir. Dolayısıyla, demokratik yaşamın kıymetini anlayabilmeleri için gençlerin kafalarını ve karakterlerini güçlendirmek gerekmektedir.¹³¹

Bir toplumsal sistem, aile, cemaat, cemiyet, kabile, klan, okul, ulus, devlet gibi çeşitli kurumlar şeklinde olabilir. Ayrıca toplumda göç, kentleşme, intihar, suç, evlilik, boşanma, işsizlik, savaş gibi olgular da bulunabilir.. Gelenek ve görenekler, inanç sistemleri, moda, nüfusun yerleşimi, cinsiyetin yaşa, mesleklere göre dağılımı, toplumun gereksinim duyduğu insan gücü, okul, hastane, fabrika, işyeri kavramları da toplumsal sistemin öğelerindendir. Bu bakımdan toplumsal sistem, ekonomik, politik sistemin ve eğitim sisteminin bir üst sistemidir. Tüm bu bağlantılara göre, toplumsal gerçekle, eğitim sistemi arasında tutarlı ilişkiler

¹³⁰ DEMİRCİOĞLU, Hakkı (2004) (b), “Sosyal Bilimler Öğretimi ve Toplum”, Adem Solak (ed) (2004), **Toplum Yolunda**, Ankara: Bilimadamı Yayınları. s.278.

¹³¹ ŞENSES, Ayhan, (2002), **İlköğretim Sosyal Bilgiler Dersinin Milli Bilincin Oluşmasındaki Önemi**, Yüksek Lisans Tezi, Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, s.11.

kurulmalıdır. Çünkü toplumsal gerçeği, kendi temeline ve amaçlarına almayan hiçbir sistem, başarıya ulaşamaz.¹³²

Bireyin sosyalleşmesi, yaşadığı toplumdaki değerleri, inançları, alışkanlıkları kısaca tüm yaşam tarzını öğrenmeyi gerektirmektedir. Bu yüzden Sosyal Bilgiler bireyin sosyalleşmesi ve sağlıklı toplumların oluşturulmasında önemli roller oynamaktadır.¹³³ Bu sosyalleşmenin sağlıklı bir şekilde oluşması için verilen eğitimin kalitesinin artırılması gerekmektedir. Etik değerler açısından kişinin kendisini gerçekleştirme sağlanmalıdır.

Toplumun içerisinde bir birey olabilmek için Sosyal Bilgiler dersinin şu andaki durumundan sıyrılması ve evrensel bir etik öğretimini karşılayabilmesi gerekmektedir. Küreselleşen dünya normlarında, Sosyal Bilgiler ders amaçları da çağın gerisinde kalmayacak şekilde ele alınmalıdır.

Günümüzde Sosyal Bilgiler dersine yüklenen en önemli amacın etkili demokratik vatandaşlık eğitimi olduğu görülmektedir. Bu durumda aynı ders, demokratik ve politik sürecin gelişiminde de katkıda bulunmalıdır.

Demokratik insan yetiştirmede de Sosyal Bilgiler dersine büyük sorumluluklar düşmektedir. Demokratikleşme sürecimizde ülke olarak Avrupa Birliği' ne girmek için uğraş vermekteyiz. Bu uğraşlarımız karşılığında, daha güvenilir ve rahat bir ülke olmak istemekteyiz. Avrupa Birliği tek uluslu bir yapı değildir. İçerisinde çok çeşitli milletler ve devletler bulunmaktadır. Fakat Avrupa Birliğinin amacı farklı milletlerden oluşsa da birbirine kenetlenmiş ortak bir Avrupa bilinci oluşturmaktır

Sosyal Bilgiler dersinin özellikle Avrupa vatandaşlarını yetiştirmede, demokratik değer ve inanışlara yönelik amaçlarının son derece etkili olacağı düşünülebilir. Bu değer ve inanışlar evrensel düzeyde olmaları nedeniyle aynı zamanda, dünya vatandaşlığının temellerini de oluştururlar. Bu değerler, özgürlük, adalet, eşitlik, insan onuru, çeşitlilik, doğruluk, sadakat, gizlilik, sorumluluk, uluslararası insan hakları, hukukun üstünlüğü, otorite olarak tanımlanmıştır. Bu

¹³² SÖNMEZ, Veyssel (1996) **Eğitim Felsefesi**, Ankara: Pegem A Yayıncılık, s. 69 – 71.

¹³³ DEMİRCİOĞLU, Hakkı (2004) (b), A.g.e, s.272.

değerlerin aynı zamanda AB üyelik şartlarını kapsadığı da görülmektedir. Demokrasi, insanının en yüce değer olarak görüldüğü toplumlar da gelişim göstermektedir. O zaman Avrupa vatandaşlarının yetiştirilmesinin yolu, demokratik bireyler yetiştirmekten geçmektedir.¹³⁴

Türk etik eğitiminde, töreye, büyüğe itaat ve saygı, doğruluk, hak ve adalet ana temelde olmalıdır. Türk toplumları tarih boyunca, bu terbiye sayesinde çok kuvvetli bir toplum olmuşlardır.¹³⁵

Türkiye geliştirmekte olan bir ülke durumundadır. Bu gelişimi devam ettirmek için çağın gereksinimlerine ayak uydurmak neticesinde Avrupa Birliğine üye olmak istemektedir. Avrupa Birliğinin gerek sosyal, gerekse siyasi açılardan kendi çıkarlarımız açısından çok önem arz etmekte olduğu yadsınamaz fakat Avrupa Birliği de kendi içerisinde bir cennet değildir. Yine de kuşkusuz Avrupa Birliği, ülkemize pek çok bakımdan fayda sağlayacak bir kurumdur. Bu sayede millet olarak, diğer ülke milletleriyle kültür alışverişimiz çoğalacak, ticari alışverişlerimizde gelişmeler oluşacak, ülkemizin refah seviyesi artacaktır. Tüm bu olumlu atılımların gerçekleşmesi için Avrupa Birliği ile aramızda olan mevcut sorunların çözüme kavuşturulması gerekmektedir.

Kültürlerin birleştiği yer konumundaki Avrupa Birliğinde ortak bir milli bilincin oluşturulması gerekmektedir. Dünya liderliğine oynayan Avrupa Birliği kendi içerisinde bir bütünleşme gerçekleştirememiştir. Bunu sağlamanın en etkili yolu olarak da eğitim görülmektedir. Bu kapsamda ülkelerin birbirleriyle kaynaşması aşamasında Comenius ve Erasmus gibi çeşitli projeler ve çalışmalar düzenlenmektedir. Ülkeler arasında öğrenci değişimleri gerçekleştirilmektedir. Fakat sadece Avrupa Birliğinin yapacağı çalışmalar da bu sorunların çözümünde yetersiz kalabilir. Mensup ülkelerin de kendi eğitim sistemlerini Avrupa Birliği kriterlerine ve amaçlarına uygun bir biçime getirmeleri gerekmektedir.

¹³⁴ KAYA, Erdoğan, (2006), A. g.e. s. 44 – 45.

¹³⁵ ÖZ, Nuri, (1959), **Türk Çocuğunun Ahlak Eğitimi için Düşünceler**, İstanbul: Çeltüt Basımevi, s. 33.

Bu sorunların çözüm yolu olarak bireyi iyi bir vatandaş olarak yetiştirme, onu topluma kazandırma, sosyalleşmesini sağlama ve etik değerleri kazandırma, ulusal ve milli değerleri benimsemiş kişiler yetiştirme amacına sahip olan Sosyal Bilgiler dersi gösterilebilir. Sosyal Bilgilere ilişkin bütün derslerin işlenişinde genel olarak öğretmenler ve öğrenciler şu veya benzeri ilkeler doğrultusunda çalışma yapabilirler.

- 1 Sosyal Bilgiler eğitiminde, okuldaki bütün çalışmaların 21.yüzyılın gereksinimlerine uygun olarak sosyal yönden etkin vatandaş eğitimiye yönelik çalışmalar yapılmalıdır.
- 2 Okulun bulunduğu yakın çevrenin fiziksel ve beşeri kaynaklarını iyi bilip, o çevreler Sosyal Bilgiler eğitiminin bir laboratuvarı olarak ele alınmalıdır.
- 3 Çocuk ve gençlerin büyüme ve gelişim düzeyleri göz ardı edilmemeli, yakından uzağa, somuttan soyuta ve basitten karmaşığa giden öğretim etkinliklerine ve program düzenlemesine yer verilmelidir.
- 4 Öğretim hedeflerinin milli ve beşeri bir karakter taşıması gerekmektedir.
- 5 Öğrencilerin yaparak ve yaşayarak öğrenmeleri sağlanmalıdır.
- 6 Konuşma yerine konuşturma, yapma yerine yaptırma, bilgiyi aktarma yerine bilgiyi üretme sağlanmalıdır.
- 7 Öğretim çalışmaları da, demokratik eğitim ilkelerine uygun olmalıdır.
- 8 Bilginin kendisi üzerinde değil, bilginin nasıl öğrenilip kullanılacağı üzerinde durulmalıdır.
- 9 Bilişsel, duyuşsal ve devinişsel alanlardaki Sosyal Bilgilerin ilkeleri gözden kaçırılmamalıdır.¹³⁶

Bu katkıların vücuda gelebilmesi için Mevcut Sosyal Bilgiler programımızın Avrupa Birliği eğitim süreci bünyesinde eksikliklerinin giderilmesi gerekmektedir. Eğitim sistemimizin ulusal bilincimizi yadsımadan, uluslararası

¹³⁶ DEMİRTAŞ, Abdullah; BARTH, James, (1997), **İlköğretim Sosyal Bilgiler Öğretimi Kaynak Üniteler**, Ankara: YÖK/Dünya Bankası Yayınları, s. 5 – 6.

değerleri benimsemiş, uluslararası bir konu olan etik değerın kişilere kazandırılmasını sağlayacak bir eğitim programı oluşturulması gerekmektedir. Bu sayede dünyaya entegre olmuş, tüm dünya tarafından saygı gören bir toplum olma yolunda ülkemizi geliştirmiş oluruz.

Sonuç olarak dersin amaç ve hedefleri yeniden yapılmalı ve bu yapılırken etik değerler öğretimi kavramı göz ardı edilmemelidir. Yapılan yeni programda amaçlar ve içerik çocuğun yaşına ve gelişim düzeyine uygun olmalıdır. Çünkü etik kavramı Piaget'in etik gelişim kuramına göre çocuklarda ancak 11'li yaşlarda ortaya çıkmaktadır. Daha önce gerçekleştirilen davranışlar öğrenilen değil büyüklerin çocuklar üzerindeki baskısı sonucunda elde edilen etik davranışlardır. Yani öğretilecek etik değerler doğru zamanda verilmelidir. Amaçlar buna göre düzenlenmeli, içerikte de etik kavramına yeterli yer verilmelidir.

4.3. ETİK DEĞERLER AÇISINDAN SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETİMİ İÇERİĞİNİN DÜZENLENMESİNE İLİŞKİN BULGULAR VE YORUM

Eğitim sistemimizin en büyük problemlerinden biri geleneksel yaklaşım modelinin, yürürlükte olmasa bile eylemsel bazda hala uygulanmakta olmasıdır. Değişen eğitim sistemi boyutunda, tüm bu geleneksel yaklaşımdan eğitim sistemimizin arındırılması amaçlanmıştır. Fakat şimdilik yapılan yeni eğitim sistemi sadece kâğıt üzerinde kalan kurallar bütünü olmaktan dışarı çıkamamıştır. Peki, öyleyse ne yapılmalı? Etkin ve etik değerler sahibi bireyi nasıl elde edebiliriz?

Eğitim kurumlarının en önemli işlevlerinden biri kültürel mirası çocuğa aktarmaktır. Ancak günümüz toplumlarında bilim ve teknolojiadaki hızlı gelişmeler sonucu, bu bilgi birikiminin hangi kısmının, ne derinlikte verileceği program geliştirme uzmanları için önemli bir sorun haline gelmiştir. Bu nedenle, eğitim

programını tasarımı sırasında içeriğin seçimi ve örgütlenmesi programın başarısı açısından çok büyük önem taşımaktadır.¹³⁷

Sosyal Bilgiler, içeriğinin örüntüsünde ve işlenişinde cevap verilmesi gereken sorular şunlardır:

- a) Bu konular sosyal ve politik ilgilerin karşılanması için birer araç mıdır?
- b) Bu konular işlenirken düşüncülü kısımlar nasıl uzaklaştırılabilir?
- c) Konular mı yoksa problemler mi daha büyük önem taşımaktadır?
- d) Sosyal Bilimlerin tümü için tek bir yaklaşım uygulanılabilir mi?¹³⁸

Sosyal Bilgiler öğretiminde içerik hazırlanırken duyuşsal özelliklerin geliştirilmesi göz ardı edilmemelidir. Ayrıca bu tutumların küçük yaşlarda etkili öğrenildiği ve öğrenilenlerin de zor değiştirilebildiği bilinmektedir. Çevre ve çevre bilinci bu konulara örnek olarak gösterilebilir. Aslında çevre eğitimi ailede başlamalıdır. İlköğretimde öğrencilere çevre bilinci ve çevreye karşı olumlu tutum kazandırılmalıdır.¹³⁹

Eğitim programları hazırlanırken, eğitim sürecinde öğrencilerin kazanmaları istenen en genel bilgi ve beceriyle beraber o alana özgü yansımalar da dikkate alınmalıdır. Öğrencilerin potansiyellerini ortaya çıkarıp kullanmalarına olanak sağlayarak, kendisi dışındaki kişilerin, görüşlerine değer vermek, saygı duymak, rehberlik etmek, problem çözme ve bilgi kazanmada öğrencilerin kendi hayal güçlerini kullanmalarına yardımcı olmak, günlük yaşamı sürdürebilmek için gereken bilgi ve becerileri kazandırmak gibi genel hedefler kazanmaları sağlanmalıdır.¹⁴⁰

Atatürkçülük konuları ilköğretim programında yoğun bir biçimde ele alınmakla birlikte, okullarda öğrencilere bu ideolojinin yeterince

¹³⁷ ERDEN, Münire, (1998), A.g.e. s. 29–30.

¹³⁸ Varış, Fatma, (1996), A.g.e. s. 133.

¹³⁹ ALIM, Mete, (2006), ‘‘Avrupa Birliği Üyelik Sürecinde Türkiye’de Çevre ve İlköğretimde Çevre Eğitimi’’, **Kastamonu Eğitim Dergisi**, Cilt:14, No:2, s.605, İndirilme Tarihi:14.05.2008, http://www.ksef.gazi.edu.tr/dergi/pdf/Cilt-14-No2-2006Ekim/611-628_Mete.pdf.

¹⁴⁰ DURMUŞ, Soner, (2004), ‘‘Matematik Eğitiminde Değerler Üzerine Bir Deneme’’, **Değerler Eğitimi Dergisi**, Cilt:2, Sayı: 7–8, İstanbul: DEM Yayınları, s.71.

benimsetilemediği görülmektedir. Bu durum, Atatürkçülük konularının ilköğretim çağındaki çocuklar için oldukça soyut olmasından kaynaklanabilir.¹⁴¹ Bu yüzden ders içeriği hazırlanırken, görsel öğelerin, anlamayı sağlayan becerilerin de öğrencilere verilmesi gerekmektedir. Sosyal Bilgilerde yazılı materyaller, sık sık görsel araçlarla (grafikler, tablolar, resimler, haritalar) desteklenmektedir. Bu araçların büyük bir çoğunluğu ile öğrenciler çoğu zaman ilk kez karşılaşmaktadırlar. Okuma becerilerinin gelişmesi için öğrencilerin bu görsel araçların özelliklerini bilmeleri ve bu bilgilerini öğrenimleri süresince kullanmaları sağlanmalıdır.¹⁴² Eğer öğrenme eylemine beş duyu organının da katılmasını sağlayabilirsek, öğrenme eyleminin çok daha kalıcı olmasını sağlayabiliriz.

Sosyal Bilgiler ders kitaplarının içeriğinin düzenlenmesinde, programa ve programın belirlediği hedef – davranışlara uygunluk çok önemlidir. Çünkü içeriğin, programa ve programın hedef – davranışlarına uygunluğu, her şeyden önce kitabın programın amaçlarına hizmet etmesini sağlayacaktır. Sosyal Bilgiler ders programları bireyin sosyalleşmesini, bulunduğu topluma uyum sağlayarak topluma faydalı birer kişilik kazandırmayı amaçlamaktadır. Dolayısıyla hazırlanacak ders kitabının programa ve programın belirttiği hedef davranışlara uygunluğu öğrencinin amaçlanan davranışları kazanmasına katkıda bulunacaktır. Aksi halde programla ve programın hedef davranışlarıyla örtüşmeyen ders kitabı içerikleri programın belirlediği çizgiden uzaklaşacaktır. Bu da öğrencilerin amaçlanan davranışları kazanmamalarına yol açacağı gibi öğrencilerin yaşamları boyunca kendilerine faydalı olmayacak, ufkunu genişletemeyecek yararsız ezber bilgilerle donanmış hale gelmelerine sebep olacaktır.¹⁴³

Öğrenci sayısının artması, bilginin çoğalması ve farklılaşması gibi etkenler eğitimde değişikliklere yol açmış, bilgi teknolojisi ürünlerinin kullanılmasını gerekli kılmıştır. Günümüzde teknoloji kullanımının yanı sıra öğrencinin aktifliği

¹⁴¹ ERDEN, Münire, (tarihsiz), A.g.e. s.27.

¹⁴² YAZICI, Kubilay, (2006), “Sosyal Bilgiler ve Okuma Becerileri”, **Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi**, Cilt: 26, Sayı:1, Ankara: Gazi Üniversitesi Yayınları, s.279.

¹⁴³ KIYICI, Fatih, (2003), **Sosyal Bilgiler Ders kitaplarında İçeriğin Hazırlanması**, Yüksek Lisans Tezi, Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 29.

ilkeleri de oldukça önem kazanmıştır. Öğrencilerin daha önceki deneyimlerinden ve ön bilgilerinden hareketle yeni karşılaştıkları durumlara anlam vererek kendi öğrenmelerini kendilerinin oluşturmalarını sağlayan bir sistem esas alınmalıdır.¹⁴⁴

Sosyal Bilgiler ders işlenişinin de içeriğin öğretmenin konu anlatan değil, yol gösteren bir yapıda olması sağlanmalıdır. İçeriğin bu gerçekleri göz ardı etmemesi gerekmektedir. Öğrencinin derste araştırmacı olması sağlanmalıdır. Öğrenci konuları yaparak ve yaşayarak öğrenmelidir. Ders sadece bilgi bütünü konumundan sıyrılarak, toplum içi davranışların öğrenciye kazandırılmasını sağlayan bir yapıda olmalıdır. Etik kavramının içi doldurulmalıdır. Öğrenci hangi davranışın kendisi ve toplumu için doğru hangisinin yanlış olduğunu bu ders kapsamı içerisinde öğrenmelidir.

İlköğretim düzeyinde bireyin teknolojik yeterliklerini geliştirmede üç tür yaklaşımdan söz edilebilir. İlki, teknoloji kavramı kapsamındaki konuları ilgili dersler içine serpiştirerek yeri geldikçe işlemek; ikincisi, bu amaçla bağımsız ders ya da dersler oluşturmak; üçüncüsü de bunların karması bir yaklaşımı dikkate almaktır. Maalesef, Türkiye’de bu konu uygulama boyutunda yeterince anlaşılabilmiş ve kurumsallaşmış değildir. Öyle ki, Teknoloji Eğitimi kapsamında değerlendirilecek etkinlikler, içerik olarak da belirgin bir temele sahip değildir. Gerçekten de özellikle ilköğretimde, teknoloji eğitime giden yolda bütünsel bir yaklaşımdan uzak ilk örnekler el işleri, ev işleri, iş bilgisi gibi değişik adlar altında toplanan derslerle verilmeye çalışılmıştır.¹⁴⁵ Bu dersler arasında Sosyal Bilgiler dersinin de katılması gerekmektedir. Öğrencilerin, Sosyal Bilgiler dersi içerisinde teknoloji eğitimi azami derecede almaları gerekmektedir.

Eğitim sosyolojisi, eğitimin sosyalleştirme boyutu üzerinde, toplumsal değişimi sağlaması açısından, eğitim sistemi ile toplumun nasıl ilişki kuracağı, toplumca benimsenen yaşam tarzına uygun olarak eğitimi biçimlendiren ilkeler ve

¹⁴⁴ ASAN, Aşkın; GÜNEŞ, Gönül, (2000), Oluşturmacı Öğrenme Yaklaşımına Göre Hazırlanmış Örnek Bir Ünite Etkinliği, **Milli Eğitim Dergisi**, Sayı: 147, İndirilme Tarihi: 12.05.2008, <http://yayim.meb.gov.tr/dergiler/147/asan.htm>

¹⁴⁵ ULUĞ, Feyzi, (2000), “İlköğretimde Teknoloji Eğitimi” **Milli Eğitim Dergisi**, Sayı: 146, s.1.İndirilme Tarihi: 25.05.2008, <http://yayim.meb.gov.tr/dergiler/146/ulug.htm>

politikalar gibi konuları inceleyen bir disiplindir.¹⁴⁶ Sosyal Bilgiler dersinin içeriği hazırlanırken Eğitim sosyolojisi gibi önemli disiplinlerden de faydalanılmalıdır.

İnsan ilişkileri konusunda araştırılması gerekli olan sorunlardan biri, baskı karşısında bireylerin inanç sistemlerinin ve toplumdaki sosyal örgütlerin gösterecekleri tepkilerdir.¹⁴⁷ Bu sebeple, Sosyal Bilgiler dersi demokratik bir ortamda öğrencilerin kendilerini özgür hissedecekleri bir çevrede, çok daha fazla yararlı olacaktır. Çünkü Sosyal Bilgiler dersinin en önemli amaçlarından biri topluma uyum sağlamış yani sosyalleşmiş bireyler yetiştirmektir.

Ayrıca, Sosyal Bilgiler dersi, günlük hayat ile iç içe olması gereken bir derstir. Öğrencilerin içinde yaşadıkları toplumdan uzaklaşmadan, güncel konulardan haberdar, bilgili birer birey olarak sosyalleşebilmesi için Sosyal Bilgiler dersi büyük öneme sahiptir. Sosyal bilgiler dersi, öğrencilerin çevresinde olup bitenlere karşı duyarlı, sorumluluk sahibi, sorunlar karşısında çözüm üretmek için istekli vatandaşlar yetiştirilmesini hedeflemektedir. Bunun için de güncel olaylara Sosyal Bilgiler dersi içeriğinde yer verilmesi çok önemli faydalar sağlayacaktır.¹⁴⁸

Türkiye’de okulda geleneksel anlayış ve yöntemlerle yetişen kişi, toplumun etkin bir bireyi olmamaktadır. Bu durum eğitim kurumlarının, ülke kalkınması ve ilerlemesine olan katkılarını çok aza indirmektedir. Türk eğitim sisteminin, bütün öğeleriyle aktif, etkin bir anlayışı benimsemesi ve bunun için söylemde ve eylemde ne gerekiyorsa yapılması gerekmektedir. Okuldaki aktif anlayış ve yöntemlerle yetişen kişi, toplumumuzun etkin bir bireyi (yapıcı, yaratıcı, kurucu, girişken, üretici ve problem çözücü) olacak; etkin bireylerden meydana gelmiş toplum da kendini geliştirecek ve ilerletecek adım ve faaliyetleri, bu bireyler sayesinde oluşturabilecektir.¹⁴⁹

¹⁴⁶ KURUL, Necla, (2002), **Eğitim Finansmanı**, Ankara: Anı Yayıncılık, s.35.

¹⁴⁷ BURSALIOĞLU, Ziya, (1982), **Okul Yönetiminde Yeni Yapı ve Davranış**, Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları, s. 201.

¹⁴⁸ GEDİK, Hatice, (2007), **Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Güncel Konular**, s.4, Ankara: İndirilme Tarihi: 15.06.2008, <http://www.acikarsiv.gazi.edu.tr/dosya/Guncelkonular.pdf>

¹⁴⁹ DURUHAN, Kemal, (2006), “Aktif Anlayış ve Yöntemlerle Öğrenci Yetiştirme”, Adem Solak (ed) (2006), **Felsefe ve Eğitim**, Trabzon: Hegem Yayınları, s. 309.

İşte bu kişilerin oluşturulabilmesi için öğrenciyi merkeze alan, ona sorumluluk ve kendine güven duygusunun yanında, yardımlaşmayı da ekleyen bir eğitim sistemi gerçekleştirmek zorundayız. Etik kavramların bilincine varmış bireyler bizi muasır medeniyetler seviyesine taşıyacak tek unsurdur. Bunu yaparken insanlığı yok ederek değil insanlığa yarar sağlayacak şekilde, kör bağnazlık yerine açık fikirlerin geliştiği, kör milliyetçilik yerine milletini seven onun için çalışan ve aynı zamanda bir dünya vatandaşı olduğunun bilincinde olan bireyler yetiştirmek tek amacımız olmalı. Sürecin tekrardan planlanması ve bu sürecin kâğıt üstünde kalmaması için gerekli eğitim ve öğretim şartlarının yerine getirilmesi gerekir. Bu hayale ulaşmak için öğretmenlerin üstüne düşen görevler de vardır.

Sosyal Bilgiler dersinde öğretmenlerin geleneksel anlatım yöntemi dışında yeni yöntem ve teknikleri uygulamaları sağlanmalıdır. Yeni yöntem ve tekniklerin kullanılması konusunda yapılan çalışmalar, bunların pek kullanılmadıklarını ortaya koymaktadır. Bu sorun, ders süresinin kısıtlı olması, müfredatın yoğun olması, ders araç ve gereçleri bakımından yeterli donanıma sahip olunmaması gibi etkenlerin yanında yöntemlerin bilinmemesi ve öğretmenler tarafından kullanılmaması gibi eksikliklerden kaynaklanmaktadır.¹⁵⁰

Sonuç olarak, eğitim programının amaçlar ve içerik bölümlerinde etik kavramı hem millî hem de evrensel öğeleri bağdaştırılmış şekilde hazırlanmalıdır. Amaç ve içerik kavramlarının içtimaî maddeleri değiştiği için, değerlendirmede de belli başlı değişikliklerin yapılması gerekmektedir.

¹⁵⁰ KAN, Çiğdem, (2006), ‘‘Etkili Sosyal Bilgiler Öğretimi Arayışı’’, **Kastamonu Eğitim Dergisi**, Cilt:14, No:2, s.538, İndirilme Tarihi: 14.06.2008, <http://www.sosyalbilgiler.gazi.edu.tr/article13.pdf>

4.3.1. Sosyal Bilgiler Dersi Kapsamında Tarih Öğretiminin Düzenlenmesi

Sosyal Bilgiler dersi için oluşturulacak Tarih dersinin içeriği hazırlanırken eğitimcinin öncelikle tarih öğretiminin amaçlarını belirlemesi gerekir.

Tarih öğretiminin amaçları şöyle belirtilmektedir:

- 1) Geçmiş ve bugünü anlayabilmek.
- 2) Bütün insan davranışlarına duygudaşlık edebilmek.
- 3) Zamanın sürekli akışını anlayabilmek.
- 4) Geçmişe olan borcunu ve geleceğe ilişkin görevlerini kavrayabilmek.
- 5) Olayların neden-sonuç ilişkilerini kurabilmek.
- 6) İnsanlığa hizmet etmiş olanlara saygı duymak.
- 7) Geçmişteki deneyimlerin çeşitliliğini görerek, geleceğin geniş olanaklar sağlayabileceğini kavrayabilmek.¹⁵¹

Tarih öğretiminin, belirlenen amaçlara ulaşabilmesi için eğitim ve öğretim sürecinin düzenlenmesi gerekmektedir. Okul programlarında Fen ve Matematik derslerinin saatleri arttırılırken Sosyal Bilimler ile ilgili derslerin saatleri ya aynen bırakılmış ya da azaltılmıştır. Bu durum, Sosyal Bilimlerin ikinci derece disiplinler arasına girmesine yol açmıştır. Tarih'e ayrılan saatlerin, konular arasındaki dağılımın yeniden belirlenmesi gerekmektedir. Bu gereklilik, Tarih öğretiminde öğrenci merkezli yöntemlere geçişin kolay yapılabilmesi ve bunların derslerde kolay uygulanabilmesi için önemlidir. Tarih derslerinde görsel iletişim araçlarına yer verilmeli, tepegöz, slayt, bilgisayar, televizyon etkin olarak kullanılmalıdır. Bu araçların kullanımı zaman sıkıntısı problemiyle doğrudan

¹⁵¹ NAS, Recep, (2003), **Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler Öğretimi**, Bursa: Ezgi Kitapevi Yayınları, s.312.

karşılaşmamıza neden olacağı için, tarih ders saatlerinin bu etkinlikleri de içine alacak şekilde planlanması gerekmektedir.¹⁵²

Tarih öğretiminde karşılaşılan diğer bir sorun da öğrencilerin derse karşı olan olumsuz tutumlarıdır. Tarih dersi, öğrenciye çok sıkıcı gelmektedir. Öğrenciler, neden tarih öğrendikleri konusunda herhangi bir bilgiye sahip değildirler. 1700’lerde meydana gelen bir eylemin onların şu anki hayatlarına nasıl bir fayda sağlayacağı, maalesef öğrencilerimize açıklanamamaktadır. Oysaki tarih milli bilincin oluşmasına katkı sağlayacak en önemli derstir. Tarih sayesinde gelişmekte olan öğrenci, hangi millete mensup olduğunu ve mensup olduğu milletin tarihini öğrenebilme şansına sahip olacaktır. Bu yüzden tarih dersinin öğrencilerin zevk alacakları bir yapıya kavuşturulması gerekmektedir.

Ülkemizde tarih dersleri genellikle öğretmenlerin sınıfa girerek sanki bir masal anlatıyormuşçasına işledikleri bir ders hüviyeti taşımaktadır. Bu durum tarih öğretimini öğretmen merkezli bir yapıya büründürmektedir. Öğrenci ders işleniş sürecine katılamamakta, bu yüzden de tarih dersine olumlu bir tutum oluşturamamaktadır. Bu yüzden tarih öğretimi eğlenceli hale getirilerek öğrencilerin dersten zevk almaları sağlanmalıdır.

Tarih ders kitapları bir öğretim yılı boyunca konuları yetiştirilemeyecek kadar yoğundur. Yıl içine sıkıştırılmış konuların yetiştirilebilmesi için öğretmen, ders işleme sistemi olarak düz anlatım modelini benimsemektedir. Bu öğretim sistemi de tarih dersini bir ezber dersi haline getirmektedir.

Konuların sık sık tekrarlanması da tarih öğretim sürecini olumsuz yönde etkileyen diğer bir sorundur. Her yıl farklı konuları alabilecekken tarih ders içeriğinde sürekli aynı konulardan bahsedilmektedir. Oysaki tarih dersi milli bir bilincin kazandırması husun da çok büyük bir öneme sahiptir.

Tüm bu bilgiler ışığında tarih öğretim sürecinde köklü değişimlerin meydana gelmesi gerekmektedir. Tarih, yer ve kişi ezberleme olgusundan sıyrılıp,

¹⁵² YILDIZ, Özgür, (2003), “Türkiye’de Tarih Öğretiminin Sorunları ve Çağdaş Çözüm Önerileri”, **Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi** Sayı: 15, Cilt: 2, Kayseri: Erciyes Üniversitesi Matbaası, s.182.

dünyanın ve milletimizin gidiş seyrini değiştiren olguların öğrencilerin ilgisini çekecek şekilde, onların kişilik gelişimlerine katkıda bulunacak konuların seçilip tam donanımlı öğretmenler eşliğinde, gerekli araç – gereçlere sahip sınıflarda öğrencilere kazandırılması elzemdir.

4.3.2. Sosyal Bilgiler Dersi Kapsamında Coğrafya Öğretiminin Düzenlenmesi

Coğrafya dersi, öğrencinin yaşadığı dünya ve ülkenin yeryüzü ve yer altı özellikleriyle alakalı bilgiler edindiği derstir. Bu ders sayesinde öğrenci, kendi yaşadığı ülkenin doğal güzelliklerini ve önemli yer altı kaynaklarının nerede olduğunu öğrenmektedir.

Coğrafya, pratik değerleri dolayısıyla, okullarda en erken okutmaya başlanan dersler arasındadır. Önceleri, ülkeleri tanımak, bu ülkelerle olan ulaşım ve diğer ilişkileri öğrenmek amacıyla okutulan bu ders, daha sonraları, bireyin düşünsel eğitimine hizmet eden bir ders olarak algılanmaya başlanmıştır.¹⁵³

Sosyal Bilgiler dersi dâhilinde verilecek olan coğrafya dersinde karşılaşılan sorunlar, tarih dersinde belirtilen sorunlardan pek de farklı değildir. Aslında tarih ve coğrafya birbirlerinden farklı konumdaki dersler olarak gözüксе de sorunları birbirlerine benzemektedir. Coğrafya dersi öğrencinin sınıf içerisinde takılıp kaldığı bir ders haline gelmiştir. Coğrafya öğretmenleri dersi düz anlatım şekliyle öğrenciye kazandırmaya çalışmaktadır. Aksine bu derste, gezerek ve belirtilen yerleri görerek çok daha başarılı bir öğretim seviyesine ulaşabilir. Bu bağlamda okullarımızda pek de sıklıkla karşılaşılmayan gezi düzenlemesinin her okul için mecburi bir eylem olarak kararlaştırılması gerekmektedir.

Coğrafya derslerinde kullanılan araç ve gereçler sadece haritalarla sınırlıdır. Araç ve gereçlerin kapsamının genişletilerek, çeşitli resim, slayt gösterisi,

¹⁵³ BİNBAŞIOĞLU, Cavit, (2005), *Türk Eğitim Düşüncesi Tarihi “Araştırmalar”*, Ankara: Anı Yayıncılık, s. 544.

bilgisayarlar, internet gibi çağın olanaklarından coğrafya öğretiminin de faydalanılması sağlanmalıdır.

Coğrafya programının içeriğinin düzenlenerek, tekrar edilen konulardan arındırılması ve öğrencinin tutumunu olumlu yönde etkileyecek ders anlatım tekniklerinin kullanılması sağlanmalıdır. Coğrafya dersi bir ezber dersi görünümünden arındırılmalıdır. Bu ve benzeri noktalar göz önüne alındığı takdirde coğrafya dersi, öğrencilerin kendi yaşadığı çevrenin bilincine vararak, yaşadığı yeri, ülkesini sevmesi ve mutlu olması sağlanabilir.

4.3.3. Sosyal Bilgiler Dersi Kapsamında Yurttaşlık ve Demokrasi Eğitiminin Düzenlenmesi

Belli bir toprak parçası üzerinde ortak değerlere sahip topluluğa millet denir. Bir topluluğun millet olabilmesi için ortak paydalarda buluşmaları gerekmektedir. Eğitim sistemi millet kavramını oluşturmak için bazı tedbirleri almak durumundadır. Eğitim sadece öğrencilere belli başlı bilgiler kazandırmak demek değildir. Onları ülkesine yararlı bir yurttaş olarak yetiştirmeyi hedeflemelidir. Bu özelliklere sahip bireylerin oluşturulmaya çalışıldığı yer okullardır.

Demokratik bir eğitim sağlamak için öncelikle demokrasinin anlamını bilmek gerekmektedir. Ülkemizde demokrasinin anlamı pek de kavranmış değildir. Demokrasi çoğunluk yönetimi olarak bilinmekte çoğunluğun, istediğini istediği şekilde yapabilme hakkını kazandığı bir yönetim biçimi olarak görmektedir. Bu yanlış bilgi sonucunda çoğunluk kendi doğrularını, genel doğrular olarak atfeder.

Demokrasi, köken olarak “demos” ve “kratos” sözcüklerinden meydana gelmektedir. Eski Yunanca da demos, halk; kratos, egemenlik (yönetim) anlamına gelmektedir. Böylece demokrasi, halk egemenliği, halk yönetimi anlamını taşımaktadır. Demokrasi, cumhuriyetle tümüyle örtüşmez. Cumhuriyet,

monarşik olmayan bütün yönetim biçimlerini kapsar. Bir ülke Cumhuriyet’le yönetiliyor olabilir, ama o ülkede demokrasi olmayabilir. Demokrasilerde seçme – seçilme hakkı bulunmaktadır. Demokrasi çoğunluğun düzenidir. Ama çoğunluğun baskıcı düzeni, diktatörlüğü değildir. Onun için demokratik bir toplumda çoğunluğun oyunu alarak hükümet kuranlar, ‘Halk beni seçti, destekliyor, öyleyse istediğimi yaparım.’ dememelidir.¹⁵⁴

Demokrasi eğitiminin öncelikle ailede başlaması gerekir. Kendi yetiştiği aile çevresinde demokrasinin var olmadığını gören bireyin, doğal olarak toplumun demokratik davranış biçimlerini benimsemesi kolay olmayacaktır. Fakat bu konumda da ailenin yalnız bırakılması çok sakıncalıdır.

Yönetim ve yaşam biçimi olarak demokrasiyi seçmiş ülkelerin eğitim sistemleri, kendisinden beklenen demokrat toplum oluşturma fonksiyonunun yerine getirebilecek şekilde yapılandırılmalıdır. Demokrasiyi benimsemiş ülkeler, devlet insan hakları ve temel özgürlükler kavramlarını yurttaşlarına öğretmek ve tanıtmakla ve bunun gerektirdiği önlemleri almakla yükümlüdür.¹⁵⁵ Demokratik bir Sosyal Bilgiler dersi oluşturulması ve öğrenciye Sosyal Bilgiler dersi kapsamında demokrasi bilincinin kazandırılması, öncelikle okul yönetimi ve öğretmenlerin sorumlulukları altındadır. Bu bağlamda okulda demokratik bir ortam oluşturulmalıdır.

4.3.4. Etkin Kişilik Eğitimi

Öğrenciye etik değerler kazandırma çalışmalarının varılmak istendiği sonuçtur. Tüm bu kazanımların ve bilgilerin öğrenciye verilmesinin en önemli sebebi kişiye etkin bir kişilik eğitimi sağlamaktır. Hazırlanılacak olan Sosyal Bilgiler dersi içeriğinin de bu amaca hizmet etmesi gerekir. Bu amaca hizmet ederken de aşağıdaki maddeleri gözden kaçırmaması çok önemlidir.

¹⁵⁴ NAS, Recep, (2003), A.g.e. s. 345.

¹⁵⁵ GÜRBÜZTÜRK, Oğuz vd., (1998), A.g.e. s. 153.

Eğitimde etik değerlerin öğrencilere kazandırılmasındaki asıl amaç, toplumun tüm bireylerinin etkin birer kişilik sahibi olmalarını sağlamaktır. Etkin kişilik sahibi birey oluşturulması, öğrencilere bazı bilgileri ezberletmekle, onlara ne yapıp ne yapılmayacağını anlatmakla sağlanamaz. Yeni Sosyal Bilgiler dersi programında öğrencilere etkin bir kişilik oluşturulması amacı güdülmektedir. Programı uygulayacak olan öğretmenlerin bu nedenle kendilerini geliştirmeleri ve yeni program hakkında hizmet içi seminerlere katılmaları gerekmektedir.

Benlik ile toplum arasında bir uyum bulunduğu ve insanların toplumdan aldıkları etkilere göre benlik kazandıkları görüşüne karşı çıkanlar olmuştur. Freud, bu tür bir görüşe sahip düşünürlerin en önemlileri arasında yer almaktadır. Freud, benlik ve cemiyyetin sürekli bir mücadele içinde olduğunu ileri sürmektedir. Onun teorisine göre, tabiat insanda kendi prensiplerini hâkim kılmıştır; insan daima zevklerini tatmin etmek ister ki bunların içinde en kuvvetli olanı cinsi zevktir. Hâlbuki toplum birtakım yasaklar ve engeller koymak suretiyle bu zevklerin tatmin edilmesini önlemektedir. Bu yüzden fert ile toplum arasında köklü bir çatışma vardır. Freud, toplum tarafından konulan ahlak kaidelerinin yansıması olarak ‘üst-ben’ adını verdiği bir baskı sisteminin doğduğunu söylemektedir. Üst-ben toplumu temsil eder ve insandaki benliği zevk ve hoşnutluk prensibine göre yaşamaktan alıkoymaktadır. Bu alıkoymada üst-benin kullandığı metot, toplumun istemediği arzuları unutturmak yani onları şuur altına itmektir. Freud, itilen bu isteklerin türlü psikolojik bunalımlara ve akıl hastalıklarına yol açtığını söylemekte, insanın isteklerini açıkça ifade veya tatmin ederse, psikolojik gelişmesi de o derece sağlıklı olur kanısında bulunmaktadır.¹⁵⁶

Bu görüşe göre, insan kendi mutluluğu için her şeyi yapabilecek çok bencil bir varlık, toplum da bu bencilliği bilinçaltına iten, çeşitli yaptırımlarda bulunan bir yapı olarak karşımıza çıkmaktadır. Velhasıl, toplumun içersinde yaşayan bireyler, kendi aralarındaki sevgi, saygı ve mutluluk ortamının bozulmaması için etik değerleri ve ahlaki yaptırımları kullanmaktadır. Sonuçta bu yaptırımları uygulamak insanların kendi şahsi kararlarıdır. Kuralsız ve düzensiz bir kaos

¹⁵⁶ GÜNGÖR, Erol, (1998), **Ahlak Psikolojisi ve Sosyal Ahlak**, İstanbul: Ötüken Yayınları, s.27.

ortamı insanlar tarafından kesinlikle tercih edilmeyen bir sosyolojik durumdur. Bu kaos ortamının oluşmaması için gerek insanların kendi benlik yapılarında gerekse toplum düzeyinde çeşitli otokontrollere sahiptirler. Bu otokontrollere örnek olarak, din, kanuni hükümler, etik değerler gösterilebilir. Kişilik de böyle bir toplumda oluşmaktadır. Yani insan kendi mutluluğu ve kendi iyiliği için etik ve ahlaki değer yargılarını benimser. Bu sayede hem kendi mutluluğunu hem de toplumun mutluluğunu garanti altına almış olmaktadır.

Ana hatlarıyla etkin kişilik eğitiminin on bir ilkesi bulunmaktadır.

1. Kişilik Eğitimi, ‘Temel Etik Değerler’ i etkin kişiliğin temeli olarak almaktadır.
2. Kişilik bir bütün olarak düşünceyi, duyguyu ve davranışı içermektedir.
3. Etkin kişilik eğitiminin ‘bütün’ü kapsayan bir yaklaşıma ihtiyacı vardır.
4. Bütün ilişkilerin temelinde olduğu gibi okul ve ailenin de düşünceli, sevecen bir topluluk modeli olması sağlanmalıdır.
5. Çocuklar etik kurallarla davranabilecekleri olanaklara gereksinme duymaktadırlar. Bu nedenle, bu olanakların öğrencilere sağlanması gerekmektedir.
6. Etkin kişilik eğitimi tüm öğrencileri önemseyen ve tümünün başarılı olmasına yardımcı olacak anlamlı bir akademik içeriğe sahip olmalıdır.
7. Kişilik eğitimi çocuğun iç değerlerinin gelişmesini sağlamalıdır.
8. Ailenin ve okuldaki tüm öğretmenlerin kişilik eğitiminin sorumluluğunu taşıyan, öğrencilerin uyması gereken bu temel değerlere uyan bir topluluk oluşturulması sağlanmalıdır.
9. Kişilik eğitimi, öğretmen ve öğrenciler arasında etik değerlerin gerçekleştirilmesine ihtiyaç duymaktadır.
10. Kişilik eğitimi konusunda okul, aile ve toplumun birlikte çalışması gerekmektedir.

11. Her aşamada olduğu gibi kişilik eğitiminin de değerlendirilmesinin yapılması gerekmektedir.¹⁵⁷

Bu ilkelerin sınıf içi ve sınıf dışı uygulamalarda gerçekleştirilmesi durumunda, eğitim programının amaçlarına ulaşması daha kolay bir hale gelecektir. İnsan doğası gereği etik değerlere sahip olma derecesinde, kendini gerçekleştirmiş bireyler olarak görmekte, bireylerin kendilerine göre iyiye ve mutluluğa giden yolun ilk belki de en önemli aşaması yerine getirilmiş olmaktadır.

4.3.5. İlköğretim Düzeyinde Etik Eğitimi

Etik değerlerin kişilere kazandırılacağı yer ilköğretim okullarıdır. Bu yüzden etik sahibi nesiller yetiştirme, etik değerler eğitimi sadece Sosyal Bilgiler dersi kapsamında görülmemelidir. Diğer derslerde de çocukların etik açıdan olumlu davranışlar kazanmaları sağlanmalıdır.

Öğrencilerin, sınıf içinde yaptıkları çalışmalar sırasında dürüst olmaları, başkalarına saygılı olmaları, mantıklı karar vermeleri, tüm derslerde vurgulanması ve sağlanması gereken konulardandır.¹⁵⁸

Sosyal yaşama etkin biçimde katılma gücünü geliştiren her tür eğitim, etiği oluşturmaktadır. Bu karakter, toplum yönünden zorunlu olan temel, sürekli ve kopuksuz, yeniden uyum işiyle ilgilenmektedir. Yaşam içerisinde, her türlü deneyimden hemen bir şeyler öğrenmek ve iyi olana ilgi duymak, etik içinde yer alan en geçerli durumdur.¹⁵⁹

Bireyin, etik eğitimi konusunda henüz yeterli aşama kaydetmiş sayılmayız. Birey üzerinde etik eğitimi hiçbir zaman tükenmeyen, aşınmayan bir enerjiye ihtiyaç duymaktadır. Bu kendi hayati varlığını başkasına nakletmek gibi bir

¹⁵⁷ BRIDGE, Berna, (2003), **Etik Değerler Eğitimi**, İstanbul: Beyaz Yayınları. s. 50 – 64

¹⁵⁸ DURMUŞ, Soner, (2004), A.g.e. s.68.

¹⁵⁹ DEWEY, John, (çev. Salih Otaran), (1996), **Demokrasi ve Eğitim**, İstanbul: Başarı Yayıncılık, s. 335.

olgudur. Bizzat kendi şahsiyetini cömertlikle verme, bağışlama sevgisiyle, fedakârlıkla yapılacak iştir. Eğitimci, tohum olmak için toprağa girmenin zevkini yaşamalıdır. Bireye daha iyi metotlarla, daha kolay öğrenmeyi öğretmek, ilköğretimin ilke ve asıl hedefi olmalıdır. İlköğretim öğrencisi bilgin aday olarak değil, olgun insan, ahlaklı insan aday olarak ele alınmalıdır. İlköğretimin ilk ve asıl işi bu olmalıdır.¹⁶⁰

İlköğretim düzeyi, bir öğrencinin verilen bilgi ve kazanımları en kolay şekilde kavradığı, bir öğretmenin o çocuğa bir kılmiş gibi istediği şekilde davranıp, istediği şekle sokabileceği bir çağıdır. Bu çağdaki çocukların, eğitimi, sınıf öğretmenleri tarafından gerçekleştirilmektedir. Bu çağdaki çocuklar anne ve babalarından çok öğretmenlerin sözlerini dinlemektedir. Dolayısıyla öğretmene, çocukta istendik davranışları yerleşmesi için olağanüstü bir güç vermektedir.

Etik davranışların, öğrencide yerleşmesi bir haftada bitecek bir çalışmanın ürünü kesinlikle değildir. Öncelikle öğretmenin çok sabırlı olması gerekmektedir. Etik değerleri öğrencilere kazandırmak için gerekli çalışmaları sınıf içinde uygulaması gerekmektedir. Sınıf içerisinde demokrasinin hâkim olmasını sağlamalıdır. Her öğrenciye eşit mesafede olmalıdır. Çocukların toplumsal gerçekleri ve istendik davranışları anlayabilecekleri seviyeye inerek ve sabrederek onlara bu değerleri kazanmalarında yardımcı olunmalıdır.

Eğitim, insanları topluma kazandırma sürecidir. Eğitim, toplum içerisinde yaşayan bireylerin gerek kendileri gerekse toplum için yararlı birer birey olmalarını sağlamakla görevli en üst kurumdur. Bu kurum içerisinde, etik değerlerin bireylere kazandırılması çok önemli bir yere sahiptir. Etik değerler eğitimi ve ahlak eğitimi kapsamında çok çeşitli araştırmalar yapılmıştır. Bunlardan en önemli olarak karşımıza çıkan Kohlberg'in adil topluluk okullardır.

Etik eğitimi, genelde çocuğun ahlaki gelişimini doğrudan etkileyen eğitim sürecidir. Kohlberg de etik gelişim sürecini hızlandırmak ve uygun koşullar sağlamak üzere bir etik eğitimi modeli geliştirmiştir. Kendisi bu modeline 'adil

¹⁶⁰ TOPÇU, Nurettin, (1960), **Türkiye'nin Maarif Davası**, İstanbul: Dergah Yayınları, s. 109 – 113.

topluluk okulları' adını vermiştir. Kohlberg'in adil topluluk okulları modelinin iki ana boyutu bulunmaktadır. Birinci boyutta, adil okul etiksel konuları kapsayan tartışmalar yapılmaktadır. Bunun sebebi etiksel konular ile ilgili tartışmalarda öğrenciler arasında bilişsel çatışmalar yaşandığında etiksel gelişim hızlanmaktadır. Öğrenciler kendi etiksel düzeylerinden daha yüksek düzeyde etiksel tartışmalar yaparak, görüşlerini belirtmektedirler. Adil topluluk okullarında, öğrenciler daima hep beraber oturumlara katılmaktadırlar. Böylece öğrencilerin grup kimliği, grup aidiyeti ve etiksel gelişiminde bir artış sağlanacağı tasarlanmaktadır. Böyle bir programda öğretmenin düşünceleri, uyulması gereken olarak değil farklı görüşlerden birisi konumunda öğrencilere sunulmaktadır. Öğrenciler bazı etiksel yargıların diğerlerinden daha yeterli olduğu gerçeğine, kendileri inceleyerek ve akıl yürüterek ulaşacaklardır. Adil topluluk modelinin ikinci boyutu, okulun katılımcı ve demokratik bir çevreye dönüştürülmesi olup temel değerleri irdelemek, toplumsal iletişimi sağlamak, mantıksal çözümleme ve akıl yürütmeyi güdülemek, sorumluluğu eşit olarak paylaşmak ve adil ve demokratik bir ortamda rol almayı gerçekleştirmek sağlanmalıdır. Bu sayede, öğrencide karar verme, demokrasi ve üst düzeyde değerler hakkında doğrudan bilgi sahibi olma nitelikleri sağlanmaktadır. Adil topluluk modelinin üzerine yapılan bir araştırmada, öğrencilerin çoğunun demokratik değerleri kazandığı, etiksel açıdan olumsuz davranışlarda bir azalma olduğu, ancak öğrencilerin etiksel düzeylerini tartışmalarla daha fazla yükseltmediği belirlenmiştir.¹⁶¹

Kohlberg'in yaptığı bu çalışma sayesinde etik değerler eğitimi yeni bir boyut kazanmıştır. Belirtilen düşünceler uygulanarak hangi yöntemlerin etik öğretimi bakımından daha sağlıklı olduğu ortaya çıkmıştır. Adil topluluk okulları modeli içerisinde öğrenci demokratik bir okul platformunda etik değerler üzerine tartışmalar yapabilmektedir. Böylece diğer öğrencilerle görüş alış verişinde bulunmaktadır. Bu alış veriş sonucunda hangi davranışın iyi hangi davranışın kötü olarak değerlendirilebileceği konusunda görüş sahibi olması sağlanmaktadır.

¹⁶¹ YÜKSEL, Sedat, (2005), "Kolberg ve Ahlak Eğitiminde Örtük Program: Yeni ilköğretim Programında Yer Alan Ahlaki Değerleri Kazandırma için Bir Açılım" **Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri**, Cilt: 5, Sayı: 2, Ankara: Nobel Basımevi, s. 311 – 312.

Etik değerler eğitimin gerçekleşmesi için illa ki bir etik eğitimi okullarının var olmasına gerek yoktur. Öğretmenlerimizin yapılan çalışmaları araştırarak ortaya ıkmiş olan sonuçları değerlendirmeleri sağlanmalı ve bu sonuçları kendi sınıflarında uygulamaya konmaları beklenmelidir. Bu sayede hedeflenen geniş kapsamlı bir eğitim sistemi gerçekleşmiş olacaktır. Sadece bilgi veren değil, kişilik oluşumlarına katkıda bulunan bir eğitim sistemi ortaya çıkacaktır.

Eğitimde program kapsamında belirlenen amaçlar, hedefler, içerik ve değerlendirme süreci kapsamının dışında bir program daha mevcuttur. O da örtük programdır. Örtük program, resmi programdan farklıdır. Örtük program, resmi programın uygulayıcısı konumundadır. Örtük program içerisine öğrenciler, öğretmenler, okul yöneticileri, okulun kendisi ve çevresi girmektedir. Resmi program ne kadar öğrenci merkezli olursa olsun, eğer örtük program içerisinde öğretmen merkezli bir yapı varsa, program da öğretmen merkezli uygulanılacak demektir.

Sonuç olarak örtük programın, etik değerler eğitimi bakımından en az resmi program kadar önemli olduğu söylenebilir. Çünkü resmi programın uygulayıcısı durumundaki program örtük programdır. Örtük program, resmi programın başarıya ulaşıp ulaşamamasını sağlayabilir. Bu sebeple, okullardaki örtük programın çeşitli kanunlar ve yaptırımlar ile denetim altına alınması gerekmektedir. Öğretmenlerin örtük programı uygulayış şekli denetlenmeli, doğru olmayan uygulamalardan kaçınmaları sağlanmalıdır. Bunun için öğretmenlerin etik eğitimi konusunda bilgilendirilmeleri gerekmektedir.

Öğretmenlerin programların uygulayıcıları olarak sorumlulukları çok büyüktür. Program tek başına başarıya ulaşamaz onu meydana getiren insan olduğu gibi uygulayıcısı da insandır. Öğretmenin de etik değerler eğitimi kapsamında neler yapabileceği şu şekilde sıralanabilir;

1. Okula alınırken, çocuğun, beden, ruh, sosyal ve etik durumunu belirten bir izelge düzenlenmelidir. Bu izelge, 1. sınıf öğretmeni ile okul yöneticisi tarafından çocuğa uygulanılacak testlerle saptanmalıdır.

2. Etik eğitiminde öğretmen en büyük rolü, örnek Türk tipi olmalıdır.
3. Her akşam öğrencilerimiz yatağa yattıkları zaman, vicdanlarıyla bir günde yaptıkları, iyi veya kötü hareketler için hesaplaşmalıdırlar. Bu alışkanlık velilerle elbirliği edilerek sağlanmalıdır.
4. Doğruluk alışkanlığı, bizi kötülük yapmaktan alıkoyan bir fren vazifesi görmektedir. Her ne suç yaparsa yapsınlar, öğrencilerin itiraf etmesi sağlanmalı, doğru söylemeyi bir alışkanlık haline getirmeleri amaçlanmalıdır.
5. Öğrencinin etik eğitiminde 24 saatlik hayatını kapsayacak bir program hazırlanmalıdır. Bu programın evde uygulanacak kısmı için velilerin takibi şarttır.
6. Öğrenciler arasında rekabet ve kıskançlık duygusu azaltılmalıdır. Onları birbirinden soğutacak ve ayıracak alışkanlıkların yerine, yardımlaşma ve dayanışma aşılanmalıdır.
7. Öğrencilere verilecek alışkanlıkların (etik, sağlık, temizlik, düzenlilik, tutumluluk...) kapsamlı bir listesi hazırlanıp, o alışkanlıklar Bakanlıkça okullara verilmeli, öğretmenler bu listelere göre çalışmalarını sürdürmeli ve öğrencilere, bu alışkanlıkları edindikleri oranda not vermelidir.
8. Öğretimin yanında, eğitime ve etiğe verdiğimiz önem çok azdır. Kötü not alan öğrenci sınıfta kalabilmekte fakat kötü etikli kişi notu iyi olduğu zaman sınıfı geçebilmektedir. Bu durum da belirtilen kanının bir delili gibidir. Bu konuda gerekli düzenlemenin yapılması gereklidir.
9. Öğrencilerin etik hayatına en çok etkili olan kendi arkadaşlarıdır. Bu öğenin olumsuz ve kötü etkilerini azaltmak için öğretmenin, ders dışında da mümkün oldukça öğrencilerin arasında bulunması gerekmektedir.
10. Arkadaş etkilerini, iyi yönleere yönleltmek için öğrencilerin, aynı zamanda da demokrasiye alıştırmaları için sınıf içinde ve okulda, ayda en az bir defa iş bölümü ve başkan seçimleri yapılmalıdır.

11. Türk töresinin tarihsel geleneği olan büyüklere saygı, zayıflara ve küçüklerle yardım, yaşatılarak öğretilmelidir.

12. Nezaket (efendim, lütfen, rica ederim, sağ ol, affedersiniz... gibi) sözcüklerine çocuklar alıştırmalıdır.¹⁶²

Tüm bu eylemler öğretmen tarafından kusursuzca uygulandığı derecede öğretmen başarılı olacaktır. Böylece milli bir kültür dâhilinde, ulusal etik değerlerini kendi içerisinde barındırabilen bireyler yetiştirilebilir. Eğitim sistemimizin başarılı olabilmesi için mutlu bireyler yetiştirmek gerekmektedir. Kendisiyle, çevresiyle, ülkesiyle, dünyasıyla barış içinde yaşayan bireyler yetiştirmek eğitim sistemimizin ana amacı olmalıdır. Hayata barışık kişilerin eğitimi sürecine, sadece eğitim programı hazırlayarak ulaşılamaz. Bu programı sadece öğretmenlerin omuzlarına yüklemek de çok faydalı bir yol olmayacaktır. Bir tek öğretmen eğitim için çok önemlidir. Ama öğretmen, koca bir kumsalda yalnızca bir kum tanesidir. Maalesef eğitim sürecinde öğretmenlerimiz çok yalnız kalmaktadır. Bu sorunun düzeltilmesi için ailenin de eğitim sürecine acilen katılması sağlanmalıdır.

4.4. ETİK DEĞERLER AÇISINDAN SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETİMİNİN ÖLÇME VE DEĞERLENDİRMESİNİN DÜZENLENMESİNE İLİŞKİN BULGULAR VE YORUM

Bir eğitim programının en önemli kısımlardan birini değerlendirme oluşturmaktadır. Öğrenciye verilmek istenen hedef davranışların ne derece kavranıldığı ve kazanıldığı bu bölümde ortaya çıkmaktadır. Değerlendirme, amaçların belirlenen içerik sayesinde ne kadarının öğrenciler tarafından edinildiğinin öğrenildiği kısımdır. Bir başka deyişle, çiftçinin mahsulünü toplayıp değerlendirdiği yerdir.

¹⁶² ÖZ, Nuri, (1959), A.g.e. s. 22–26.

Ölçme ve değerlendirme terimleri birbirine yakından bağlı iki ayrı kavramdır. Ölçme bir gözleme türüdür. Bizi ilgilendiren bir özellik veya oluşumun niceliğini belirlemek için kullanılmaktadır. Ölçmenin diğer gözlem tekniklerine üstünlüğü daha kesin, daha objektif ve daha güvenilir bir yol olmasında, ölçme ile elde edilen verilerin sayı türünden ifade edilebilmesinden kaynaklanmaktadır. Toplanan gözlem verilerinin sayı cinsinden ifade edilmiş olması, istatistiksel çözümleme ve yorumlamayı kolaylaştırır, yargılarda da daha kesin ve açık olmayı sağlamaktadır.¹⁶³

Değerlendirme, ölçme ile toplanan bilgilerin bazı kararların alınmasında temel teşkil edecek şekilde kullanılması işlemidir.¹⁶⁴ Değerlendirme, eğitim işinin sonunda öğrencilere kazandırılmak istenilen davranış değişikliklerinin ne dereceye kadar gerçekleşip gerçekleşmediğini anlamaya yönelik bir süreçtir. Değerlendirme sayesinde öğrencilerde ne yönde bir değişim olduğunu, programın etkililik derecesini, kullanılan yöntemlerin yeterli ya da yetersiz olduğu hakkında bir görüş sahibi olmamız sağlanmaktadır.¹⁶⁵

Her planlama çabasını, kuşkusuz bir denetim ve değerlendirme süreci izleyecektir.¹⁶⁶ Bir programın başarıya ulaşp ulaşmadığını görmek için değerlendirmenin eksiksiz yapılması gerekmektedir. Fakat eğitim sistemimizde en büyük sorun sadece bilişsel davranışların ölçülmesidir.

Özellikle sosyal derslerde yapılan tartışmalar, öğrencilerin değişik değer yargılarını ve inançları fark etmelerine yardımcı olacaktır. Bu amaçla ilköğretim çağından başlayarak dergi ve kitaplarda yer alan öyküler ya da kitle iletişim araçlarında rastlanan güncel sosyal olaylardan yararlanılabilir. Bunları sınıf içerisinde ele alarak öğrencilerle tartışmak, bu arada olayın farklı boyutlarına

¹⁶³ YILDIRIM, Cemal, (1999), A.g.e. s.2.

¹⁶⁴ ÖZÇELİK, Durmuş, (1998), **Eğitim Programları ve Öğretim (Genel Öğretim Yöntemleri)**, Ankara: ÖSYM Yayınları. s. 231.

¹⁶⁵ İŞMAN, Aytekin; ESKİCUMALI, Ahmet, (2001), **Eğitimde Planlama ve Değerlendirme**, Adapazarı: Değişim Yayınları. s. 50.

¹⁶⁶ AKSU, Mualla, (2002), **Eğitimde Stratejik Planlama ve Toplam Kalite Yönetimi**, Ankara: Anı Yayıncılık, s. 56.

dikkat çekmek, öğrencilerin olayları değişik boyutları ile irdelleyebilmelerini kolaylaştıracaktır.¹⁶⁷

Dünyamız bilgiyle doludur ve bizde her an çevremizden gelen görüntü, ses, tat, koku gibi uyarıcı bombardımanına maruz kalmaktayız.¹⁶⁸ Sosyal Bilgiler dersinde yapılan ölçme ve değerlendirme faaliyetlerinin sınırı olmamalıdır. Tüm uyarıcıları içine alan bir değerlendirme gerçekleşmelidir. Fakat mevcut ölçme ve değerlendirme etkinlikleri ağırlıklı olarak terimsel bilgilerin ölçülmesi esasına dayanan yazılı ve sözlü sınavlarla yapılmaktadır. Bu duruma yol açan sebeplerin başında, bir kısım Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin alanın amaçlarını yeterince bilememeleri ve ölçme ve değerlendirme konularında gerekli bilgi ve beceriye sahip olmamaları gelmektedir.¹⁶⁹ Bu sorunun aşılması için öğretmen eğitiminin ne kadar önemli olduğunun anlaşılması, bilişsel davranışların sonuçlarının yanı sıra duyuşsal davranışlar ve sürecin de değerlendirilmesinin gerektiği vurgulanmalıdır.

Öğrenci başarısızlığı eğitime yapılan harcamaların önemli bir kısmının boşa gitmesine neden olmakla beraber toplumun istediği insan gücünün yetiştirilememesi sorununu da ortaya çıkarmaktadır. Bu açıdan ele alındığında sorunların yalnızca eğitimi ilgilendiren bir konu olmaktan çok, daha geniş boyutlara sahip olduğu görülmektedir.¹⁷⁰ Bu sorunun aşılması için Sosyal Bilgiler öğretim programın gözden geçirilmesi gerekmektedir. Sosyal Bilgiler ders programları ile öğrencilere kazandırılması amaçlanan davranışları, büyük ölçüde bilişsel alanla ilgili davranışlar oluşturmakla birlikte son yıllarda, duyuşsal özelliklere de giderek artan bir biçimde önem verilmektedir. Fakat çoğu programlardaki duyuşsal hedefler doğrultusundaki gelişmelerin, öğrencilerin bu derslerle ilgili başarı düzeylerinin belirlenmesinde dikkate alınmaması yüzünden, öğretmenlerin de büyük ölçüde duyuşsal amaçları değerlendirmemelerine neden olmaktadır. İlgiler, tutumlar, değerler gibi psikolojik özelliklerle ilgili duyuşsal özelliklerin, öğrencilerin başarı düzeyleri üzerinde önemli etkileri olduğu

¹⁶⁷ ERDEN, Münire; AKMAN, Yasemin, (2001), *Gelişim ve Öğrenme*, Ankara: Arkadaş Yayınevi. s. 125.

¹⁶⁸ SENEMOĞLU, Nuray vd., ((2001) *Öğrenmenin Oluşumu*, Ankara: T.C. MEB Projeler Koordinasyon Merkezi Başkanlığı, s. 1.

¹⁶⁹ DEMİRCİOĞLU, Hakkı (2004) (b), A.g.e. s. 279.

¹⁷⁰ KÜÇÜKAHMET, Leyla, (1997), *Eğitim Programları ve Öğretim*, Ankara: Gazi Kitabevi. s.173.

düşünüldüğünde, öğrencilerin bu yönlerini de tanıyarak, başarılarını etkileyebilecek istendik duyuşsal özellikler kazanabilmelerine yardım edilmesi gerekmektedir. Diğer yandan, Sosyal Bilgiler alanının içeriğini oluşturan programlarla öğrencilere kazandırılacak olan duyuşsal özelliklerin en az bilişsel özellikler kadar önemli olduğu vurgulanmalıdır. Bu açıdan Sosyal Bilgiler alanındaki duyuşsal gelişmelerin de öğrencilerin başarı düzeylerine yansıtılması gerekmektedir.¹⁷¹

2004 yılında Milli Eğitim Bakanlığı yukarıda sayılan sorunları gerekçe göstererek ilköğretim programlarında yapılandırmacı felsefeyi temel aldığını ifade ettiği köklü değişikliklere gitmiştir. İnsanların öncelikle kendilerini ve içinde yaşadıkları sosyal grup ve kurumları tanımasını, iyi bir vatandaş olarak yetişmesini, insanlar arasındaki bireysel farklılıkların ayrımına varabilmesini, evrensel etik ve değerler sahibi olmasını ve sosyal çevresine uyumunu sağlamasını amaçlayan Sosyal Bilgiler dersi de yapılandırmacı yaklaşımı temel alınarak yenilenen programlardan biridir.¹⁷² Yapısalcı teoriye göre, her birey, öğrenme sürecinde aktif hale getirilmeli ve kendi öğrenmesinden sorumlu olmalıdır. Bu nedenle, öğretmen sınıfta yöntem çeşitliliğine gitmeli ve problem çözmeye dayalı öğrenme, proje temelli öğrenme, işbirliğine dayalı öğrenme ve örnek olay incelemesi gibi çağdaş öğretim stratejilerine daha fazla yer vermelidir.¹⁷³ Örnek olay incelemesi, problem çözmeye dayalı bir öğrenme yöntemidir. Günlük hayatta hepimiz, birçok etiksel durumla karşılaşmaktayız. Neredeyse toplumsal hayatımızda karşılaştığımız her olay etiksel bir özellik taşımaktadır. Bu olayların bir bölümü de sorunlar olarak karşımıza çıkar ve tüm hayatımızı derinden etkilemektedir.¹⁷⁴ Etik eğitimi esnasında, örnek olay incelemesi, kullanılması zorunlu olan yöntemlerdendir. Sınıf içerisinde demokratik bir ortam oluşturularak, belirli bir olay karşısında öğrencilere ne

¹⁷¹ CAN, Gürhan, (1998), A.g.e. s.170.

¹⁷² EKİNCİ, Arzu, (2007), **İlköğretim Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programının Yapılandırmacı Yaklaşım Bağlamında Değerlendirilmesi** Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 2.

¹⁷³ SABAN, Ahmet, (2002), **Öğrenme Öğretme Süreci Yeni Teori ve Yaklaşımlar**, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım. s.179.

¹⁷⁴ AYDIN, Mehmet, (2005), A.g.e. s. 124.

düşündükleri sorulmaktadır. Belirtilen olay hakkında öğretmen, öğrencilerine çeşitli sorular sorarak onların etiksel seviyelerini belirlemeye çalışmaktadır. Yenilenen Sosyal Bilgiler programı değerlendirme aşamaları boyutunda örnek olay incelemesi yöntemi bulunmaktadır. Fakat bu yöntem öğretmenlerimiz tarafından kullanılamamaktadır. Bu sorunun kaynağı olarak, programın içerik boyutunun yetersizliği gösterilebilir.

Yenilenen programda değerlendirme ile ilgili birçok istenilen kavram bulunmaktadır. Öğrencilerin değerlendirilmesi için öğretmenlerden çok fazla ölçüm metodu uygulamaları istenmektedir. Fakat müfredatı bile yetiştirecek zaman bulamayan öğretmen verimli değerlendirme metotlarını da öğrencilerine uygulayamamakta, onları istenilen düzeyle değerlendirememektedir. Bu bakımdan Sosyal Bilgiler dersi içeriğinin, değerlendirmeye zaman ve imkân sağlaması açısından yeniden programlanmasında fayda vardır.

Ölçme ve değerlendirme öğretim sisteminin en önemli parçalarındandır. Eğitimde belirlenen programların istenilen başarıya ulaşp ulaşmadığı, öğrencilerden beklenen bilgi, beceri ve tutumların yeterli düzeyde gelişip gelişmediği ölçme ve değerlendirme bölümünde saptanmaktadır. Dolayısıyla, sistemin genelinde yaşanan sorunlar tespit edilmekte ve bu sorunların çözümüne yönelik düzeltmelerin yapılması sağlanmaktadır. Ölçme ve değerlendirme programının eksik ve aksayan yönlerini düzeltme imkânı vermektedir.

İyi bir ölçme ve değerlendirme sistemi;

- Öğrencilerin neyi, ne kadar bildiğini keşfetmede yardımcı olmalıdır.
- Öğrencilerin gelişim düzeylerini göstermelidir.
- Gelecekteki öğrenme sürecini planlamaya yardımcı olmalıdır.
- Öğrencilerin ulaşması beklenen standartları değerlendirme imkânı vermelidir.
- Öğrencilerin nasıl daha iyi öğrenebileceğini belirtmeye yardım etmelidir.

- Değerlendirme sonuçlarının paylaşılması öğretmene, öğrencinin kendisine ve velilere öğrencinin öğrenme süreci hakkında bilgi sağlamalıdır.
- Öğretmenlerin ve ilgili kişilerin programı uygulama, izleme ve geliştirme süreciyle ilgili kararlar alınmasına yardımcı olmalıdır.
- Öğretim programlarında kullanılan yönetmeler ve yaklaşımların yeterliliğini ölçerken öğretmene yardımcı olmalıdır.
- Öğrencilerin anlatmakta güçlük çektiği anları, zayıf yönlerini ve bilgi boşluklarını tespit etmede önemli rol oynamalıdır.
- Öğretmenin, öğrencilerin öğrenmesini geliştirecek yaklaşımlar ve öğrenme öğretme süreçlerinin tasarlanmasına yardım etmelidir.¹⁷⁵

Sonuç olarak tek yönlü bir eğitim olamayacağı gibi tek yönlü bir değerlendirme de olmamalıdır. Fakat öğrenci ne şekilde ölçülürse ölçülsün her sonuçta öğrenci takdir edilmelidir. Olumlu tepkiler, öğrencilerin derse karşı olan tutumlarını etkileyerek, onların Sosyal Bilgiler dersini daha çok sevmeleri sağlamaktadır.

İnsanlar arasındaki sosyal hayatı yaşatan, güçlendiren ve geliştiren bireysel özellikler olarak bildirme, bir şeyler yaratma ve takdir edilme eğilimleri sayılabilir.¹⁷⁶ Etik davranışların da değerlendirilmesi önemlidir. Eğer etik davranışlar kazanımlarını ölçemez isek o davranışın veya davranış değişikliğinin edinilip edinilmediğini anlayamayız. Daha öncede belirttiğim gibi bir öğrenci ders notu iyi olduğu için etik davranış değerlendirilmesi olmadığı için sınıfı geçebiliyor bu suretle asıl varılmak istenen etik eğitimi sadece kâğıt üstünde kalmaktadır. Bunun önüne geçilmesi için etik kazanımlarının da ders geçme ve kalma prosedürüne dâhil edilmesi gerekmektedir.

¹⁷⁵ AYDIN, Sülbiye, (2007), **İlköğretim 4. ve 5. Sınıf Yeni(2004) Sosyal Bilgiler Müfredatının Öğretmen Görüşlerine Göre Değerlendirilmesi**, Yüksek Lisans Tezi, Sakarya: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. s. 49.

¹⁷⁶ ERGUN, Mustafa, (1992), **Eğitim ve Toplum**, Ankara: Ocak Yayınları, s. 25.

BÖLÜM V

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

5.1. SONUÇ

Bu çalışmada Sosyal Bilgiler dersi, bu dersin amacı, içeriği ve değerlendirme kısmının yanı sıra yaşanan sorunlar, etik kavramı ve Sosyal Bilgiler dersinin ilişkilerine değinilmiştir. Ülkemiz Sosyal Bilgiler dersi kâğıt üstünde hemen hemen sorunsuz gibi gözüксе de uygulama da çeşitli sorunlara gebedir. Aktif öğretim yöntemlerinin kullanıldığı varsayımı ile hazırlanan program geleneksel eğitimin dışına çıkamamaktadır. İçerik oldukça kalabalık ve kalabalık olduğu kadar da eksik yönler ile doludur. Öğrenciyi boş bir kova olarak gören program sürekli bu kovayı bilgi ile doldurmaya çalışmakta, öğrencinin ilgi, tutum ve isteklerini göz ardı etmektedir.

Sosyal Bilgiler öğretiminin vazgeçilmez ögesi etik kavramı, ülkemiz eğitim sistemi içerisinde eriyip yok olmuştur. Sadece haftada 1 saatlik Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi ile bu kavrama değinilmeye çalışılmıştır. Fakat eğitimin asıl amacının bilgi vermek değil, öğrencide iyi yönde davranış değişikliği kazandırmak olduğu göz ardı edilmiştir. Etik eğitimi sadece okulun öğrenciye kazandıracağı bir konu değildir. Türk ailesi de eğitim sürecine katılmalı ve bu süreçte aktif rol almalıdır. Çocuklarının etik sahibi olmaları için üstlerine düşen görevleri yerine getirmeleri gerekir.

Her bireyin etik ilkeler konusunda eğitim görmesi gereklidir. Eğitimde etik kavramının ilköğretim seviyesinde öğrencilere kazandırılması sağlanmalıdır. Bu

bağlamda vatandaşlık hakları ve insan hakları konularında öğrencilerin yeterli bilgi birikimine sahip olmaları sağlanmalıdır.

Etik eğitiminden beklenen sonuçların alınabilmesi için öncelikle eğitimin bir insana kazandırılması gereken nitelikleri belirlenmelidir. Bu doğrultuda nasıl bir eğitim ve bu eğitim düzeni içerisinde nasıl bir etik eğitimi sorusuna cevap aranması gerekmektedir.

Eğitim özgürleştirici doğrultuda olmalıdır. Bu kapsamda, özgür ve bilimsel düşünme ve değerlendirme yeteneği gelişmiş, kararlarını etki altında kalmadan verebilecek olgunluğa erişmiş bireyler yetiştirilmesi sağlanmalıdır. Kendini toplumun dışında görmeyen, insanın ancak toplum içinde var olabileceği bilincine ulaşmış, sorgulayan, şüpheci, ön yargılardan arınmış, özgürlük potansiyeli olan sorumluluklarının bilincinde, kendini eğitmesini, kendini bilgi ve kültürce zenginleştirmesini bilen, özerk insanlar yetiştirmek amaçlanmalıdır. İnsanlar arası ilişkilerin, etik ilişkiye dönüşmesi kültürel gelişmişliğin düzeyine bağlıdır. Bu nedenle etik eğitimi kültürel gelişme temel alınarak programlanmalıdır. Etik dersi, bir dönem okutulacak ders olarak görülmemeli, somut örneklendirmelere dayalı olarak öğrencilere ciddi bir biçimde verilmelidir. Etik dersinden kalan öğrencinin sınıfı geçmemesi ve başarısız sayılması sağlanmalıdır. Etiğin kavranma ölçütleri yapılacak sınavlarla belirlenmelidir. Toplumsallaşmanın kesintisiz bir süreç olduğu yadsınamayacak, bilimsel bir gerçektir. Bu gerçekten hareketle etik eğitimi meslek içi eğitim kapsamında, üyelerin toplumsallaşma ve kültür düzeylerini geliştirmeye yönelik programların hazırlanması gerekmektedir. Düzenlenen meslek içi eğitim kurslarında etik, insanlar arası ilişkiler boyutu olarak kursların bünyesinde bulunmalıdır. Bu uygulama sayesinde, her ne yaşta olursa olsun kişilerin etik eğitimi almaları sağlanmalıdır. Etik eğitiminde, kişiliğin, özerkliğini özgürce geliştirmesine, kültürce zenginleşmesine olanak verecek programlar ön plana alınmalıdır. Genellikle ve her zaman savunulan özgür düşünceli, şüpheci ve sorgulayıcı kuşaklar yetiştirme eğitimin hedefi olmalıdır.

En nihayetinde Sosyal Bilgiler programı yeniden ele alınmalı, amaç, içerik ve değerlendirme süreçlerine etik davranışların kazandırılması eklenmeli, bunu

yaparken aktif eğitim sistemi oluşturulmalı ve etkin bireylerin yetiştirilmesi amaçlanmalıdır. Bunu yaparken dünyadan bîhaber değil milli etik ile uluslararası etiği bütünleştiren bir sistem ortaya konmalıdır.

5.2. ÖNERİLER

Sosyal Bilgiler ile ilgili yapılan bu çalışma sonucu şu gibi önerilerde bulunulabilir.

1. Öğretmenlerimiz sınıf içerisinde, geleneksel öğretim yöntemlerinden kurtulmalı, yerine çağdaş eğitim uygulamalarını sınıflarında uygulamaları gerekmektedir.
2. Öğrenciyi merkeze alan eğitim ve öğreti uygulamalarına müfredat içerisinde yer verilmelidir.
3. Sosyal Bilgiler dersi için belirtilen amaçların tekrar gözden geçirilmesi gerekmektedir.
4. Sosyal Bilgiler dersinin içeriği azaltılarak bir ezber dersi konumundan kurtarılmalıdır.
5. İçerikteki konu yoğunluğunun azaltılması gerekmekte ve aynı zamanda planlamanın iyi bir şekilde yapılması ve aksatılmaması gerekmektedir.
6. Öğrencilerin değerlendirilmeleri sadece yazılı sınavlara göre yapılmamalı çeşitli ödevler veya etik davranış uygulamaları da değerlendirmeye katılmalıdır.
7. Etik değerler eğitimi kavramı Sosyal Bilgiler dersi eğitim programı bünyesinde bulundurulmalıdır.

8. Öğrencilerin etik anlayışa sahip birer birey olarak yetiştirilmeleri için okullarımızda çeşitli etkinlikler düzenlenmelidir.
9. Sosyal Bilgiler dersi için ayrılan haftalık ders saati arttırılmalıdır.
10. Sosyal Bilgiler dersine gerekli önem verilmelidir.
- 11.Öğretmenlerin yeni program konusunda geniş bir biçimde bilgilendirilmeleri gerekmektedir.
12. Etik değerler eğitimi kapsamında Sosyal Bilgiler dersi içerisinde çeşitli çalışmalara yer verilmelidir.
13. Etik öğretimi kapsamında öğrencilere çeşitli ödevler verilmelidir.
14. Etik değerlerin, toplumun tümüne kazandırılması için gerekli çalışmalar yapılmalıdır.
15. Sosyal Bilgiler ders kitapları etik değerlere gerekli önemi verecek şekilde tekrardan gözden geçirilmelidir.

KAYNAKÇA

- AKDAĞ, Mustafa, (2004), ‘‘Program Değerlendirme’’, Mehmet Gürol (ed) (2004), **Öğretimde Planlama, Uygulama, Değerlendirme**, Elazığ: Üniversite Kitapevi.
- AKSU, Mualla, (2002), **Eğitimde Stratejik Planlama ve Toplam Kalite Yönetimi**, Ankara: Anı Yayıncılık.
- AKTAN, Can, (1999), **Ahlaki Yeniden Yapılanma ve Toplam Ahlak Doğru, Toplam Ahlak Yönetimi**, İstanbul: Form Matbaacılık.
- AKYÜZ, Yahya,(2001), **Türk Eğitim Tarihi**, İstanbul: ALFA Basım Yayım Dağıtım Ltd. Şti.
- ALIM, Mete, (2006), ‘‘Avrupa Birliği Üyelik Sürecinde Türkiye’de Çevre ve İlköğretimde Çevre Eğitimi’’, **Kastamonu Eğitim Dergisi**, Cilt:14, No:2, İndirilme Tarihi:14.05.2008, http://www.ksef.gazi.edu.tr/dergi/pdf/Cilt-14-No2-2006Ekim/611-628_Mete.pdf
- ASAN, Aşkın; GÜNEŞ, Gönül, (2000), Oluşturmacı Öğrenme Yaklaşımına Göre Hazırlanmış Örnek Bir Ünite Etkinliği, **Milli Eğitim Dergisi**, Sayı: 147, İndirilme Tarihi: 12.05.2008, <http://yayim.meb.gov.tr/dergiler/147/asan.htm>

- ARSLAN, Mehmet, (2004), ‘‘Eğitim Sistemimizin Kapanmayan Yarası- Yükseköğretime Geçiş’’, **Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Sayı: 16, Yıl: 2004/1, Kayseri: Erciyes Üniversitesi Yayınları.
- AY, Ünal, (2003), **İşletmelerde Etik ve Sosyal Sorumluluk**, İstanbul: Nobel Yayıncılık.
- AYDIN, Ahmet, (1999), ‘‘Birleştirilmiş Sınıflarda Sosyal Bilgiler Dersi Amaçlarının Gerçekleşme Düzeyi’’, **PAÜ Eğitim Fakóltesi Dergisi**, Sayı: 6, Denizli: Pamukkale Üniversitesi Rektörlüğü.
- AYDIN, Mehmet, (2005), **Ahlak Öğretiminde Örnek Olay İncelemesi Yöntemi**, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- AYDIN, Sülbiye, (2007), **İlköğretim 4. ve 5. Sınıf Yeni(2004) Sosyal Bilgiler Müfredatının Öğretmen Görüşlerine Göre Değerlendirilmesi**, Yüksek Lisans Tezi, Sakarya: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- BAşAR, Hüseyin, (2004), **Sınıf Yönetimi**, Ankara: Anı Yayıncılık.
- BAşARAN, İbrahim, (1982), **Temel Eğitim ve Yönetimi**, Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Fakóltesi Yayınları.
- BAşARAN, Zeki, (2006), **Demokratik Yaşamın Gelişmesinde Sosyal Bilgiler Dersinin Rolü ve Önemi**. Yüksek Lisans Tezi, Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- BAYKARA, Nevsal, (2006), **Sosyal Bilgiler Dersinin Düşünme Becerileri Açısından Değerlendirilmesi**, Yüksek Lisans Tezi, Afyon: Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- BAYRAK, Sabahat, (2001), **İş Ahlakı ve Sosyal Sorumluluk** İstanbul: Beta Basım Aş,
- BİNBAŞIOĞLU, Cavit, (2005), **Türk Eğitim Düşüncesi Tarihi “Araştırmalar”**, Ankara: Anı Yayıncılık.
- BRIDGE, Berna, (2003), **Etik Değerler Eğitimi**, İstanbul: Beyaz Yayınları.
- BURSALIOĞLU, Ziya, (1982), **Okul Yönetiminde Yeni Yapı ve Davranış**, Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları.
- BÜLBÜL, Rıdvan, (2001), **İletişim ve Etik**, Ankara: Nobel Yayınları.
- BÜYÜKKARAGÖZ, Savaş, (1997), “Program Geliştirme” **Kaynak Metinler**, Konya: Kuzucular Ofset.
- CAN, Gürhan, (1998), “Sosyal Bilgiler Öğretiminde Ölçme ve Değerlendirme”, Gürhan Can (ed) (1998), **Sosyal Bilgiler Öğretimi**, Eskişehir: T.C. Anadolu Üniversitesi Yayınları.

- CAN, Sevim, (2006), “Türkiye’de Sosyal Bilgiler Üzerine Düşünmek”, **Bilim ve Aklın Aydınlığında Eğitim Dergisi**, Sayı:75, İndirilme Tarihi: 18.06.2008, <http://yayim.meb.gov.tr/dergiler/sayi75/sayi75/sevim%20can.pdf>
- CHANGEUX, Jean-Pierre, (çev. Nermin Acar), (2002), **Etiğin Doğal Temelleri**, İstanbul: Doruk Yayıncılık.
- ÇEKEN, Yasemin Doğan, (2006), **Küreselleşme ve Türkiye’de Eğitim Politikaları: Yeni İlköğretim Müfredatı Sosyal Bilgiler Programı Üzerine Bir İnceleme**, Yüksek Lisans Tezi, İzmir: Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- ÇELİK, Vehbi, (2000), **Eğitimsel Liderlik**, Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- ÇUBUKÇU, Agah, (1994), **Ahlak Tarihinde Görüşler**, Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları no:196.
- DEMİR, Vedat, (2006), **Medya Etiği**, İstanbul: İletişim Yayınları.
- DEMİRCİOĞLU, Hakkı, (2004) (a), “Tarih ve Coğrafya Öğretmenlerinin Sosyal Bilimler Öğretiminin Amaçlarına Yönelik Görüşleri”, **Bilig**, Sayı: 31, Ankara: Ahmet Yesevi Üniversitesi Yayınları.
- DEMİRCİOĞLU, Hakkı, (2004) (b), “Sosyal Bilimler Öğretimi ve Toplum”, Adem Solak (ed) (2004), **Toplum Yolunda**, Ankara: Bilimadamı Yayınları.

- DEMİREL, Özcan, (2004)(a), **Kuramdan Uygulamaya Eğitimde Program Geliştirme**, Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- DEMİREL, Özcan, (2004)(b), **Öğretimde Planlama ve Değerlendirme Öğrenme Sanatı**, Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- DEMİRTAŞ, Abdullah; BARTH, James, (1997), **İlköğretim Sosyal Bilgiler Öğretimi Kaynak Üniteler**, Ankara: YÖK/Dünya Bankası Yayınları.
- DEVECİ, Handan, (2005), “Sosyal Bilgiler Dersinde Gazete Kullanımı” **The Turkish Online Journal of Educational Technology**, Cilt:4, Sayı:3, İndirilme Tarihi: 14.06.2007, <http://www.tojet.net/articles/4321.htm>
- DEWEY, John, (çev. Salih Otaran), (1996), **Demokrasi ve Eğitim**, İstanbul: Başarı Yayıncılık.
- DİKENOĞLU, Alper, (1992), “Türk Eğitim Sisteminde Temel Sorunlar, Planlama ve Uygulama”, **Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi**, Sayı:8, s.447, İndirilme Tarihi:12.04.2008, <http://www.egitimdergisi.hacettepe.edu.tr/19928ALPER%20DİKENOĞLU.pdf>
- DURKHEİM, Emile, (çev. Oğuz Adanır), (2004), **Ahlak Eğitimi**, İzmir: Dokuz Eylül Yayınları.

- DURMUŞ, Soner, (2004), “Matematik Eğitiminde Değerler Üzerine Bir Deneme”, **Değerler Eğitimi Dergisi**, Cilt:2, Sayı: 7–8, İstanbul: DEM Yayınları.
- DURUHAN, Kemal, (2006), “Aktif Anlayış ve Yöntemlerle Öğrenci Yetiştirme”, Adem Solak (ed) (2006), **Felsefe ve Eğitim**, Trabzon: Hegem Yayınları.
- EKİNCİ, Arzu, (2007), **İlköğretim Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programının Yapılandırmacı Yaklaşım Bağlamında Değerlendirilmesi**, Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- ERDEN, Münire, (1998), **Eğitimde Program Değerlendirme**, Ankara: Anı Yayıncılık.
- ERDEN, Münire, (tarihsiz), **Sosyal Bilgiler Öğretimi**, Ankara: Alkım Yayınevi.
- ERDEN, Münire; AKMAN, Yasemin, (2001), **Gelişim ve Öğrenme**, Ankara: Arkadaş Yayınevi.
- ERDEN, Münire; FİDAN, Nurettin, (1998), **Eğitime Giriş**, Ankara: Alkım Kitapçılık Yayıncılık
- ERDOĞAN, İrfan, (2002), **Eğitimde Değişim Yönetimi**, Ankara: Pegem A Yayıncılık.

- ERGUN, Mustafa, (1992), **Eğitim ve Toplum**, Ankara: Ocak Yayınları.
- ERGUN, Mustafa ,(1994), **Eğitim Sosyolojisine Giriş**, Ankara: Ocak Yayınları.
- EROĞLU, Erhan; ATABEK, Necdet, (2006), “İletişim Fakültesi Öğrencilerinin “Etik Eğitimi” ne ve “İletişim Etiği” ne İlişkin Görüşlerinin Değerlendirilmesi”, **Küresel İletişim Dergisi**, Sayı:2, Kıbrıs; Doğu Akdeniz Üniversitesi Yayınları.
- ERTÜRK, Selahattin, (1998), **Eğitimde Program Geliştirme**, Ankara: Meteksan A.Ş.
- ESKİCUMALI, Ahmet, (2003), “Eğitim ve Toplumsal Değişme: Türkiye’de Değişim Sürecinde Eğitimin Rolü” **Boğaziçi Üniversitesi Eğitim Dergisi**, Cilt 19, Sayı: 2, İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.
- GEDİK, Hatice, (2007), **Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Güncel Konular**, Ankara: İndirilme Tarihi: 15.06.2008, <http://www.acikarsiv.gazi.edu.tr/dosya/Guncelkonular.pdf>
- GEDİKOĞLU, Tokay, (2005), “Avrupa Birliği Sürecinde Türk Eğitim Sistemi: Sorunlar ve Çözüm Önerileri” **Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi**, Cilt 1, Sayı 1, Mersin: Mersin Üniversitesi Yayınları.

- GELEN, İsmail, (2002), ‘‘Sınıf Öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler Dersinde Düşünme Becerilerini Kazandırma Yeterliklerinin Değerlendirilmesi’’, **Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitü Dergisi**, Cilt:10, sayı:10, s.103, İndirilme Tarihi: 17.08.2006, <http://sosyalbilimler.cukurova.edu.tr/dergi.asp?dosya=92>
- GÜNDÜZ, Mustafa, (2005), **Ahlak Sosyolojisi**, Ankara: Anı Yayıncılık.
- GÜNGÖR, Erol, (1998), **Ahlak Psikolojisi ve Sosyal Ahlak**, İstanbul: Ötüken Yayınları.
- GÜNGÖR, Erol, (2000), **Değerler Psikolojisi Üzerine Araştırmalar (Ahlak Psikolojisi, Ahlaki Değerler ve Ahlaki Geliştirme)**, İstanbul: Ötüken Yayınları.
- GÜRBÜZTÜRK, Oğuz vd., (1998), **Eğitim Bilimine Giriş’’**, Varış Fatma (ed) (1998), **Eğitim Bilimine Giriş**, İstanbul: Alkım Yayınları.
- HAYNES, Felicity, (çev. Semra Kunt Akbaş), (2002), **Eğitimde Etik**, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- İnönü Üniversitesi Bilim ve Eğitim Topluluğu, (2001), **21. Yüzyıl Türkiye’sinde İlk ve Ortaöğretimde Eğitim Sorunları**, Malatya: İndirilme Tarihi: 15.08.2008, <http://stu.inonu.edu.tr/~bilimeg/bildiri.htm>

- İSKENDER, Pelin; ALTUNAYŞAM, Emine, (2006), ‘‘İlköğretim Okullarında Sosyal Bilgiler Öğretimi Açısından Olması Gereken Donanım ve İnsan Kaynakları’’, **Eğitim ve Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı: 170, s. 3 – 10, İndirilme Tarihi: 10.07.2008, <http://yayim.meb.gov.tr/dergiler/170/170/pelin.doc>
- İŞMAN, Aytekin; ESKİCUMALI, Ahmet, (2001), **Eğitimde Planlama ve Değerlendirme**, Adapazarı: Değişim Yayınları.
- KAN, Çiğdem, (2006), ‘‘Etkili Sosyal Bilgiler Öğretimi Arayışı’’, **Kastamonu Eğitim Dergisi**, Cilt:14, No:2, İndirilme Tarihi: 14.06.2008, <http://www.sosyalbilgiler.gazi.edu.tr/article13.pdf>
- KANT, Immanuel, (çev. Oğuz Özügül), (2003), ‘‘Ethica’’ **Etik Üzerine Dersler**, İstanbul: Pencere Yayınları.
- KAYA, Erdoğan, (2006), **Türkiye’nin Avrupa Birliği İle Bütünleşmesi Sürecinde Sosyal Bilgiler Dersinin İşlevselliği**, Eskişehir: T.C. Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- KILIÇ, Durmuş, (1994), **İlkokul 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Dersinin Öğretmenlerin Görüşleri Çerçevesinde Değerlendirilmesi**, Yüksek Lisans Tezi, Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- KILIÇÇI, Yedigâr, (2000), **Okulda Ruh Sağlığı**, Ankara: Anı Yayıncılık.

- KIREL, Çiğdem, (2000), **Örgütlerde Etik Davranışlar Yönetimi ve Bir Uygulama Çalışması**, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- KIYICI, Fatih, (2003), **Sosyal Bilgiler Ders kitaplarında İçeriğin Hazırlanması**, Yüksek Lisans Tezi, Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- KURUL, Necla, (2002), **Eğitim Finansmanı**, Ankara: Anı Yayıncılık.
- KÜÇÜKAHMET, Leyla, (1997), **Eğitim Programları ve Öğretim**, Ankara: Gazi Kitabevi.
- KÜÇÜKAHMET, Leyla, (2000), **Öğretimde Planlama ve Değerleme**, Ankara: Nobel Yayıncılık.
- M.E. B. Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı, (TTKB), (2005) (a), **Sosyal Bilgiler 4. – 5. Sınıf Programı**, Ankara: Devlet Kitapları Müdürlüğü.
- M.E. B. Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı, (TTKB), (2005) (b), **Sosyal Bilgiler 6.-7. Sınıf Programı**, Ankara: Devlet Kitapları Müdürlüğü.
- **M.E. B. Tebliğler Dergisi**, (1998), Genel Amaçlar, Cilt:61 Sayı:2487, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.

- **M.E. B. Tebliğler Dergisi**, (2005) “İlköğretim Sosyal Bilgiler (4 ve 5. sınıf), Fen ve Teknoloji (4 ve 5. sınıf), Matematik (1, 2, 3, 4 ve 5. sınıf), Türkçe (1, 2, 3, 4 ve 5. sınıf), Hayat Bilgisi (1, 2 ve 3. sınıf) Dersi Öğretim Programlarındaki Değişiklikleri de İçeren Baskıya Hazır Nüshaların İlk Başvuru Süresinin Uzatılması”, Sayı: 2577
- Milli Eğitim Bakanlığı İlköğretim Genel Müdürlüğü, (1997), **İlköğretim Okulu Programı**, Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları: 2846
Mevzuat Dizisi: 297.
- NAS, Recep, (2003), **Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler Öğretimi**, Bursa: Ezgi Kitapevi Yayınları.
- NUTTALL, Jon, (çev. Abdullah Yılmaz), (1997), **Ahlak Üzerine Tartışmalar**, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- ÖĞRENCİ KILAVUZU, **Sosyal Bilimlerde Öğrenme ve Öğretme**, s. 5 – 6, İndirilme Tarihi: 26.06.2008,
<http://www.yok.gov.tr/egitim/ogretmen/kitaplar/sosbil/ogr/unite1.doc>
- ÖYMEN, Münir, (1975), **Psikoloji, Sosyoloji ve Pedagoji Açısından Ahlak Eğitimi ve Ahlakın Testle Ölçülmesi**, İstanbul: Murat Matbaacılık.
- ÖZ, Nuri, (1959), **Türk Çocuğunun Ahlak Eğitimi için Düşünceler**, İstanbul: Çeltüt Basımevi.

- ÖZBEN, Kürşat, (2000), “Birleştirilmiş Sınıf Uygulamasında Karşılaşılan Sorunlar”, **PAÜ Eğitim Fakültesi Dergisi**, Sayı: 8, Denizli: Pamukkale Üniversitesi Rektörlüğü.
- ÖZÇELİK, Durmuş, (1998), **Eğitim Programları ve Öğretim (Genel Öğretim Yöntemleri)**, Ankara: ÖSYM Yayınları.
- ÖZDEN, Yüksel, (1998), **Eğitimde Dönüşüm (Yeni Değer ve Oluşumlar)**, Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- ÖZTÜRK, Cemil; BAYSAL, Nurdan, (1999) “İlköğretim 4 – 5. Sınıf Öğrencilerinin Sosyal Bilgiler Dersine Yönelik Tutumu”, **PAÜ Eğitim Fakültesi Dergisi**, Sayı: 6, Denizli: Pamukkale Üniversitesi Rektörlüğü.
- ÖZTÜRK, Cemil; OTLUOĞLU, Rahmi, (2002), **Sosyal Bilgiler Öğretiminde Edebi Ürünler ve Yazılı Materyaller**, Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- PIEPER, Annemarie, (çev. Veysel Atayman; Gönül Sezer), (1999), **Etige Giriş**, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- SABAN, Ahmet, (2002), **Öğrenme Öğretme Süreci Yeni Teori ve Yaklaşımlar**, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- SAĞLAMER, Emin, (1983), **İlkokulda Sosyal Bilgiler Öğretimi**, Ankara: Tekışık Matbaası.

- SENEMOĞLU, Nuray vd., ((2001) **Öğrenmenin Oluşumu**, Ankara: T.C. MEB Projeler Koordinasyon Merkezi Başkanlığı.
- SOLAK, Adem, (2006), ‘‘Felsefede Ahlak Konusu’’, Adem Solak (ed) (2006), **Felsefe ve Eğitim**, Trabzon: Hegem Yayınları.
- SÖNMEZ, Veysel (1996) **Eğitim Felsefesi**, Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- SÖNMEZ, Veysel, (1999), **Sosyal Bilgiler Öğretimi ve Öğretmen Kılavuzu**, İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları Öğretmen Kitapları Dizisi: 201.
- SÖNMEZ, Veysel, (2001), **Program Geliştirmede Öğretmen Elkitabı**, Ankara: Anı Yayıncılık.
- SÖZER, Ersan, (1998) (a), ‘‘Sosyal Bilgiler Dersinde Amaçların Düzenlenmesi’’, Gürhan Can (ed) 1998), **Sosyal Bilgiler Öğretimi**, Eskişehir: T.C. Anadolu Üniversitesi Yayınları, No: 1064.
- SÖZER, Ersan, (1998) (b), ‘‘Sosyal Bilgiler Öğretiminde İçerik ve Düzenlenmesi’’, Gürhan Can (ed) 1998), **Sosyal Bilgiler Öğretimi**, Eskişehir: T.C. Anadolu Üniversitesi Yayınları, No: 1064.
- SÖZER, Ersan, (1998) (c), ‘‘Sosyal Bilimler Kapsamında Sosyal Bilgilerin Yeri ve Önemi’’, Gürhan Can (ed) 1998), **Sosyal Bilgiler Öğretimi**, Eskişehir: T.C. Anadolu Üniversitesi Yayınları, No: 1064.

- ŞAHİN, Kemalettin, (2003), “İlk ve Ortaöğretimde Coğrafya Programının Geliştirilmesi”, **Kastamonu Eğitim Dergisi**, Cilt: 11, No:1, İndirilme Tarihi: 09.05.2008, <http://www.ksef.gazi.edu.tr/dergi/pdf/Cilt11-No1-2003Mart/ksahin.pdf>
- ŞEKERCİ, Cihangir, (2000), “Türk Eğitim Sisteminin Kırsal Bölgedeki Sorunları ve Çözüm Önerileri”, **Milli Eğitim Dergisi**, Sayı: 146, İndirilme Tarihi: 10.05.2007, <http://yayim.meb.gov.tr/dergiler/146/sekerici.htm>
- ŞENSES, Ayhan, (2002), **İlköğretim Sosyal Bilgiler Dersinin Milli Bilincin Oluşmasındaki Önemi**, Yüksek Lisans Tezi, Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- ŞİMŞEK, Ahmet, (2005), **İlköğretimde Tarih Öğretimi Açısından 1998 ve 2004 İlköğretim Sosyal Bilgiler Öğretim Programlarının Karşılaştırılması**, Van: *II. Sosyal Bilimler Eğitimi Kongresi*, 26–28 Mayıs.
- ŞİMŞEK, Canan, (2004), “Fen bilgisi Öğretim Programı ve Ders Kitaplarına Göre Çevre Eğitiminde Etik ve Estetik Değerler”, **Değerler Eğitimi Dergisi**, Cilt:2, Sayı: 7–8, İstanbul: DEM Yayınları.
- TAŞ, Nedim, (2004), **Türk Eğitim Sisteminde ‘Kalabalık Sınıflar’ Sorunu**, s. 2. İndirilme Tarihi: 14.03.2008, <http://www.ingilish.com/ned4.htm>

- TAY, Bayram; TAY, Akyürek, (2006) “Sosyal Bilgiler Dersine Yönelik Tutumun Başarıya Etkisi’’, **Türk Eğitim Bilimler Dergisi**, Sayı:1, Cilt:4, Ankara: Gazi Üniversitesi Yayınları.
- TAYMAZ, Haydar, (2003), **Okul Yönetimi**, Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- TEKİŞİK, Hüseyin,(2004), “Cumhuriyetimizin 80. Yılında Millî Eğitimimizin Durumu’’ **Çağdaş Eğitim Aylık Eğitim - Öğretim Dergisi**, Sayı:306, Ankara: Tekişik Yayıncılık.
- TEVRÜZ, Suna, (2007), **İş Hayatında Etik**, İstanbul: Beta Yayıncılık.
- TİTİZ, Tınaz, (1998), **Ezbersiz Eğitim Yol Haritası**, İstanbul: Beyaz Yayınları.
- TİTİZ, Tınaz, (2000), **Okulda Yeni Eğitim**, İstanbul: Beyaz Yayınları.
- TOPÇU, Nurettin, (1960), **Türkiye’nin Maarif Davası**, İstanbul: Dergah Yayınları.

- TÖREMEN, Fatih; HARKTI Hasan, (2004), ‘‘Eğitim Bölgeleri ve Eğitim Kurullarının Yapısal ve İşleyiş Sorunları ile Etkililik Düzeyi’’, **Milli Eğitim Dergisi**, Sayı: 163, s.1. İndirilme Tarihi: 10.03.2008, <http://yayim.meb.gov.tr/dergiler/163/toremen.htm>
- TURAN, İlhan, (2002), ‘‘Lise Coğrafya Derslerinde Kavram ve Terim Öğretimi ile İlgili Sorunlar’’, **Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi**, Cilt: 22, Sayı:2, Ankara: Gazi Üniversitesi Yayınları.
- Türk Dil Kurumu Elektronik Sözlük, **Etik Kelimesi**: İndirilme Tarihi: 18.08.2006, <http://www.tdk.org.tr/tdksozluk/sozbul.asp?kelime=etik>
- ULUĞ, Feyzi, (2000), ‘‘İlköğretimde Teknoloji Eğitimi’’ **Milli Eğitim Dergisi**, Sayı: 146, s.1.İndirilme Tarihi: 25.05.2008, <http://yayim.meb.gov.tr/dergiler/146/ulug.htm>
- ÜLGEN, Gülten, (1997), **Eğitim Psikolojisi**, İstanbul: Alkım Yayınevi.
- VARİŞ, Fatma,(1996), **Eğitimde Program Geliştirme**, Ankara: Alkım Kitapçılık Yayıncılık.
- VENÇ, Emrah, (2005), ‘‘Sosyal Bilgiler Öğretimine Dair Sorunlar ve Çözüm Önerileri’’, **Bilim ve Aklın Aydınlığında Eğitim Dergisi**, Sayı:59, İndirilme Tarihi: 26.07.2006, <http://yayim.meb.gov.tr/dergiler/sayi59/venc.htm>

- YAYLA, Ahmet, (2005) “Eğitim Kavramının Etik Açısından Analizi”, **Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Elektronik Eğitim Fakültesi Dergisi**, Cilt: 2, Sayı:1,İndirilme Tarihi: 05.02.2008, http://efdergi.yyu.edu.tr/makaleler/cilt_II/A_yayla.doc
- YAZICI, Kubilay, (2006), “Sosyal Bilgiler ve Okuma Becerileri”, **Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi**, Cilt: 26, Sayı:1, Ankara: Gazi Üniversitesi Yayınları.
- YILDIRIM, Cemal, (1999), **Eğitimde Ölçme ve Değerlendirme**, Ankara: ÖSYM Yayınları.
- YILDIZ, Özgür, (2003), “‘Türkiye’de Tarih Öğretiminin Sorunları ve Çağdaş Çözüm Önerileri’”, **Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi** Sayı: 15, Cilt:2, Kayseri: Erciyes Üniversitesi Matbaası.
- Yüce Bilgi Sistemleri, **Sosyal Bilgiler**, İndirilme Tarihi: 25.07.2006, http://www.yuce.k12.tr/ilk_sos.htm
- YÜKSEL, Sedat. (2005) “Kolberg ve Ahlak Eğitiminde Örtük Program: Yeni ilköğretim Programında Yer Alan Ahlaki Değerleri Kazandırma için Bir Açılım”’ **Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri**, Cilt:5, Sayı:2, Ankara: Nobel Basımevi.